ARİSTOTELES • AUGUSTİNUS
HEIDDEGER

ZAMAN KAVRAMI

Çeviren: Saffet Babür

2. BASKI

İMGE kitabevi

Aristoteles / Augustinus / Heidegger
Zaman Kavramı

ISBN 975-533-148-4
1. Baskı: Mayıs 1996

Kapak Tasarımı
Fatma Korkut

Dizgi
İmge Ajans

Kapak Baskısı
Pelin Ofset 418 70 93

İç Baskı ve Cilt
Zirve Ofset 229 66 84

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 3 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (90 312) 419 46 10 - 419 46 11
Faks: (90 312) 425 65 32

Aristoteles / Augustinus / Heidegger

Zaman Kavramı

Çeviren: Saffet Babür

İMGE kitabevi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

Bu kitapta okura sunulan üç metin 'zaman' kavramı konusunda belirli bir düşünüş yönünü belirginleştirmek amacıyla biraraya getirildi. Aristoteles'in, Augustinus'un Heidegger'in 'zaman' kavramına ilişkin tek tek söylediklerinden öte, bunların biribirine eklemlenmesinin bizi götürebileceği yer vurgulanmak istendi. Dolayısıyla buradaki temel metin Martin Heidegger'in 25 Temmuz 1924'te Marburg Tanrıbilim Derneği'nde yaptığı "Zaman Kavramı" başlıklı konuşmadır; Aristoteles'in *Fizik*'te, Augustinus'un *Itiraflar*'da söyledikleriyse Heidegger'in düşünüşünün kaynakları. "Zaman Kavramı"nın, Hans-Georg Gadamer'in deyişiyle, *Varlık ile Zaman*'ın "kök biçimi" olduğu düşünülürse, elinizdeki toplam bir "hazırlık" olarak okunabilir.

ARİSTOTELES

ΦΥΣΙΚΗ ΑΚΡΟΑΣΙΣ

ARİSTOTELES

FİZİK

'Εχόμενον δὲ τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἐπελθεῖν περὶ χρόνου· πρῶτον δὲ καλῶς ἔχει διαπορῆσαι περὶ αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων, πότερον τῶν ὄντων ἐστὶν ἢ τῶν μὴ ὄντων, εἶτα τίς ἡ φύσις αὐτοῦ. ὅτι μὲν οὖν ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν ἢ μόλις καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶνδέ τις ἂν ὑποπτεύσειεν. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γέγονε καὶ οὐκ ἔστιν, τὸ δὲ μέλλει καὶ οὔπω ἔστιν. [218a] ἐκ δὲ τούτων καὶ ὁ ἄπειρος καὶ ὁ ἀεὶ λαμβανόμενος χρόνος σύγκειται. τὸ δ' ἐκ μὴ ὄντων συγκείμενον ἀδύνατον ἂν [3] εἶναι δόξειε μετέχειν οὐσίας.

[3] πρὸς δὲ τούτοις παντὸς μεριστοῦ, ἄνπερ ᾖ, ἀνάγκη, ὅτε ἔστιν, ἤτοι πάντα τὰ μέρη εἶναι ἢ ἔνια· τοῦ δὲ χρόνου τὰ μὲν γέγονε τὰ δὲ μέλλει, ἔστι δ' οὐδέν, ὄντος μεριστοῦ. τὸ δὲ νῦν οὐ μέρος· μετρεῖ τε γὰρ τὸ μέρος, καὶ συγκεῖσθαι δεῖ τὸ ὅλον ἐκ τῶν μερῶν· ὁ δὲ χρόνος οὐ δοκεῖ συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν. ἔτι δὲ τὸ νῦν, ὃ φαίνεται διορίζειν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, πότερον ἓν καὶ ταὐτὸν ἀεὶ διαμένει ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ ῥᾴδιον ἰδεῖν. εἰ μὲν γὰρ αἰεὶ ἕτερον καὶ ἕτερον, μηδὲν δ' ἐστὶ τῶν ἐν τῷ χρόνῳ ἄλλο καὶ ἄλλο μέρος ἅμα (ὃ μὴ περιέχει, τὸ δὲ περιέχεται, ὥσπερ ὁ ἐλάττων χρόνος ὑπὸ τοῦ πλείονος), τὸ δὲ νῦν μὴ ὂν πρότερον δὲ ὂν ἀνάγκη ἐφθάρθαι ποτέ, καὶ τὰ νῦν ἅμα μὲν ἀλλήλοις οὐκ ἔσται, ἐφθάρθαι δὲ ἀνάγκη ἀεὶ τὸ πρότερον. ἐν αὑτῷ μὲν οὖν ἐφθάρθαι οὐχ οἷόν τε διὰ τὸ εἶναι τότε, ἐν ἄλλῳ δὲ νῦν ἐφθάρθαι τὸ πρότερον νῦν οὐκ ἐνδέχεται. ἔστω γὰρ ἀδύνατον ἐχόμενα εἶναι ἀλλήλων τὰ νῦν, ὥσπερ στιγμὴν στιγμῆς. εἴπερ οὖν ἐν τῷ ἐφεξῆς οὐκ ἔφθαρται ἀλλ' ἐν ἄλλῳ, ἐν τοῖς μεταξὺ [τοῖς] νῦν ἀπείροις οὖσιν ἅμα ἂν εἴη· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αἰεὶ τὸ αὐτὸ διαμένειν δυνατόν· οὐδενὸς γὰρ διαι-

10 Dediklerimizi sonuçlandırdığımıza göre 'zaman' konusuna geçmemiz gerekiyor. Kamuya açık konuşmalarımızda onunla ilgili dediklerimizden de yararlanıp ilkin o varolanlardan mı, varolmayanlardan mı; ikincileyin doğası ne, buna bakmak yerinde olur. Ya hepten varolmadığı ya da kaygan, ele avuca gelmez bir şey olduğu şunlardan çıkartılabilir: Zamanın bir parçası varolmuştur, /artık/ yoktur; öteki parçası ise olacaktır, henüz yoktur. Hem sı- [218a] nırsız zaman hem de ele alınan her zaman bu parçalardan bileşiktir. Ne ki varolmayanlardan bileşik olan bir şeyin varlıktan pay almasının olanaksız olduğu görülse gerek. [3]

[3] Öte yandan, parçalanabilen her nesne, varsa, varolduğu sürece onun ya bütün parçaları ya da kimi parçaları vardır. Oysa zaman parçalanabilir olmasına karşın parçalarının biri olup bitmiş, biri olacak, hiçbiri yok; 'şimdikian' ise zamanın bir parçası değil, çünkü parçanın bir ölçüsü vardır, bütünün parçalardan kurulması gerekir, oysa zaman 'şimdikian'lardan biraraya gelmiş gibi görünmüyor. Kaldı ki geçmiş ile geleceği ayırır gibi görünen 'şimdikian' acaba hep bir ve aynı mı kalıyor, yoksa hep başka, hep değişik bir şey mi, bunu görmek kolay değil. Hep değişik bir şey ise ve zamanın içindekiler içinde hep değişik olan hiçbir parça bir başka parçayla zamandaş olarak varolamazsa (kısa zamanın uzun zamanca sarılması gibi, biri kuşatıyor öteki kuşatılıyor olmadıkça), 'an' daha önce varolmayan ve bir zaman zorunlu olarak ortadan kalkacak bir şey ise, 'an'lar biribiriyle zamandaş olmayacaktır, daha önceki 'an'ların hep ortadan kalkmış olması ysa zorunludur. İmdi onun, o zamanki varlığından ötürü, kendi içinde ortadan kalkmış olması olanaklı değil; önceki 'an'ın başka bir 'an' içinde ortadan kalkması da olası değil. Nitekim nasıl bir nokta öteki noktayla sürekli olamazsa 'an'ların birbirine eklenmesi de olanaksız olsa gerek. Öyleyse 'an' bir sonraki içinde değil, başka birinin içinde ortadan kalkmışsa sonsuz olan aradaki 'an'ların içinde zamandaş olarak bulunacaktır. Oysa bu olanaksız. Ne ki 'an'ın hep aynı kalması da olanaklı değil, çünkü sonlu olup da parçalara ayrılabilen hiçbir nesne tek sınır

ρετοῦ πεπερασμένου ἓν πέρας ἔστιν, οὔτε ἂν ἐφ' ἓν ᾖ συνεχὲς οὔτε ἂν ἐπὶ πλείω· τὸ δὲ νῦν πέρας ἐστίν, καὶ χρόνον ἔστι λαβεῖν πεπερασμένον. ἔτι εἰ τὸ ἅμα εἶναι κατὰ χρόνον καὶ μήτε πρότερον μήτε ὕστερον τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι καὶ ἑνὶ [τῷ] νῦν ἐστιν, εἰ τά τε πρότερον καὶ τὰ ὕστερον ἐν τῷ νῦν τῳδί ἐστιν, ἅμα ἂν εἴη τὰ ἔτος γενόμενα μυριοστὸν τοῖς γενομένοις τήμερον, καὶ οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον οὐδὲν ἄλλο ἄλλου.

περὶ μὲν οὖν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ τοσαῦτ' ἔστω διηπορημένα· τί δ' ἐστὶν ὁ χρόνος καὶ τίς αὐτοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἔκ τε τῶν παραδεδομένων ἄδηλόν ἐστιν, καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον. οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ὅλου κίνη-
218b σιν εἶναί φασιν, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτήν. καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος χρόνος τίς ἐστι, περιφορὰ δέ γε οὔ· μέρος γὰρ περιφορᾶς τὸ ληφθέν, ἀλλ' οὐ περιφορά. ἔτι δ' εἰ πλείους ἦσαν οἱ οὐρανοί, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος ἡ ὁτουοῦν αὐτῶν κίνησις, ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἅμα. ἡ δὲ τοῦ ὅλου σφαῖρα ἔδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἔν τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστὶν καὶ ἐν τῇ τοῦ ὅλου σφαίρᾳ· ἔστιν δ' εὐηθικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα κίνησις εἶναι καὶ μεταβολή τις ὁ χρόνος, τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον. ἡ μὲν οὖν ἑκάστου μεταβολὴ καὶ κίνησις ἐν αὐτῷ τῷ μεταβάλλοντι μόνον ἐστίν, ἢ οὗ ἂν τύχῃ ὂν αὐτὸ τὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον· ὁ δὲ χρόνος ὁμοίως καὶ πανταχοῦ καὶ παρὰ πᾶσιν. ἔτι δὲ μεταβολὴ μέν ἐστι θάττων καὶ βραδυτέρα, χρόνος δ' οὐκ ἔστιν· τὸ γὰρ βραδὺ καὶ ταχὺ χρόνῳ ὥρισται, ταχὺ μὲν τὸ ἐν ὀλίγῳ πολὺ κινούμενον, βραδὺ δὲ τὸ ἐν πολλῷ ὀλίγον· ὁ δὲ χρόνος οὐχ ὥρισται χρόνῳ, οὔτε τῷ ποσός τις

taşımaz; ister tek bir nesneye göre sürekli olsun ister daha çok nesneye göre, bu böyle. 'An' ise bir sınırdır, sınırlı bir zaman almak olanaklıdır.[1] Öte yandan 'zaman içinde zamandaş olmak' ile 'ne önce ne de sonra', 'aynı ve tek "an" içinde olmak' anlamına gelse, yine önce ve sonra olup bitenler şu belli 'şimdikian' içinde olsa, onbin yıl önce olanlar ile bugün olanlar zamandaş olacak, hiçbir nesne ötekinden daha önce, daha sonra olmayacaktır.

İmdi zamanla ilgili bunca sorun sözkonusu. Zaman ne, onun doğası ne, bu az önce üzerinde durduklarımızdan çıktığı gibi, bize aktarılanlara göre de belirsiz. Nitekim kimi "zaman /evren/ bütününün devinimidir"[2] diyor, kimi 218b
ise[3] "zaman gökçemberin kendisi". Gerçi çembersel yer değiştirmenin bir parçası da bir zaman /gösterir/ ama yer değiştirmenin kendisi zaman değil, çünkü parça çembersel yer değiştirmeden alınmış bir parçadır, çembersel yer değiştirmenin kendisi değil. Ayrıca çok sayıda gökçember olsaydı onların herbirinin devinimi zaman olur, dolayısıyla zamandaş birçok zaman olurdu. "Zaman bütünevrenin /dış/çemberidir" diyenler herşey hem zaman içinde hem de evren bütününün çemberi içinde diye böyle düşünüyorlardı. Oysa bu görüş öyle zayıf ki, bu görüşle ilgili ortaya çıkan olanaksız şeylere bakmak yetiyor. Ama mademki zaman bir devinim, bir değişme diye düşünülüyor, bunun üzerinde durmak gerekli. İmdi herbir nesnenin değişmesi ve devinimi salt o değişen nesnenin içindedir ya da *o* devinen, değişen nesnenin bulunduğu yerdedir. Oysa zaman hem heryerde hem de her nesnede aynı biçimde. Ayrıca değişme daha hızlı, daha yavaş olur, zaman ise öyle değil, çünkü hızlı ile yavaş aslında zaman ile belirleniyor, kısa zaman içinde çok devinen nesne hızlı, uzun zaman içinde az devinen nesne yavaştır. Zaman ise ne niceliği ne de niteliği açısından bir za-

εἶναι οὔτε τῷ ποιός. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστιν κίνησις, φανερόν· μηδὲν δὲ διαφερέτω λέγειν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι κίνησιν ἢ μεταβολήν.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς· ὅταν γὰρ μηδὲν II
αὐτοὶ μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν ἢ λάθωμεν μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγονέναι χρόνος, καθάπερ οὐδὲ τοῖς ἐν Σαρδοῖ μυθολογουμένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ὅταν ἐγερθῶσι· συνάπτουσι γὰρ τῷ πρότερον νῦν τὸ ὕστερον νῦν καὶ ἓν ποιοῦσιν, ἐξαιροῦντες διὰ τὴν ἀναισθησίαν τὸ μεταξύ. ὥσπερ οὖν εἰ μὴ ἦν ἕτερον τὸ νῦν ἀλλὰ ταὐτὸ καὶ ἕν, οὐκ ἂν ἦν χρόνος, οὕτως καὶ ἐπεὶ λανθάνει ἕτερον ὄν, οὐ δοκεῖ εἶναι τὸ μεταξὺ χρόνος. εἰ δὴ τὸ μὴ οἴεσθαι εἶναι χρόνον τότε συμβαίνει ἡμῖν, ὅταν μὴ ὁρίσωμεν μηδεμίαν μεταβολήν, ἀλλ' ἐν ἑνὶ καὶ ἀδιαιρέτῳ φαίνηται ἡ ψυχὴ μένειν, ὅταν δ' αἰσθώμεθα καὶ ὁρίσωμεν, τότε φαμὲν γεγονέναι χρόνον, φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς
χρόνος. ὅτι μὲν οὖν οὔτε κίνησις οὔτ' ἄνευ κινήσεως ὁ χρόνος 219a
ἐστί, φανερόν· ληπτέον δέ, ἐπεὶ ζητοῦμεν τί ἐστιν ὁ χρόνος, ἐντεῦθεν ἀρχομένοις, τί τῆς κινήσεώς ἐστιν. ἅμα γὰρ κινήσεως αἰσθανόμεθα καὶ χρόνου· καὶ γὰρ ἐὰν ᾖ σκότος καὶ μηδὲν διὰ τοῦ σώματος πάσχωμεν, κίνησις δέ τις ἐν τῇ ψυχῇ ἐνῇ, εὐθὺς ἅμα δοκεῖ τις γεγονέναι καὶ χρόνος. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅταν γε χρόνος δοκῇ γεγονέναι τις, ἅμα καὶ κίνησίς τις δοκεῖ γεγονέναι. ὥστε ἤτοι κίνησις ἢ τῆς κινήσεώς τί ἐστιν ὁ χρόνος. ἐπεὶ οὖν οὐ κίνησις, ἀνάγκη τῆς κινήσεώς τι εἶναι αὐτόν.

ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἔκ τινος εἴς τι καὶ πᾶν μέγεθος συνεχές, ἀκολουθεῖ τῷ μεγέθει ἡ κίνησις· διὰ γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχὲς καὶ ἡ κί-

manla belirlenir. Demek ki zaman bir devinim değil, bu açık. Bizim için şu anda 'devinim' ya da 'değişme' demek arasında hiçbir ayırım yok.[4]

11 Ne ki değişmeden bağımsız da değil /zaman/. Nitekim düşüncemizde hiçbir şey değişmediğinde ya da değişmeyi farketmediğimizde biz zamanın da geçmediğini düşünüyoruz. Sardenya'da uyanıkken uyudukları anlatılan kahramanlar için de bu böyle olsa gerek, çünkü onlar duyumsadıklarından ötürü aradakini atıp önceki an ile sonraki anı birleştirip tek yaparlar. Nasıl ki 'an' değişik bir şey değil de aynı ve tek şey olsaydı zaman olmazdı, aynı şekilde değişik bir şey olduğundan ötürü duyumsanmadığı için aradaki 'ara-an'ın zaman olmadığı düşünülüyor. İmdi hiçbir değişme beklemediğimizde zaman geçmediğine inanıyor, ruhun tek ve bölünmez bir 'an-durumunda' kaldığını düşünüyorsak, bir değişme duyumsamadığımız ve belirlemediğimizde ise zaman geçmediğini söylüyorsak, bir devinme ve değişmeden ba-
ğımsız zaman yok, bu açık. Öyleyse yine açık ki, zaman 219a
hem bir devinim değil, hem de devinimden bağımsız değil. Mademki zamanın ne olduğunu inceliyoruz, buradan başlayıp, zaman devinimin nesi, bunu ele almalıyız. İmdi biz devinim ile zamanı aynı anda algılıyoruz. Karanlıksa ve bedensel bir etkilenime uğramıyorsak bile ruhta bir devinim olduğunda hemen belli bir zaman da geçti diye düşünüyoruz. Ama belli bir zaman geçtiği düşünüldüğünde zamandaş olarak bir devinim olduğu da düşünülür. Dolayısıyla zaman ya bir devinim ya da devinime ait bir şey. Demek mademki bir devinim değil, devinime ait bir şey olması zorunlu.

Devinen nesne bir şeyden bir şeye doğru devindiği için ve her büyüklük sürekli olduğundan, devinim büyüklüğü izliyor. Çünkü büyüklük sürekli olduğundan devi-

νησίς ἐστιν συνεχής, διὰ δὲ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος· ὅση γὰρ ἡ κίνησις, τοσοῦτος καὶ ὁ χρόνος αἰεὶ δοκεῖ γεγονέναι. τὸ δὴ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τόπῳ πρῶτόν ἐστιν. ἐνταῦθα μὲν δὴ τῇ θέσει· ἐπεὶ δ' ἐν τῷ μεγέθει ἔστι τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀνάγκη καὶ ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν χρόνῳ ἔστιν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀεὶ θατέρῳ θάτερον αὐτῶν. ἔστι δὲ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τῇ κινήσει ὃ μέν ποτε ὂν κίνησις [ἐστιν]· τὸ μέντοι εἶναι αὐτῷ ἕτερον καὶ οὐ κίνησις. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν χρόνον γε γνωρίζομεν ὅταν ὁρίσωμεν τὴν κίνησιν, τῷ πρότερον καὶ ὕστερον ὁρίζοντες· καὶ τότε φαμὲν γεγονέναι χρόνον, ὅταν τοῦ προτέρου καὶ ὑστέρου ἐν τῇ κινήσει αἴσθησιν λάβωμεν. ὁρίζομεν δὲ τῷ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπολαβεῖν αὐτά, καὶ μεταξύ τι αὐτῶν ἕτερον· ὅταν γὰρ ἕτερα τὰ ἄκρα τοῦ μέσου νοήσωμεν, καὶ δύο εἴπῃ ἡ ψυχὴ τὰ νῦν, τὸ μὲν πρότερον τὸ δ' ὕστερον, τότε καὶ τοῦτό φαμεν εἶναι χρόνον· τὸ γὰρ ὁριζόμενον τῷ νῦν χρόνος εἶναι δοκεῖ· καὶ ὑποκείσθω. ὅταν μὲν οὖν ὡς ἓν τὸ νῦν αἰσθανώμεθα, καὶ μὴ ἤτοι ὡς πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τῇ κινήσει ἢ ὡς τὸ αὐτὸ μὲν προτέρου δὲ καὶ ὑστέρου τινός, οὐ δοκεῖ χρόνος γεγονέναι οὐδείς, ὅτι οὐδὲ κίνησις. ὅταν δὲ τὸ πρότερον
219b καὶ ὕστερον, τότε λέγομεν χρόνον· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ χρόνος, ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον.

οὐκ ἄρα κίνησις ὁ χρόνος ἀλλ' ᾗ ἀριθμὸν ἔχει ἡ κίνησις. σημεῖον δέ· τὸ μὲν γὰρ πλεῖον καὶ ἔλαττον κρίνομεν ἀριθμῷ, κίνησιν δὲ πλείω καὶ ἐλάττω χρόνῳ· ἀριθμὸς ἄρα τις ὁ χρόνος. ἐπεὶ δ' ἀριθμός ἐστι διχῶς (καὶ γὰρ τὸ ἀριθμούμενον καὶ τὸ ἀριθμητὸν ἀριθμὸν λέγομεν, καὶ ᾧ ἀριθμοῦμεν), ὁ δὴ χρόνος ἐστὶν

nim de sürekli, devinim sürekli olduğundan ötürü de zaman /sürekli/; nitekim devinim ne denliyse hep o denli zaman geçtiği düşünülüyor. Demek ki 'önce' ile 'sonra' aslında bir yer içinde var, diziliş açısından orada. Büyüklükte 'önce' ile 'sonra' varolduğundan ötürü devinimde de büyüklüklerle orantılı bir 'önce' ile 'sonra' olması zorunlu. Ne ki birini hep öteki izlediğinden zamanda da 'önce' ile 'sonra' var. Ama devinimdeki 'önce' ile 'sonra' kimi kez devinimin kendisi, devinimle aynı şey, oysa onun varlığı değişik ve devinim değil. Devinimi 'önce' ile 'sonra' açısından belirleyerek saptadığımızda zamanı da anlıyoruz, diyesim devinimdeki 'önce' ile 'sonra'yı algıladığımızda zamanın geçtiğini söylüyoruz. Belirlememizi sağlayan şey, onları başka başka şeyler olarak kabul etmemiz ve arada onlardan farklı bir şey olduğuna inanmamız. Çünkü uçları ortadan değişik şeyler diye düşündüğümüzde ruhumuzda iki 'an' var: "Biri önce, öteki sonra" dediğimizde işte bunun zaman olduğunu ileri sürüyoruz. Nitekim zamanın 'an' ile belirlenen şey olduğu düşünülüyor, dayanağımız bu olsun. İmdi biz 'an'ı devinimdeki önce ile sonra olarak ya da öncenin sonu, sonranın başı olan şey olarak değil de tek şey olarak algıladığımızda hiçbir zaman geçmemiş görünüyor, çünkü devinim de yok. Ama önce ile sonrayı algıladığımızda "zaman geçti" diyoruz. Aslında zaman şu: *Önce ile sonraya* 219b
göre devinim sayısı.

Demek ki devinim zaman demek değil, devinimin bir sayısı için bu böyle. Şuradan da belli: 'Çok' ile 'az'ı sayı aracılığıyla seçiyoruz, devinimin çokluğunu ya da azlığını ise zaman aracılığıyla. Demek zaman bir tür sayı: Ama sayının iki anlamı var (nitekim hem sayılan ile sayılabilir olana "sayı" deriz hem de onunla saydığımız şeye). İmdi zaman onunla saydığımız şey değil, sayılan şey. Onunla

τὸ ἀριθμούμενον καὶ οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν. ἔστι δ' ἕτερον ᾧ ἀριθμοῦμεν καὶ τὸ ἀριθμούμενον. καὶ ὥσπερ ἡ κίνησις αἰεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ὁ χρόνος (ὁ δ' ἅμα πᾶς χρόνος ὁ αὐτός· τὸ γὰρ νῦν τὸ αὐτὸ ὅ ποτ' ἦν—τὸ δ' εἶναι αὐτῷ ἕτερον—τὸ δὲ νῦν τὸν χρόνον ὁρίζει, ᾗ πρότερον καὶ ὕστερον). τὸ δὲ νῦν ἔστι μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· ᾗ μὲν γὰρ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ, ἕτερον (τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ τὸ νῦν ⟨εἶναι⟩), ὃ δέ ποτε ὄν ἐστι τὸ νῦν, τὸ αὐτό. ἀκολουθεῖ γάρ, ὡς ἐλέχθη, τῷ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτῃ δ' ὁ χρόνος, ὥς φαμεν· καὶ ὁμοίως δὴ τῇ στιγμῇ τὸ φερόμενον, ᾧ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν καὶ τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ καὶ τὸ ὕστερον. τοῦτο δὲ ὃ μέν ποτε ὂν τὸ αὐτό (ἢ στιγμὴ γὰρ ἢ λίθος ἤ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστι), τῷ λόγῳ δὲ ἄλλο, ὥσπερ οἱ σοφισταὶ λαμβάνουσιν ἕτερον τὸ Κορίσκον ἐν Λυκείῳ εἶναι καὶ τὸ Κορίσκον ἐν ἀγορᾷ. καὶ τοῦτο δὴ τῷ ἄλλοθι καὶ ἄλλοθι εἶναι ἕτερον· τῷ δὲ φερομένῳ ἀκολουθεῖ τὸ νῦν, ὥσπερ ὁ χρόνος τῇ κινήσει (τῷ γὰρ φερομένῳ γνωρίζομεν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει, ᾗ δ' ἀριθμητὸν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἔστιν)· ὥστε καὶ ἐν τούτοις ὃ μέν ποτε ὂν νῦν ἐστι, τὸ αὐτό (τὸ πρότερον γὰρ καὶ ὕστερόν ἐστι τὸ ἐν κινήσει), τὸ δ' εἶναι ἕτερον (ᾗ ἀριθμητὸν γὰρ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἔστιν). καὶ γνώριμον δὲ μάλιστα τοῦτ' ἔστιν· καὶ γὰρ ἡ κίνησις διὰ το κινούμενον καὶ ἡ φορὰ διὰ τὸ φερόμενον· τόδε γάρ τι τὸ φερόμενον, ἡ δὲ κίνησις οὔ. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸ αὐτὸ τὸ νῦν αἰεί, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· καὶ γὰρ τὸ φερόμενον.

φανερὸν δὲ καὶ ὅτι εἴτε χρόνος μὴ εἴη, τὸ νῦν οὐκ ἂν
220a εἴη, εἴτε τὸ νῦν μὴ εἴη, χρόνος οὐκ ἂν εἴη· ἅμα γὰρ ὥσπερ τὸ φερόμενον καὶ ἡ φορά, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ τοῦ φερο-

saydığımız şeyle sayılan şeyse birbirinden değişik. Nasıl devinim de değişik ise, zaman da öyle (ama zamandaş alınan her zaman noktası aynı, çünkü 'an', varlığı değişik olsa bile bir zaman ne idiyse aynı; zamanı öncelik sonralığı açısından belirleyen de 'an'). 'An' bir anlamda aynı bir anlamda aynı değil, hep başka birşey içinde olduğundan değişik (onun 'an' olması bu idi), hep 'an' olduğundan ötürü de aynı. Nitekim dediğimiz gibi devinim büyüklüğü izliyor, yine dediğimiz gibi devinimi de zaman. Aynı biçimde devinimi ve devinimdeki 'önce' ile 'sonra'yı onunla anladığımız yer değiştiren nesne de noktayı izler. Ne ki yer değiştiren nesne "bir zaman varolan şey" olarak aynı ama kavramca farklı – Sofistlerin 'Okuldaki Koriskos' ile 'Çarşıdaki Koriskos'u farklı kabul etmeleri gibi. Öyleyse yer değiştiren nesne başka başka yerlerde olmakla farklı. Zamanın devinimi izlemesi gibi 'an' da yer değiştiren nesneyi izliyor. (Çünkü yer değiştiren nesne ile devinimdeki 'önce'yi, 'sonra'yı anlıyoruz, 'önce' ile 'sonra' sayılabilir olduğundan ötürü de 'an'ın varlığını). Dolayısıyla buna göre de 'an' bir zaman varolan şey olarak aynı (devinimdeki 'önce' ile 'sonra'), ama varlığı farklı (çünkü 'önce' ile 'sonra' sayılabilir olduğundan ötürü 'an' var). En çok bilinebilir olan da 'an', çünkü devinim devinen nesne aracılığıyla, yer değiştirme yer değiştiren nesne aracılığıyla/bilinebilir/, nitekim devinim değil, yer değiştiren nesne belli bir nesnedir. Demek ki 'an' bir anlamıyla aynı, bir anlamıyla da aynı değil, çünkü yer değiştiren nesne de öyle.

Şu da açık: zaman olmasa 'an' da olamaz; 'an' olmasa zaman da olamaz, çünkü nasıl yer değiştiren nesne ile yer 220a
değiştirme zamandaş ise, yer değiştiren nesnenin /ölçüm/ sayısı ile yer değiştirmenin /ölçümsayısı/ da za-

μένου καὶ ὁ τῆς φορᾶς. χρόνος μὲν γὰρ ὁ τῆς φορᾶς ἀριθμός, τὸ νῦν δὲ ὡς τὸ φερόμενον, οἷον μονὰς ἀριθμοῦ. καὶ συνεχής τε δὴ ὁ χρόνος τῷ νῦν, καὶ διῄρηται κατὰ τὸ νῦν· ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ τοῦτο τῇ φορᾷ καὶ τῷ φερομένῳ. καὶ γὰρ ἡ κίνησις καὶ ἡ φορὰ μία τῷ φερομένῳ, ὅτι ἕν (καὶ οὐχ ὅ ποτε ὄν—καὶ γὰρ ἂν διαλίποι—ἀλλὰ τῷ λόγῳ)· καὶ ὁρίζει δὲ τὴν πρότερον καὶ ὕστερον κίνησιν τοῦτο. ἀκολουθεῖ δὲ καὶ τοῦτό πως τῇ στιγμῇ· καὶ γὰρ ἡ στιγμὴ καὶ συνέχει τὸ μῆκος καὶ ὁρίζει· ἔστι γὰρ τοῦ μὲν ἀρχὴ τοῦ δὲ τελευτή. ἀλλ' ὅταν μὲν οὕτω λαμβάνῃ τις ὡς δυσὶ χρώμενος τῇ μιᾷ, ἀνάγκη ἵστασθαι, εἰ ἔσται ἀρχὴ καὶ τελευτὴ ἡ αὐτὴ στιγμή· τὸ δὲ νῦν διὰ τὸ κινεῖσθαι τὸ φερόμενον αἰεὶ ἕτερον. ὥσθ' ὁ χρόνος ἀριθμὸς οὐχ ὡς τῆς αὐτῆς στιγμῆς, ὅτι ἀρχὴ καὶ τελευτή, ἀλλ' ὡς τὰ ἔσχατα τῆς γραμμῆς μᾶλλον—καὶ οὐχ ὡς τὰ μέρη, διά τε τὸ εἰρημένον (τῇ γὰρ μέσῃ στιγμῇ ὡς δυσὶ χρήσεται, ὥστε ἠρεμεῖν συμβήσεται), καὶ ἔτι φανερὸν ὅτι οὐδὲν μόριον τὸ νῦν τοῦ χρόνου, οὐδ' ἡ διαίρεσις τῆς κινήσεως, ὥσπερ οὐδ' ἡ στιγμὴ τῆς γραμμῆς· αἱ δὲ γραμμαὶ αἱ δύο τῆς μιᾶς μόρια. † ᾗ μὲν οὖν πέρας τὸ νῦν, οὐ χρόνος, ἀλλὰ συμβέβηκεν· ᾗ δ' ἀριθμεῖ, ἀριθμός †· τὰ μὲν γὰρ πέρατα ἐκείνου μόνον ἐστὶν οὗ ἐστιν πέρατα, ὁ δ' ἀριθμὸς ὁ τῶνδε τῶν ἵππων, ἡ δεκάς, καὶ ἄλλοθι. ὅτι μὲν τοίνυν ὁ χρόνος ἀριθμός ἐστιν κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ συνεχής (συνεχοῦς γάρ), φανερόν.

12 Ἐλάχιστος δὲ ἀριθμὸς ὁ μὲν ἁπλῶς ἐστὶν ἡ δυάς· τὶς δὲ ἀριθμὸς ἔστι μὲν ὡς ἔστιν, ἔστι δ' ὡς οὐκ ἔστιν, οἷον γραμμῆς ἐλάχιστος πλήθει μέν ἐστιν αἱ δύο ἢ ἡ μία, μεγέθει δ' οὐκ ἔστιν ἐλάχιστος· ἀεὶ γὰρ διαιρεῖται πᾶσα γραμμή. ὥστε ὁμοίως καὶ χρόνος· ἐλάχιστος γὰρ κατὰ μὲν ἀριθ-

mandaş. Zaman yer değiştirmenin /ölçüm/ sayısı, 'an' ise yer değiştiren nesne gibi, bir biçimde bir sayı birliği. Öyleyse zaman hem 'an' aracılığıyla sürekli hem de 'an'a göre biliniyor, anlaşılıyor; zaman bu açıdan da yer değiştirmeyi ve yer değiştiren nesneyi izliyor. Nitekim hem devinim hem de yer değiştirme yer değiştiren nesne aracılığıyla birlik taşıyor, çünkü yer değiştiren nesne tek (tek olmadığında bile – çünkü /devinme/ kesilebilecektir – bu kavramca öyle). Kaldı ki devinimdeki 'önce' ile 'sonra'yı belirleyen bu, bu da bir biçimde noktayı izliyor, çünkü nokta da çizgiyi hem sürekli kılıyor hem de sınırlıyor, çünkü bir parçanın başı, ötekinin sonudur. Ne ki tek nokta bu biçimde iki olarak kullanıldıkta aynı nokta başlangıç ve son olacaksa, nesnenin durması zorunlu. Oysa 'an' yer değiştiren nesnenin devinmesinden ötürü hep değişik bir şey. Dolayısıyla zaman bir ölçme sayısı ama başı ile sonu olduğu için aynı noktanın sayısı gibi değil, daha çok sanki bir çizginin uç noktaları gibi; dediğimiz şeyden ötürü parçaları gibi de değil (çünkü ortadaki nokta ikiymiş gibi kullanılacak, sonuçta devinimde kesinti sözkonusu olacak). Ayrıca şu da açık: 'An' zamanın hiçbir parçası değil, devinimin kesintisi de değil; nasıl ki nokta, çizginin parçası değil; çünkü çizginin parçaları /çizginin bölünmesiyle elde edilen/ iki çizgidir. Öyleyse 'an' bir sınır olduğundan ötürü zaman değil, zamanın bir ilineği, ama sayı oluşturduğundan ötürü de bir sayı...[5] Sınırlar salt neyin sınırıysa onun sınırları, oysa şu atların sayısı 'on', başka yerde de /'on' sayısı kullanılır/. İmdi şu açık: Zaman daha önce ile daha sonraya göre bir devinim /ölçme/ sayısı ve sürekli (çünkü sürekli olan bir şeye /devinime/ ait).

12 Genel anlamda alındıkta en küçük sayı 'iki'[6] ama bir nesne sayı olarak alındıkta /en küçük/ bir anlamda var bir anlamda yok: Sözgelişi bir çizginin çoklukça en küçüğü iki ya da bir, oysa büyüklükçe en küçüğü yok, çünkü her çizgi hep bölünür (yeniden bölünür). Dolayısıyla zaman da böyle: Sayı açısından en küçük zaman parçası bir

μόν ἐστιν ὁ εἷς ἢ οἱ δύο, κατὰ μέγεθος δ' οὐκ ἔστιν.

φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ταχὺς μὲν καὶ βραδὺς οὐ λέγεται, πολὺς δὲ 220b *καὶ ὀλίγος καὶ μακρὸς καὶ βραχύς. ᾗ μὲν γὰρ συνεχής, μακρὸς καὶ βραχύς, ᾗ δὲ ἀριθμός, πολὺς καὶ ὀλίγος. ταχὺς δὲ καὶ βραδὺς οὐκ ἔστιν· οὐδὲ γὰρ ἀριθμὸς ᾧ ἀριθμοῦμεν ταχὺς καὶ βραδὺς οὐδείς.*

καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πανταχοῦ ἅμα· πρότερον δὲ καὶ ὕστερον οὐχ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ἡ μεταβολὴ ἡ μὲν παροῦσα μία, ἡ δὲ γεγενημένη καὶ ἡ μέλλουσα ἑτέρα, ὁ δὲ χρόνος ἀριθμός ἐστιν οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν ἀλλ' ὁ ἀριθμούμενος, οὗτος δὲ συμβαίνει πρότερον καὶ ὕστερον ἀεὶ ἕτερος· τὰ γὰρ νῦν ἕτερα. ἔστι δὲ ὁ ἀριθμὸς εἷς μὲν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τῶν ἑκατὸν ἵππων καὶ ὁ τῶν ἑκατὸν ἀνθρώπων, ὧν δ' ἀριθμός, ἕτερα, οἱ ἵπποι τῶν ἀνθρώπων. ἔτι ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν πάλιν καὶ πάλιν, οὕτω καὶ χρόνον, οἷον ἐνιαυτὸν ἢ ἔαρ ἢ μετόπωρον.

οὐ μόνον δὲ τὴν κίνησιν τῷ χρόνῳ μετροῦμεν, ἀλλὰ καὶ τῇ κινήσει τὸν χρόνον διὰ τὸ ὁρίζεσθαι ὑπ' ἀλλήλων· ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁρίζει τὴν κίνησιν ἀριθμὸς ὢν αὐτῆς, ἡ δὲ κίνησις τὸν χρόνον. καὶ λέγομεν πολὺν καὶ ὀλίγον χρόνον τῇ κινήσει μετροῦντες, καθάπερ καὶ τῷ ἀριθμητῷ τὸν ἀριθμόν, οἷον τῷ ἑνὶ ἵππῳ τὸν τῶν ἵππων ἀριθμόν. τῷ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τὸ τῶν ἵππων πλῆθος γνωρίζομεν, πάλιν δὲ τῷ ἑνὶ ἵππῳ τὸν τῶν ἵππων ἀριθμὸν αὐτόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου καὶ τῆς κινήσεως· τῷ μὲν γὰρ χρόνῳ τὴν κίνησιν, τῇ δὲ κινήσει τὸν χρόνον μετροῦμεν. καὶ τοῦτ' εὐλόγως συμβέβηκεν· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, τῇ δὲ κινήσει ὁ χρό-

ya da iki ama büyüklük açısından 'en küçük zaman' yok.

Şuradan da bu açık: /zamana/ "hızlı" "yavaş" denmez, "çok", "az", "uzun", "kısa" denir, çünkü sürekli ol- 220b duğundan ötürü "uzun", "kısa"; bir sayı olduğundan ötürü de "çok", "az"dır. Ama yavaş, hızlı değil. Onunla saydığımız hiçbir sayı da aslında "hızlı", "yavaş" değil.

Zaman zamandaş olarak alındıkta her yerde aynı, ama 'daha önce' ya da 'daha sonra' olarak aynı değil, çünkü değişme de varken bir, tek; geçmişte kalmışsa ya da gelecekte olacaksa değişik. Zaman onunla saydığımız sayı değil, sayılan sayı, bu ise 'önce', 'sonra' hep değişik oluyor, çünkü 'an'lar değişik. Oysa sayı bir ve aynı, ister yüz atın sayısı olsun, ister yüz insanın. Sayı neyin sayısı ise o nesneler değişik, diyesim atlar insanlardan değişik. Öte yandan, nasıl bir devinim dönüşümlü olarak tek ve aynı olabilirse zaman da öyle; sözgelişi yıl, ilkbahar, sonbahar.

Yalnızca devinimi zamanla ölçmüyoruz, zamanı da devinimle ölçüyoruz, çünkü birbirlerince belirleniyorlar; nitekim zaman onun sayısı olduğu için devinimi belirliyor, deviminse zamanı. Zamanı devinimle ölçerken ona ona "çok", "az" diyoruz, tıpkı sayıyı sayılabilir olanla, sözgelişi bir atla atların sayısını ölçtüğümüz gibi. Nitekim sayı aracılığıyla atların çokluğunu biliyoruz, yine bir atla da atların sayısının kendisini. Zaman ile devinimde de bu böyle; zamanla devinimi, devinimle zamanı ölçüyoruz. Bu da akla uygun, çünkü belli nicelikte, sürekli ve ayrılabilir olmaları açısından büyüklüğü devinim, devinimi za-

νος, τῷ καὶ ποσὰ καὶ συνεχῆ καὶ διαιρετὰ εἶναι· διὰ μὲν γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι τοιοῦτον ἡ κίνησις ταῦτα πέπονθεν, διὰ δὲ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος. καὶ μετροῦμεν καὶ τὸ μέγεθος τῇ κινήσει καὶ τὴν κίνησιν τῷ μεγέθει· πολλὴν γὰρ εἶναί φαμεν τὴν ὁδόν, ἂν ἡ πορεία πολλή, καὶ ταύτην πολλήν, ἂν ἡ ὁδὸς [ᾖ] πολλή· καὶ τὸν χρόνον, ἂν ἡ κίνησις, καὶ τὴν κίνησιν, ἂν ὁ χρόνος.

ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος μέτρον
221ª κινήσεως καὶ τοῦ κινεῖσθαι, μετρεῖ δ' οὗτος τὴν κίνησιν τῷ ὁρίσαι τινὰ κίνησιν ἣ καταμετρήσει τὴν ὅλην (ὥσπερ καὶ τὸ μῆκος ὁ πῆχυς τῷ ὁρίσαι τι μέγεθος ὃ ἀναμετρήσει τὸ ὅλον), καὶ ἔστιν τῇ κινήσει τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ μετρεῖσθαι τῷ χρόνῳ καὶ αὐτὴν καὶ τὸ εἶναι αὐτῆς (ἅμα γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὸ εἶναι τῆς κινήσεως μετρεῖ, καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτῇ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῆς τὸ εἶναι), δῆλον ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτ' ἔστι τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῶν τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου. τὸ γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι δυοῖν ἐστιν θάτερον, ἓν μὲν τὸ εἶναι τότε ὅτε ὁ χρόνος ἔστιν, ἓν δὲ ὥσπερ ἔνια λέγομεν ὅτι ἐν ἀριθμῷ ἐστιν. τοῦτο δὲ σημαίνει ἤτοι ὡς μέρος ἀριθμοῦ καὶ πάθος, καὶ ὅλως ὅτι τοῦ ἀριθμοῦ τι, ἢ ὅτι ἔστιν αὐτοῦ ἀριθμός. ἐπεὶ δ' ἀριθμὸς ὁ χρόνος, τὸ μὲν νῦν καὶ τὸ πρότερον καὶ ὅσα τοιαῦτα οὕτως ἐν χρόνῳ ὡς ἐν ἀριθμῷ μονὰς καὶ τὸ περιττὸν καὶ ἄρτιον (τὰ μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τι, τὰ δὲ τοῦ χρόνου τί ἐστιν)· τὰ δὲ πράγματα ὡς ἐν ἀριθμῷ τῷ χρόνῳ ἐστίν. εἰ δὲ τοῦτο, περιέχεται ὑπὸ χρόνου ὥσπερ ⟨καὶ τὰ ἐν ἀριθμῷ ὑπ' ἀριθμοῦ⟩ καὶ τὰ ἐν τόπῳ ὑπὸ τόπου. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ εἶναι ὅτε ὁ χρόνος ἔστιν, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐν κινήσει εἶναι οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ ὅτε ἡ κίνησις καὶ ὁ τόπος ἔστιν. εἰ γὰρ ἔσται τὸ ἔν τινι οὕτω,

man izliyor. Nitekim büyüklük bu özellikleri taşıdığından devinim bu özellikleri yükleniyor, devinimden ötürü zaman. Yine hem büyüklüğü devinimle hem de devinimi büyüklükle ölçüyoruz, yürüyüş uzun olduğunda yolun uzun olduğunu söyleriz, yine yol uzunsa yürüyüşün. Yine devinim öyleyse zamana, zaman öyleyse devinime de.

Mademki zaman devinimin ve devinmenin ölçüsü, mademki o bütün devinimi ölçecek olan belli bir devinimi 221ª
belirleyerek bir devinimi ölçüyor (bir dirsek bütünü ölçecek olan bir büyüklüğü belirleyerek bir uzunluğu ölçer, tıpkı bunun gibi) ve mademki devinim için 'zaman içinde olmak' hem onun hem de onun varlığının zamanla ölçülmesi demek (çünkü devinimi ve devinimin varlığını zamandaş olarak ölçecektir ve onun için zaman içinde olmak ile onun varlığının ölçülmesi aynı şeydir) şu açık: Öteki nesneler için de 'zaman içinde olmak' ile onların varlığının ölçülmesi aynı şey. Nitekim 'zaman içinde olmak' şu iki şeyden biri: Ya zaman olduğu sürece varolmak ya da kimi nesneler için "sayı içinde var" dediğimiz gibi, bu anlamda varolmak. Beriki ise şu anlama gelir: Ya nesne sayının bir parçası, bir özelliği, kısaca sayının 'bir şeyi' ya da sayı ona ait bir şey. Ama mademki zaman bir sayı, 'an', 'önce' ve bütün bu gibi şeylerin zaman içinde olması da tıpkı 'bir'in, 'tek'in, 'çift'in sayı içinde olması gibi demek (çünkü berikiler sayının bir şeyi, ötekiler zamanın). Olup bitenlerin zaman içinde olması da sayı içinde olması gibi. Bu böyleyse, sayı içindeki nesneler sayıca, yer içindeki nesneler yerce sarılırsa, zaman içindeki nesneler de zamanca sarılır, kuşatılır. Şu da açık: 'Zaman içinde olmak' zaman olduğu sürece olmak demek değil; devinim içinde olmak ya da yer içinde olmak devinim olduğu sürece ya da yer olduğu sürece varolmak anlamına gelmez, tıpkı bunun gibi. Çünkü bir şey içinde olmak bu anlama

πάντα τὰ πράγματα ἐν ὁτῳοῦν ἔσται, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐν τῇ κέγχρῳ· ὅτε γὰρ ἡ κέγχρος ἔστιν, ἔστι καὶ ὁ οὐρανός. ἀλλὰ τοῦτο μὲν συμβέβηκεν, ἐκεῖνο δ' ἀνάγκη παρακολουθεῖν, καὶ τῷ ὄντι ἐν χρόνῳ εἶναί τινα χρόνον ὅτε κἀκεῖνο ἔστιν, καὶ τῷ ἐν κινήσει ὄντι εἶναι τότε κίνησιν.

ἐπεὶ δέ ἐστιν ὡς ἐν ἀριθμῷ τὸ ἐν χρόνῳ, ληφθήσεταί τις πλείων χρόνος παντὸς τοῦ ἐν χρόνῳ ὄντος· διὸ ἀνάγκη πάντα τὰ ἐν χρόνῳ ὄντα περιέχεσθαι ὑπὸ χρόνου, ὥσπερ καὶ τἆλλα ὅσα ἔν τινί ἐστιν, οἷον τὰ ἐν τόπῳ ὑπὸ τοῦ τόπου. καὶ πάσχει δή τι ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθάπερ καὶ λέγειν εἰώθαμεν ὅτι κατατήκει ὁ χρόνος, καὶ γηράσκει πάνθ' ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἐπιλανθάνεται διὰ τὸν χρόνον, ἀλλ'
221b οὐ μεμάθηκεν, οὐδὲ νέον γέγονεν οὐδὲ καλόν· φθορᾶς γὰρ αἴτιος καθ' ἑαυτὸν μᾶλλον ὁ χρόνος· ἀριθμὸς γὰρ κινήσεως, ἡ δὲ κίνησις ἐξίστησιν τὸ ὑπάρχον· ὥστε φανερὸν ὅτι τὰ αἰεὶ ὄντα, ᾗ αἰεὶ ὄντα, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ χρόνου, οὐδὲ μετρεῖται τὸ εἶναι αὐτῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου· σημεῖον δὲ τούτου ὅτι οὐδὲ πάσχει οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου ὡς οὐκ ὄντα ἐν χρόνῳ. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως, ἔσται καὶ ἠρεμίας μέτρον [κατὰ συμβεβηκός]· πᾶσα γὰρ ἠρεμία ἐν χρόνῳ. οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ ἐν κινήσει ὂν ἀνάγκη κινεῖσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ' ἀριθμὸς κινήσεως, ἐν ἀριθμῷ δὲ κινήσεως ἐνδέχεται εἶναι καὶ τὸ ἠρεμοῦν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἀκίνητον ἠρεμεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐστερημένον κινήσεως πεφυκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον. τὸ δ' εἶναι ἐν ἀριθμῷ ἐστιν τὸ εἶναί τινα ἀριθμὸν τοῦ πράγματος, καὶ μετρεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτοῦ τῷ ἀριθμῷ ἐν ᾧ ἐστιν, ὥστ' εἰ ἐν χρόνῳ, ὑπὸ χρόνου. μετρήσει δ' ὁ χρόνος τὸ κινούμενον καὶ τὸ ἠρεμοῦν, ᾗ τὸ μὲν κινούμενον τὸ

gelecek olsa, bütün nesneler bir yerde olurdu ve gökyüzü de bir darı tanesi içinde olurdu. Darı tanesi olduğu sürece gökyüzü de olurdu. Oysa beriki bir rastlantı, ötekinin olması ise zorunlu, diyesim zaman içinde olan bir nesne için o nesne varolduğu sürece bir zaman var, devinim içinde olan bir nesne için de o nesne devinim içinde olduğu sürece bir devinim var.

Ama mademki zaman içinde olmak sayı içinde olmak gibi, zaman içinde olanın bütününden daha büyük bir zaman da kabul edilecektir. Bunun için zaman içinde olan her şeyin zaman tarafından sarılması zorunlu, tıpkı bir şey içinde olan bütün öteki nesneler gibi, sözgelişi yer içinde olan her şeyin yerce sarılması gibi. Ayrıca nesneler zamandan ötürü bir etkilenime de uğrayacaklardır. Bunun için de "zaman yitiyor", "herşey zamanla yaşlanıyor", "zaman yüzünden unutuluyor" demeye alışmışız. Oysa "zamandan ötürü öğrendi" "zaman sayesinde gençleşti", "zaman sayesinde güzelleşti" demeyiz, çünkü za- 221b
man kendi başına alındıkta daha çok bozulma, yokolma nedeni, çünkü o devinimin sayısı, devinim de olan durumu ortadan kaldırır. Dolayısıyla şu açık: Hep varolanlar, hep varolduklarından ötürü zaman içinde değiller, çünkü zamanca sarılmıyorlar, onların varlığı da zamanla ölçülmüyor. Zaman içinde olmadıkları için zamandan bir etkilenime uğramamaları da bunu gösteriyor. Mademki zaman devinimin ölçüsü, durağanlığın da /ilineksel anlamda/ ölçüsü olacaktır, çünkü her durağanlık bir zaman içinde. Nitekim nasıl devinim içinde olan nesnenin devinmesi zorunluysa, zamanın içinde olanın da öyle, çünkü zaman bir devinim değil ama bir devinimin sayısı, devinimin sayısı /ölçüm sayısı/ içinde durağanlığın da olması olası. Çünkü devinmeyen herşey değil, ancak doğal olarak devinebildiği halde devinimden yoksun olan nesne durağan kalabilir, duradurabilir, bunu daha önce de söyledik. Bir sayı içinde olmak demek nesnenin belli bir sayısının olması ve onun varlığının, içinde olduğu sayıyla ölçülür olması demektir. Dolayısıyla bir zaman içindeyse zamanca ölçülecektir. Demek ki zaman biri devinen, öteki duraduran nesneler varolduğu için hem devineni hem de

δὲ ἠρεμοῦν· τὴν γὰρ κίνησιν αὐτῶν μετρήσει καὶ τὴν ἠρεμίαν, πόση τις. ὥστε τὸ κινούμενον οὐχ ἁπλῶς ἔσται μετρητὸν ὑπὸ χρόνου, ᾗ ποσόν τί ἐστιν, ἀλλ' ᾗ ἡ κίνησις αὐτοῦ ποσή. ὥστε ὅσα μήτε κινεῖται μήτ' ἠρεμεῖ, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ· τὸ μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι τὸ μετρεῖσθαί ἐστι χρόνῳ, ὁ δὲ χρόνος κινήσεως καὶ ἠρεμίας μέτρον. 23

φανερὸν οὖν ὅτι οὐδὲ τὸ μὴ ὂν ἔσται πᾶν ἐν χρόνῳ, 23 οἷον ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἄλλως, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ σύμμετρον. ὅλως γάρ, εἰ μέτρον μέν ἐστι κινήσεως ὁ χρόνος καθ' αὑτό, τῶν δ' ἄλλων κατὰ συμβεβηκός, δῆλον ὅτι ὧν τὸ εἶναι μετρεῖ, τούτοις ἅπασιν ἔσται τὸ εἶναι ἐν τῷ ἠρεμεῖν ἢ κινεῖσθαι. ὅσα μὲν οὖν φθαρτὰ καὶ γενητὰ καὶ ὅλως ὁτὲ μὲν ὄντα ὁτὲ δὲ μή, ἀνάγκη ἐν χρόνῳ εἶναι (ἔστιν γὰρ χρόνος τις πλείων, ὃς ὑπερέξει τοῦ τε εἶναι αὐτῶν καὶ τοῦ μετροῦντος τὴν οὐσίαν αὐτῶν)· τῶν δὲ μὴ ὄντων ὅσα μὲν περιέχει ὁ χρόνος, τὰ μὲν ἦν, οἷον Ὅμηρός ποτε ἦν, τὰ δὲ ἔσται, οἷον τῶν μελλόντων τι, ἐφ' ὁπότερα περι- 222a ἔχει· καὶ εἰ ἐπ' ἄμφω, ἀμφότερα [καὶ ἦν καὶ ἔσται]· ὅσα δὲ μὴ περιέχει μηδαμῇ, οὔτε ἦν οὔτε ἔστιν οὔτε ἔσται. ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν μὴ ὄντων, ὅσων τἀντικείμενα αἰεὶ ἔστιν, οἷον τὸ ἀσύμμετρον εἶναι τὴν διάμετρον ἀεὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔσται τοῦτ' ἐν χρόνῳ. οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸ σύμμετρον· διὸ αἰεὶ οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐναντίον τῷ αἰεὶ ὄντι. ὅσων δὲ τὸ ἐναντίον μὴ αἰεί, ταῦτα δὲ δύναται καὶ εἶναι καὶ μή, καὶ ἔστιν γένεσις καὶ φθορὰ αὐτῶν.

13 Τὸ δὲ νῦν ἐστιν συνέχεια χρόνου, ὥσπερ ἐλέχθη· συνέχει γὰρ τὸν χρόνον τὸν παρεληλυθότα καὶ ἐσόμενον, καὶ πέρας χρόνου ἐστίν· ἔστι γὰρ τοῦ μὲν ἀρχή, τοῦ δὲ τελευτή. ἀλλὰ τοῦτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς στιγμῆς μενούσης φανερόν.

duraduranı ölçecektir, çünkü onların devinimini ve durağanlığını bir nicelik olarak ölçecektir. Dolayısıyla devinen nesnenin kendisi bir nicelik olduğundan ötürü değil, onun devinimi bir nicelik olduğun-dan ötürü mutlak olarak zamanca ölçülebilir olacaktır. Sonuç: 'Ne devinen ne de duraduran nesneler' bir zaman içinde değiller, çünkü zaman içinde olmak zamanla ölçülmek demek, zaman ise devinimin ve durağanlığın ölçüsü. 23

23 İmdi açık ki 'varolmayan' her nesne de, dediğim /varolmayan/dan başka biçimde olamayan nesneler de zaman içinde değildir, Sözgelişi 'köşegenin kenarla eşit ölçüde olması'.[7] Kısaca zaman kendi başına devinimin ölçüsü, ilineksel olarak da başka şeylerin ölçüsü ise şu açık: Ölçtüğü tüm nesnelerin varlığı ya duradurma ya da devinme içindedir. Demek ki ortadan kalkan ve oluşan nesnelerin, kısaca kimi kez varolan kimi kez varolmayan nesnelerin zaman içinde olması zorunlu (çünkü zaman onların varlığını ve onların tözünü aşan, daha büyük bir şey). Ne ki zamanın sardığı 'varolmayan' nesnelerin kimi vardı, sözgelişi Homeros bir zamanlar vardı, kimi de varolacak, zamanın öyle ya da böyle bir biçimde saracağı gelecekteki bir nesne. Her iki biçimde de sarıyorsa her ikisi 222a de geçerli /hem vardı hem de olacak/. Ama zamanın hiçbir yerde sarmadığı nesneler ne vardı ne var ne de varolacak. Karşıtları hep varolan 'varolmayan nesneler' içine girenler bu tür, sözgelişi köşegenin kenarla eşit ölçüde olmaması hep geçerli ve /ölçülmesi/ zaman içinde olmayacaktır, eşit ölçüde olması ile ölçülmesi de öyle. Bunun için hep yok, çünkü 'hep varolana' karşıt. Karşıtları her zaman olmayan nesnelerin ise olması da olanaklı olmaması da, onlar için oluş ve yokoluş sözkonusu.

13 Dediğimiz gibi 'şimdikian', zamanın sürekliliği, bağlantısı, çünkü geçmiş ile gelecek zamanı bağlıyor; ve zamanın sınırı, bir zamanın başı, ötekinin sonu. Ne ki bu duraduran noktadaki gibi açık değil; o olanak halinde

διαιρεῖ δὲ δυνάμει. καὶ ᾗ μὲν τοιοῦτο, αἰεὶ ἕτερον τὸ νῦν, ᾗ δὲ συνδεῖ, αἰεὶ τὸ αὐτό, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν γραμμῶν (οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ αἰεὶ στιγμὴ τῇ νοήσει· διαιρούντων γὰρ ἄλλη καὶ ἄλλη· ᾗ δὲ μία, ἡ αὐτὴ πάντῃ)—οὕτω καὶ τὸ νῦν τὸ μὲν τοῦ χρόνου διαίρεσις κατὰ δύναμιν, τὸ δὲ πέρας ἀμφοῖν καὶ ἑνότης· ἔστι δὲ ταὐτὸ καὶ κατὰ ταὐτὸ ἡ διαίρεσις καὶ ἡ ἕνωσις, τὸ δ' εἶναι οὐ ταὐτό. τὸ μὲν οὖν οὕτω λέγεται τῶν νῦν, ἄλλο δ' ὅταν ὁ χρόνος ὁ τούτου ἐγγὺς ᾖ. ἥξει νῦν, ὅτι τήμερον ἥξει· ἥκει νῦν, ὅτι ἦλθε τήμερον. τὰ δ' ἐν Ἰλίῳ γέγονεν οὐ νῦν, οὐδ' ὁ κατακλυσμὸς [γέγονε] νῦν· καίτοι συνεχὴς ὁ χρόνος εἰς αὐτά, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγύς. τὸ δὲ ποτέ χρόνος ὡρισμένος πρὸς τὸ πρότερον νῦν, οἷον ποτὲ ἐλήφθη Τροία, καὶ ποτὲ ἔσται κατακλυσμός· δεῖ γὰρ πεπεράνθαι πρὸς τὸ νῦν. ἔσται ἄρα ποσός τις ἀπὸ τοῦδε χρόνος εἰς ἐκεῖνο, καὶ ἦν εἰς τὸ παρελθόν. εἰ δὲ μηδεὶς χρόνος ὃς οὔ ποτε, πᾶς ἂν εἴη χρόνος πεπερασμένος. ἆρ' οὖν ὑπολείψει; ἢ οὔ, εἴπερ αἰεὶ ἔστι κίνησις; ἄλλος οὖν ἢ ὁ αὐτὸς πολλάκις; δῆλον ὅτι ὡς ἂν ἡ κίνησις, οὕτω καὶ ὁ χρόνος· εἰ μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ καὶ μία γίγνεταί ποτε, ἔσται καὶ χρόνος εἷς καὶ ὁ αὐτός, εἰ δὲ μή, οὐκ ἔσται. ἐπεὶ δὲ τὸ νῦν τελευτὴ
222b καὶ ἀρχὴ χρόνου, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ μὲν παρήκοντος τελευτή, ἀρχὴ δὲ τοῦ μέλλοντος, ἔχοι ἂν ὥσπερ ὁ κύκλος ἐν τῷ αὐτῷ πως τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὕτως καὶ ὁ χρόνος ἀεὶ ἐν ἀρχῇ καὶ τελευτῇ. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἀεὶ ἕτερος· οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ νῦν· ἅμα γὰρ ἂν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τἀναντία ἂν εἴη. καὶ οὐχ ὑπολείψει δή· αἰεὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ. 7

τὸ δ' ἤδη τὸ ἐγγύς ἐστι τοῦ παρόν- 7
τος νῦν ἀτόμου μέρος τοῦ μέλλοντος χρόνου (πότε βαδίζεις;

ayırıyor; ayıran bir şey olduğundan ötürü 'an' hep değişik birşey, yine bağlayan birşey olduğundan ötürü de hep aynı, bu tıpkı geometrik çizgilerde olduğu gibi (nitekim düşünce açısından 'nokta' hep aynı değil, çizgiyi bölen kimseler için o hep değişik bir şey, ama tek olduğundan ötürü de her durumda aynı). 'Şimdikian' da böyle hem olanak halinde zamanı bölüyor hem de her iki yanın sınırı ve birliği. O aynı ve bölünme ile birlik bu aynılığa bağlı ama varlıkları aynı değil. İmdi 'an, şimdikian' böyle kullanılıyor. Bir başka biçimde ise 'an'ın zamanın yakın olması durumunda: Bugün geleceği için "handiyse gelecek", bugün geldiği için "şimdi geldi" deriz. Ama Troya'da olanlar 'şimdikian'da olmadı, kıyamet de 'şimdikian'da kopmayacak. Gerçi zaman bu olaylar için de bağlantı ama bunlar yakında olmadığından ötürü /'şimdikian'/ denmez. "Bir zamanlar" terimi daha önceki ana ilişkin sınırlı bir zamanı gösterir. Sözgelişi "Troya bir zamanlar ele geçti" ve "bir zaman /gelecek/ kıyamet kopacak". Nitekim 'şimdikian'a göre belirlenmiş olması gerekiyor. Demek ki şu andaki zamandan o andakine belli bir nicelikte zaman olacak ve geçmişteki ana göre de belli bir zaman vardı. Ne ki "bir zamanlar" denemeyen hiçbir zaman olmasa her zaman sınırlı olur. Öyleyse o bitecek mi? Yoksa devinim hep varsa bitmeyecek mi? İmdi zaman hep başka mı yoksa çoğu kez aynı mı? Şurası açık: Devinim nasılsa zaman da öyle; aynı ve tek devinim oluştuğunda zaman da bir ve aynı olacak, devinim öyle değilse zaman da öyle olmayacak. İmdi mademki 'an', bir zama- 222b
nın sonu ve bir zamanın başlangıcı, aynı zamanın değil de geçmiş zamanın sonu, gelecek zamanın başlangıcı, şu çıksa gerek: Nasıl çember kendi içinde içbükey ve dışbükeyse aynı şekilde zaman da hep başta ve sonda; bu yüzden de hep değişik görünüyor, çünkü 'an' aynı şeyin sonu ve başlangıcı değil, yoksa aynı nesnede karşıt şeyler zamandaş olarak bulunurdu. Demek ki zaman bitmeyecektir, çünkü hep başlangıç içindedir. 7

"Henüz" sözcüğü bölünmez şimdikiana yakın bir ge- 7
lecek zaman parçasını gösterir ("Ne zaman gezeceksin? –

ἤδη, ὅτι ἐγγὺς ὁ χρόνος ἐν ᾧ μέλλει), καὶ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου τὸ μὴ πόρρω τοῦ νῦν (πότε βαδίζεις; ἤδη βεβάδικα). τὸ δὲ Ἴλιον φάναι ἤδη ἑαλωκέναι οὐ λέγομεν, ὅτι λίαν πόρρω τοῦ νῦν. καὶ τὸ ἄρτι τὸ ἐγγὺς τοῦ παρόντος νῦν [τὸ] μόριον τοῦ παρελθόντος. πότε ἦλθες; ἄρτι, ἐὰν ᾖ ὁ χρόνος ἐγγὺς τοῦ ἐνεστῶτος νῦν. πάλαι δὲ τὸ πόρρω. τὸ δ' ἐξαίφνης τὸ ἐν ἀναισθήτῳ χρόνῳ διὰ μικρότητα ἐκστάν· μεταβολὴ δὲ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ πάντα γίγνεται καὶ φθείρεται· διὸ καὶ οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὁ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων ἀμαθέστατον, ὅτι καὶ ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον. δῆλον οὖν ὅτι φθορᾶς μᾶλλον ἔσται καθ' αὑτὸν αἴτιος ἢ γενέσεως, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον (ἐκστατικὸν γὰρ ἡ μεταβολὴ καθ' αὑτήν), γενέσεως δὲ καὶ τοῦ εἶναι κατὰ συμβεβηκός. σημεῖον δὲ ἱκανὸν ὅτι γίγνεται μὲν οὐδὲν ἄνευ τοῦ κινεῖσθαί πως αὐτὸ καὶ πράττειν, φθείρεται δὲ καὶ μηδὲν κινούμενον. καὶ ταύτην μάλιστα λέγειν εἰώθαμεν ὑπὸ τοῦ χρόνου φθοράν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ὁ χρόνος ποιεῖ, ἀλλὰ συμβαίνει ἐν χρόνῳ γίγνεσθαι καὶ ταύτην τὴν μεταβολήν. ὅτι μὲν οὖν ἔστιν ὁ χρόνος καὶ τί, καὶ ποσαχῶς λέγεται τὸ νῦν, καὶ τί τὸ ποτὲ καὶ τὸ ἄρτι καὶ τὸ ἤδη καὶ τὸ πάλαι καὶ τὸ ἐξαίφνης, εἴρηται.

14 Τούτων δ' ἡμῖν οὕτω διωρισμένων φανερὸν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ καὶ ἅπαν τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ. τὸ γὰρ θᾶττον καὶ βραδύτερον κατὰ πᾶσάν ἐστιν μεταβολήν (ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω φαίνεται)· λέγω δὲ θᾶττον κινεῖσθαι τὸ πρότερον μετα-
223a βάλλον εἰς τὸ ὑποκείμενον κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα καὶ ὁμαλὴν κίνησιν κινούμενον (οἷον ἐπὶ τῆς φορᾶς, εἰ ἄμφω κατὰ τὴν περιφερῆ κινεῖται ἢ ἄμφω κατὰ τὴν εὐθεῖαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων). ἀλλὰ μὴν τό γε πρότερον ἐν χρόνῳ ἐστί·

Henüz şimdi gezeceğim"; çünkü eylemin gerçekleşeceği zaman yakın), yine şimdiki ana uzak olmayan geçmiş zaman parçasını da gösterir ("Ne zaman geziyorsun? – Henüz gezdim."). Ama Troya'nın henüz ele geçtiğini söylemeyiz, çünkü 'şimdiki-an'dan çok uzak. "Az önce" sözcüğü ise 'şimdikian'a yakın geçmiş zaman parçasını gösterir. "Ne zaman geldin?" Zaman şimdiki ana yakınsa yanıt: "Az önce geldim." "Eskiden" sözcüğü de uzak /geçmişi/ gösterir. "Birdenbire" sözcüğü kısalığı yüzünden algılanamayan bir zaman içinde /kendinden/ ortaya çıkmayı gösterir. Her değişme doğal olarak kendinden ortaya çıkan şey. Her nesne zaman içinde oluşur ve yokolur, bunun için kimi ona "en bilge şey" diyor[7]; Pythagorasçı Paron ise onu "en bilgisiz şey" diye adlandırıyor, çünkü 'unutma' onun içinde; tanımı da yerinde. İmdi şu açık: Zaman kendi başına oluştan çok yokoluş nedeni, bunu daha önce de dedik (nitekim değişme kendi içinde kendi içinden çıkan birşey); ilineksel olarak da oluşun ya da varolmanın nedeni. Şu kanıt da yeterli: Bir biçimde devinmeden ya da eylemden bağımsız hiçbir şey oluşmuyor, nesne hiç devinmiyorsa yokoluyor. Buna biz zamanla ortadan kalkma diyegeliyoruz. Aslında bunu zaman yapıyor değil; değişmenin oluşması da ilineksel anlamda zaman içinde. Demek ki zamanın varlığını, ne olduğunu, kaç anlamda 'an'dan sözedildiğini: yine "bir zamanlar", "az önce", "henüz", "eskiden", "birdenbire" ne, bunları söylemiş olduk.

14 Bu belirlemelerimizden şu çıkıyor: Her değişme ve her devinen nesne zaman içinde; nitekim her değişmede 'daha hızlı', 'daha yavaş' sözkonusu (bu bütün değişmelerde görülüyor). Daha hızlı devindiğini söylediğim nesne şu: Aynı uzaklıkta ve eşbiçimli devinimle devinip de 223a
taşıyıcı /sona/ doğru daha önce değişen şey. (Sözgelişi yer değiştirmede her iki devinim de çember biçiminde ya da her iki devinim de düz çizgi durumunda ise. Öteki devinim biçimlerinde de bu böyle). Ama 'daha önce' terimi 'zaman içinde'dir, çünkü 'şimdikiana' uzaklığına göre

πρότερον γὰρ καὶ ὕστερον λέγομεν κατὰ τὴν πρὸς τὸ νῦν ἀπόστασιν, τὸ δὲ νῦν ὅρος τοῦ παρήκοντος καὶ τοῦ μέλλοντος· ὥστ' ἐπεὶ τὰ νῦν ἐν χρόνῳ, καὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν χρόνῳ ἔσται· ἐν ᾧ γὰρ τὸ νῦν, καὶ ἡ τοῦ νῦν ἀπόστασις. (ἐναντίως δὲ λέγεται τὸ πρότερον κατά τε τὸν παρεληλυθότα χρόνον καὶ τὸν μέλλοντα· ἐν μὲν γὰρ τῷ παρεληλυθότι πρότερον λέγομεν τὸ πορρώτερον τοῦ νῦν, ὕστερον δὲ τὸ ἐγγύτερον, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι πρότερον μὲν τὸ ἐγγύτερον, ὕστερον δὲ τὸ πορρώτερον.) ὥστε ἐπεὶ τὸ μὲν πρότερον ἐν χρόνῳ, πάσῃ δ' ἀκολουθεῖ κινήσει τὸ πρότερον, φανερὸν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ καὶ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ ἐστίν.

ἄξιον δ' ἐπισκέψεως καὶ πῶς ποτε ἔχει ὁ χρόνος πρὸς τὴν ψυχήν, καὶ διὰ τί ἐν παντὶ δοκεῖ εἶναι ὁ χρόνος, καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν οὐρανῷ. ἢ ὅτι κινήσεώς τι πάθος ἢ ἕξις, ἀριθμός γε ὤν, ταῦτα δὲ κινητὰ πάντα (ἐν τόπῳ γὰρ πάντα), ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις ἅμα κατά τε δύναμιν καὶ κατ' ἐνέργειαν; πότερον δὲ μὴ οὔσης ψυχῆς εἴη ἂν ὁ χρόνος ἢ οὔ, ἀπορήσειεν ἄν τις. ἀδυνάτου γὰρ ὄντος εἶναι τοῦ ἀριθμήσοντος ἀδύνατον καὶ ἀριθμητόν τι εἶναι, ὥστε δῆλον ὅτι οὐδ' ἀριθμός. ἀριθμὸς γὰρ ἢ τὸ ἠριθμημένον ἢ τὸ ἀριθμητόν. εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο πέφυκεν ἀριθμεῖν ἢ ψυχὴ καὶ ψυχῆς νοῦς, ἀδύνατον εἶναι χρόνον ψυχῆς μὴ οὔσης, ἀλλ' ἢ τοῦτο ὅ ποτε ὂν ἔστιν ὁ χρόνος, οἷον εἰ ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι ἄνευ ψυχῆς. τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει ἐστίν· χρόνος δὲ ταῦτ' ἐστὶν ᾗ ἀριθμητά ἐστιν.

ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ ποίας κινήσεως ὁ χρόνος ἀριθμός. ἢ ὁποιασοῦν; καὶ γὰρ γίγνεται ἐν χρόνῳ καὶ φθείρεται καὶ αὐξάνεται καὶ ἀλλοιοῦται καὶ φέρεται· ᾗ οὖν κίνησίς ἐστι, ταύτῃ ἐστὶν

"daha önce", "daha sonra" deriz; 'şimdiki an' ise geçmiş zaman ile gelecek zamanın sınırı. Mademki 'an'lar zaman içinde, 'daha önce' ile 'daha sonra' da zaman içinde olacaktır, çünkü 'şimdiki an' neye aitse, 'şimdiki an'ın uzaklığı da o şeye aittir ('daha önce' teriminin geçmiş zamanla ve gelecek zamanla ilgili kullanımı karşıt, geçmiş zamanda 'şimdiki an'a daha uzak olana 'daha önce', daha yakın olana 'daha sonra' deriz: gelecek zamanda ise daha yakın olana 'daha önce', daha uzak olana 'daha sonra' deriz). Dolayısıyla mademki 'daha önce' zaman içinde ve her devinimi izliyor, şu açık: Her değişme ve her devinim zaman içindedir.

Öte yandan, zamanın ruhla nasıl bir ilgisi var, niçin her şeyde, yerde, denizde, gökte zaman var diye düşünülüyor, bunlar incelenmeye değer. Zaman bir sayı, bir ölçü olmakla devinimin bir özelliği ya da devinime ait bir şey ve bütün bunlar devinen nesneler olduğundan (çünkü hepsi bir yerde) acaba zaman ile devinim eş zamanlı olarak olanak ve etkinlik halinde mi? Acaba ruh olmasa zaman olabilir mi, olamaz mı? Bu sorulabilir. Sayı sayanın varlığı olanaksız oldukta sayılabilir bir şeyin olması da olanaksız, dolayısıyla sayının da olmayacağı açık, çünkü sayı sayılan ya da sayılabilir olan şey.[8] Ruh ve ruhtaki akıldan başka hiçbir şeyin sayması doğal değilse, ruh olmadıkta bir zaman olması olanaksız; meğer ki zaman, devinimin ruhtan bağımsız varolmasının olası olması gibi, bir tür varolan ola. Ama 'daha önce' ile 'daha sonra' bir devinim içinde var, bunların sayılabilir olması da zamanı oluşturuyor.

"Zaman hangi devinimin sayısı?" diye sorulabilir. Acaba her tür devinimin mi? Çünkü hem oluşma hem yokolma hem artma-büyüme hem nitelik değiştirme hem de yer değiştirme zaman içinde. İmdi devinim ne denliyse

ἑκάστης κινήσεως ἀριθμός. διὸ κινήσεώς ἐστιν ἁπλῶς ἀριθμὸς συνεχοῦς, ἀλλ᾽ οὐ τινός. ἀλλ᾽ ἔστι νῦν κεκινῆσθαι καὶ ἄλλο· 223b ὧν ἑκατέρας τῆς κινήσεως εἴη ἂν ἀριθμός. ἕτερος οὖν χρόνος ἐστίν, καὶ ἅμα δύο ἴσοι χρόνοι ἂν εἶεν· ἢ οὔ; ὁ αὐτὸς γὰρ χρόνος καὶ εἷς ὁ ἴσος καὶ ἅμα· εἴδει δὲ καὶ οἱ μὴ ἅμα· εἰ γὰρ εἶεν κύνες, οἱ δ᾽ ἵπποι, ἑκάτεροι δ᾽ ἑπτά, ὁ αὐτὸς ἀριθμός. οὕτω δὲ καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἅμα περαινομένων ὁ αὐτὸς χρόνος, ἀλλ᾽ ἡ μὲν ταχεῖα ἴσως ἡ δ᾽ οὔ, καὶ ἡ μὲν φορὰ ἡ δ᾽ ἀλλοίωσις· ὁ μέντοι χρόνος ὁ αὐτός, εἴπερ καὶ [ὁ ἀριθμὸς] ἴσος καὶ ἅμα, τῆς τε ἀλλοιώσεως καὶ τῆς φορᾶς. καὶ διὰ τοῦτο αἱ μὲν κινήσεις ἕτεραι καὶ χωρίς, ὁ δὲ χρόνος πανταχοῦ ὁ αὐτός, ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς εἷς καὶ ὁ αὐτὸς πανταχοῦ ὁ τῶν ἴσων καὶ ἅμα.

ἐπεὶ δ᾽ ἔστι φορὰ καὶ ταύτης ἡ κύκλῳ, ἀριθμεῖται δ᾽ ἕκαστον ἑνί τινι συγγενεῖ, μονάδες μονάδι, ἵπποι δ᾽ ἵππῳ, οὕτω ⟨δὲ⟩ καὶ ὁ χρόνος χρόνῳ τινὶ ὡρισμένῳ, μετρεῖται δ᾽, ὥσπερ εἴπομεν, ὅ τε χρόνος κινήσει καὶ ἡ κίνησις χρόνῳ (τοῦτο δ᾽ ἐστίν, ὅτι ὑπὸ τῆς ὡρισμένης κινήσεως χρόνῳ μετρεῖται τῆς τε κινήσεως τὸ ποσὸν καὶ τοῦ χρόνου)—εἰ οὖν τὸ πρῶτον μέτρον πάντων τῶν συγγενῶν, ἡ κυκλοφορία ἡ ὁμαλὴς μέτρον μάλιστα, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ὁ ταύτης γνωριμώτατος. ἀλλοίωσις μὲν οὖν οὐδὲ αὔξησις οὐδὲ γένεσις οὐκ εἰσὶν ὁμαλεῖς, φορὰ δ᾽ ἔστιν. διὸ καὶ δοκεῖ ὁ χρόνος εἶναι ἡ τῆς σφαίρας κίνησις, ὅτι ταύτῃ μετροῦνται αἱ ἄλλαι κινήσεις καὶ ὁ χρόνος ταύτῃ τῇ κινήσει. διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὸ εἰωθὸς λέγεσθαι συμβαίνει· φασὶν γὰρ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κίνησιν ἐχόντων φυσικὴν καὶ γένεσιν καὶ φθοράν. τοῦτο δέ, ὅτι ταῦτα πάντα τῷ χρόνῳ κρίνεται, καὶ λαμβάνει τελευ-

her bir devinimin sayısı da o denli. Bunun için mutlak anlamda sayı belli bir devinime değil, sürekli devinime ait. Ama zamandaş olarak başka bir nesne de devinebilir, 223b bunların her birinin deviniminin de sayısı olsa gerek. Öyleyse değişik bir zaman var! İki eşit zaman zamandaş olarak varolabiliyor! Yoksa böyle değil mi? Nitekim eşit ve zamandaş zaman tek ve aynıdır, tür açısından zamanlar ise zamandaş olmaz. Nitekim diyelim ki köpekler ve atlar var, her iki öbeğin sayısı da 'yedi'. Oysa sayı aynı. Bu biçimde zamandaş olarak gerçekleşen devinimlerde de zaman aynı. Ne ki biri hızlı, öteki yavaş; biri yer değiştirme, öteki nitelik değiştirme olabilir. Aslında sayı eşit ve zamandaş ise hem nitelik değiştirmenin hem de yer değiştirmenin zamanı aynı. Bu yüzden de devinimler değişik ve ayrı, zaman ise heryerde aynı, çünkü eşit ve zamandaş nesnelerin sayısı heryerde tek ve aynı.

Mademki /temel devinim/ yer değiştirme ve temel yer değiştirme de çembersel[9] ve mademki her bir nesne kendisiyle eşcinsli bir şeyle ölçülüyor (tek tek sayılar 'bir' ile, atlar 'at' ile) aynı şekilde zaman da belli bir zamanla ölçülür ve dediğimiz gibi zaman devinimle, devinim de zamanla ölçülür (bu şundan: Zamanla belirlenmiş bir devinimle hem devinimin hem de zamanın niceliği ölçülür). İmdi en önemli şey bütün eşcinslilerin ölçüsü ise, eşölçümlü çembersel yer değiştirme en başta gelen ölçü olacaktır, çünkü onun sayısı en çok bilinir olan şey. Ne nitelik değiştirme ne büyüme ne de oluşma eşölçülü, yalnızca yer değiştirme öyle. Bunun için zaman gökçemberin devinimi diye de düşünülüyor, çünkü öteki devinimler onunla ölçülüyor, zaman da bu devinimle ölçülüyor. Bundan ötürü de alışılagelmiş bazı deyişler var: İnsanların yapıp etmelerinin çembersel olduğunu söylerler, bu doğal devinimleri olan, oluşup yokolan nesneler için de geçerli sayılır. Böyle denir, çünkü bütün bunlar zamanla değerlendirilir ve sanki çembersel bir yoldalarmış gibi bir

τὴν καὶ ἀρχὴν ὥσπερ ἂν εἰ κατά τινα περίοδον. καὶ γὰρ ὁ χρόνος αὐτὸς εἶναι δοκεῖ κύκλος τις· τοῦτο δὲ πάλιν δοκεῖ, διότι τοιαύτης ἐστὶ φορᾶς μέτρον καὶ μετρεῖται αὐτὸς ὑπὸ τοιαύτης. ὥστε τὸ λέγειν εἶναι τὰ γιγνόμενα τῶν πραγμάτων κύκλον τὸ λέγειν ἐστὶν τοῦ χρόνου εἶναί τινα κύκλον· τοῦτο δέ, ὅτι μετρεῖται τῇ κυκλοφορίᾳ· παρὰ γὰρ τὸ μέτρον οὐδὲν
224a ἄλλο παρεμφαίνεται τῷ μετρουμένῳ, ἀλλ' ἢ πλείω μέτρα τὸ ὅλον.

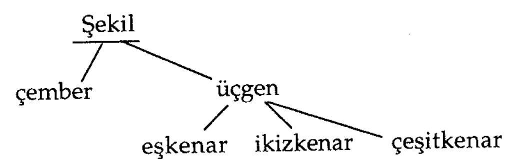
λέγεται δὲ ὀρθῶς καὶ ὅτι ἀριθμὸς μὲν ὁ αὐτὸς ὁ τῶν προβάτων καὶ τῶν κυνῶν, εἰ ἴσος ἑκάτερος, δεκὰς δὲ οὐχ ἡ αὐτὴ οὐδὲ δέκα τὰ αὐτά, ὥσπερ οὐδὲ τρίγωνα τὰ αὐτὰ τὸ ἰσόπλευρον καὶ τὸ σκαληνές, καίτοι σχῆμά γε ταὐτό, ὅτι τρίγωνα ἄμφω· ταὐτὸ γὰρ λέγεται οὗ μὴ διαφέρει διαφορᾷ, ἀλλ' οὐχὶ οὗ διαφέρει, οἷον τρίγωνον τριγώνου ⟨τριγώνου⟩ διαφορᾷ διαφέρει· τοιγαροῦν ἕτερα τρίγωνα· σχήματος δέ οὔ, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ διαιρέσει καὶ μιᾷ. σχῆμα γὰρ τὸ μὲν τοιόνδε κύκλος, τὸ δὲ τοιόνδε τρίγωνον, τούτου δέ τὸ μὲν τοιόνδε ἰσόπλευρον, τὸ δὲ τοιόνδε σκαληνές. σχῆμα μὲν οὖν τὸ αὐτό, καὶ τοῦτο τρίγωνον, τρίγωνον δ' οὐ τὸ αὐτό. καὶ ἀριθμὸς δὴ ὁ αὐτός (οὐ γὰρ διαφέρει ἀριθμοῦ διαφορᾷ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν), δεκὰς δ' οὐχ ἡ αὐτή· ἐφ' ὧν γὰρ λέγεται, διαφέρει· τὰ μὲν γὰρ κύνες, τὰ δ' ἵπποι. καὶ περὶ μὲν χρόνου καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἰκείων τῇ σκέψει εἴρηται.

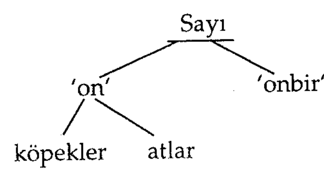
sonları ve başlangıçları var. Zamanın kendisi de bir çember diye düşünülüyor. Yine bunun nedeni de şu: Zaman bu tür bir yer değiştirmenin ölçüsüdür ve o böyle bir yer değiştirme ile ölçülür. Dolayısıyla nesnelerin oluşları bir çember oluşturuyor demek, zamanın çembersel bir akışı var demektir. O çembersel yer değiştirmeyle ölçüldüğü için bu böyle. Nitekim ölçünün yanında, ölçülenle birlikte görünen başka hiçbir şey yok; meğer ki /evren/ bütünü 224a
bir ölçü çokluğu ola![10]

Şöyle denmesi de yerinde: İki öbek sayısı da eşitse koyunlarla köpeklerin sayısı aynı ama 'on' aynı değil, 'on' nesne de aynı değil; tıpkı her ikisi de üçgen olduğundan ötürü şekilleri aynı olsa bile eşkenar üçgen ile çeşitkenar üçgenin aynı üçgenler olmaması gibi. Çünkü ayırıcı özelliği açısından farklı olan değil, farklı olmayan nesnelere "aynı" denir. Sözgelişi bir üçgen başka bir üçgenden üçgenin ayırıcı özellikleri açısından farklıdır. İşte bu nedenle üçgenler değişiktir. Ayırım şekilde değil, aynı ve tek bölümleme içinde var. Çünkü şekillerden biri çember, öteki üçgen olsa bu sözkonusu, oysa burada biri eşkenar *üçgen,* öteki çeşitkenar *üçgen.* Demek şekil aynı ve bir üçgen, ama üçgen aynı değil. Bunun için sayı da aynı[11] (çünkü 'on'ların sayısı "sayı"nın ayırıcı özelliği açısından farklı değil) ama 'on' aynı değil. Çünkü yüklendiği nesneler farklı; biri köpekler, öteki atlar. İmdi zaman üzerine hem kendi başına hem de onunla ilgili olarak araştırmaya uygun olan şeyler üzerinde konuşmuş olduk.

ÇIKMALAR

1. O zaman da iki 'an' olur, biri başlangıç öteki son.
2. Platon.
3. Pythagorasçılar, özellikle Arkhytas.
4. Devinim (*kinesis*) ile değişme (*metabole*) arasında Aristoteles 225 a34-b9'da ayırım yapıyor.
5. Ele geçen metinde boşluk var.
6. Krş. *Metafizik* 1088a6.
7. Simonides, Thales.
8. 219b5-8.
9. *Fizik* 7-9 da bu gösterilecek.
10. Platon'un *Timaios*'taki savı.
11.

AUGUSTINUS
CONFESSIONES

AUGUSTINUS
İTİRAFLAR

XII

Ecce respondeo dicenti, 'quid faciebat deus antequam faceret caelum et terram?' respondeo non illud quod quidam respondisse perhibetur, ioculariter eludens quaestionis violentiam: 'alta,' inquit, 'scrutantibus gehennas parabat.' aliud est videre, aliud ridere: haec non respondeo. libentius enim responderim, 'nescio quod nescio', quam illud unde inridetur qui alta interrogavit et laudatur qui falsa respondit. sed dico te, deus noster, omnis creaturae creatorem et, si caeli et terrae nomine omnis creatura intellegitur, audenter dico, 'antequam faceret deus caelum et terram, non faciebat aliquid.' si enim faciebat, quid nisi creaturam faciebat? et utinam sic sciam quidquid utiliter scire cupio, quemadmodum scio quod nulla fiebat creatura antequam fieret ulla creatura.

XIII

At si cuiusquam volatilis sensus vagatur per imagines retro temporum et te, deum omnipotentem et omnicreantem et omnitenentem, caeli et terrae artificem, ab opere tanto, antequam id faceres, per innumerabilia saecula cessasse miratur, evigilet atque attendat, quia falsa miratur. nam unde poterant innumerabilia saecula praeterire quae ipse non feceras, cum sis omnium saeculorum auctor et conditor? aut quae tempora fuissent quae abs te condita non essent? aut quomodo praeterirent, si numquam fuissent? cum ergo sis operator omnium temporum, si fuit aliquod tempus antequam faceres caelum et terram, cur dicitur quod ab opere cessabas? idipsum enim tempus tu feceras, nec praeterire potuerunt tempora antequam faceres tempora. si autem ante caelum et terram nullum erat tempus, cur quaeritur quid tunc faciebas? non enim erat tunc, ubi non erat tempus.

Nec tu tempore praecedis, alioquin non omnia tempora praecederes. sed praecedis omnia praeterita celsitudine semper praesentis aeternitatis et superas omnia futura, quia illa futura sunt, et cum venerint, praeterita erunt. tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient: anni tui nec eunt nec veniunt, isti enim nostri eunt et veniunt, ut omnes veniant; anni tui omnes simul

XII

"Yeri göğü yaratmadan önce ne yapıyordu Tanrı?" diye sorana yanıtım, sorunun güçlüğünü savuşturmak için dalga geçen birinin verdiği şu yanıt olmayacak: "Yukarıda olup bitenleri araştıranlar için cehennemi hazırlıyordu." Anlamak ayrı şey, gülmek ayrı. Ben "bilip bilmediğimi bilmiyorum" biçiminde yanıtlamayı yeğlerim; bu yanıt ucu bucağı olmayan sorular soran kişiyi gülünç duruma düşürür, yanlış yanıtlayanı da över. Ama senin, ey Tanrım, her yaratılanın yaratıcısı olduğunu söylüyorum ve eğer 'yer' ile 'gök' adından yaratılan herşey anlaşılıyorsa, cesaretle şunu ekliyorum: Tanrı göğü ve yeri yaratmadan önce birşey yapmıyordu; çünkü birşey yapıyor olsaydı, bu yaptığı yaratmadan başka ne olabilirdi? Keşke bilmenin yararlı olacağı başka şeyleri de şunu bildiğim kadar bilsem: Bir yaratılan olmadan önce hiçbir yaratılan şey yoktu.

XIII

Yine gelgit akıllı biri imgeler aracılığıyla zamanların gerisinde dolanır da, herşeyin yapıcısı, herşeyi yaratan, herşeyi yöneten, yeri göğü işleyen senin, şunu yapmadan önce sayısız yüzyıllar boyunca böylesine büyük bir eserden uzak olduğunu sanırsa, açsın gözünü ve düşündüğü şeyin yanlış olduğuna inansın. Çünkü bütün yüzyılların yapıcısı ve sürdürücüsü olduğuna göre, senin henüz yaratmadığın sayısız yüzyıllar nereden başlayabilirdi? Ya da sen yokken sürüp giden hangi zamanlar vardı? Ya da, eğer hiçbir zaman olmamışlarsa ne şekilde geçmiş olabilirlerdi? O halde bütün zamanların yapıcısı sen olduğuna göre, eğer bir zaman olduysa, sen göğü ve yeri yapmadan önce işten uzak olduğun nasıl söylenebilir? Çünkü o zamanı da sen yaratmıştın demektir; sen zamanları yapmadan önce zamanlar geçmemiştir. Öte yandan gök ile yerden önce hiçbir zaman yok idiyse, o zaman ne yaptığın nasıl sorulabilir? Çünkü zamanın olmadığı yerde "o zaman" diye birşey de yoktu.

Senin zamanlardan önce gelmende de zaman söz konusu değildir; yoksa bu durumda da sen bütün zamanlardan önce gelmemiş olurdun. Oysa sen hep varolan bengiliğinin aşkınlığıyla, bütün geçmiş zamanlardan öncesin, bütün gelecek zamanların ötesindesin; onlar gelecek olduklarından ötürü, geldiklerinde geçecekler, oysa sen kendin aynısın ve senin yılların azalmaz. Senin yılların ne gider ne gelir, oysa bizim yıllarımız hepsi gelsin diye gidip gelirler.

stant, quoniam stant, nec euntes a venientibus excluduntur, quia non transeunt. isti autem nostri omnes erunt, cum omnes non erunt. anni tui dies unus, et dies tuus non cotidie sed hodie, quia hodiernus tuus non cedit crastino; neque enim succedit hesterno. hodiernus tuus aeternitas; ideo coaeternum genuisti cui dixisti, 'ego hodie genui te.' omnia tempora tu fecisti et ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

XIV

Nullo ergo tempore non feceras aliquid, quia ipsum tempus tu feceras. et nulla tempora tibi coaeterna sunt, quia tu permanes. at illa si permanerent, non essent tempora. quid est enim tempus? quis hoc facile breviterque explicaverit? quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? quid autem familiarius et notius in loquendo commemoramus quam tempus? et intellegimus utique cum id loquimur, intellegimus etiam cum alio loquente id audimus. quid est ergo tempus? si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio. fidenter tamen dico scire me quod, si nihil praeteriret, non esset praeteritum tempus, et si nihil adveniret, non esset futurum tempus, et si nihil esset, non esset praesens tempus. duo ergo illa tempora, praeteritum et futurum, quomodo sunt, quando et praeteritum iam non est et futurum nondum est? praesens autem si semper esset praesens nec in praeteritum transiret, non iam esset tempus, sed aeternitas. si ergo praesens, ut tempus sit, ideo fit, quia in praeteritum transit, quamodo et hoc esse dicimus, cui causa, ut sit, illa est, quia non erit, ut scilicet non vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit non esse?

XV

Et tamen dicimus longum tempus et breve tempus, neque hoc nisi de praeterito aut futuro dicimus. praeteritum tempus longum verbi gratia vocamus ante centum annos, futurum itidem longum post centum annos, breve autem praeteritum sic, ut puta dicamus ante decem dies, et breve futurum post decem dies. sed quo pacto longum est aut breve, quod non est? praeteritum enim iam non est et futurum nondum est. non itaque di-

Senin yılların duradurduklarından hepsi birarada durur; geçmedikleri için de giden yıllar gelenlerce ortadan kaldırılmış olmazlar; oysa bizim yıllarımız, hepsi ortadan kalkınca, işte o zaman 'hepsi' olacaktır. Senin yılların bir gündür ve senin günün her gün değildir, bugündür; çünkü senin bugünün yarınla ortadan kalkmaz, nitekim dünden sonra gelmiş değildir. Senin bugünün bengiliktir. Demek ki şöyle dediğin kişiyi aynı bengilikte doğurdun: "Ben seni bugün doğurdum." Bütün zamanları sen yaptın ve bütün zamanlardan önce sen varsın; zaman varolmadan önce de bir zamandan sözedilemez.

XIV

Demek ki, zamanın kendisini sen yaptığına göre, senin birşey yapmadığın bir zamandan sözedilemez. Sen duradurduğun için de hiçbir 'zaman' seninle aynı bengilikte değildir ve onlar duradursalardı, artık 'zaman' olmazlardı. Nitekim zaman nedir? Kim bunu kolayca ve hemen tanımlayabilir? Kim onu sözcüklere dökecek denli, en azından düşünceyle kavrayacak? Ama konuşma sırasında, zamandan daha yakın ve daha bilinir bir şey söyleyebilir miyiz? Ondan söz edince kesinlikle onu anlıyoruz, bir başkası ondan söz edince de gene anlıyoruz. Öyleyse zaman ne? Eğer hiçkimse benden bunu sormasa biliyorum; ama soran kişiye açıklamak istesem bilmiyorum. Gene de kesinlikle şunu söyleyebilirim: Hiçbir şey olmamış olsaydı, geçmiş zaman olmazdı; hiçbir şey olacak olmasaydı gelecek zaman olmazdı; hiçbir şey olmasa şimdiki zaman olmazdı. O halde şu iki zaman, – geçmiş ve gelecek – geçmiş artık olmadığına göre, gelecek de henüz olmadığına göre, ne biçimde vardır? Yine şimdiki zaman eğer hep şimdi olsaydı, geçmişte kaybolmasaydı, artık 'zaman' olmazdı, bengilik olurdu. O halde 'şimdi'nin 'ne zaman' olması için geçmişte kaybolması gerekiyorsa, hangi anlamda ona "vardır" diyebiliriz? Mademki varolmasının nedeni varolmayı bırakması oluyor, bu durumda varolmamaya gittikçe 'zaman' olduğunu söylememiz doğru oluyor.

XV

Ama gene de "uzun zaman", "kısa zaman" diyoruz; bunu ise yalnızca geçmiş zaman ile gelecek zamana ilişkin olarak kullanıyoruz. Sözgelişi yüzyıl öncesine uzun bir geçmiş zaman, yüzyıl sonraya uzun bir gelecek zaman diyoruz; yine on gün öncesine kısa bir geçmiş zaman, on gün sonraya da kısa bir gelecek zaman

camus, 'longum est,' sed dicamus de praeterito, 'longum fuit,' et de futuro, 'longum erit.' domine meus, lux mea, nonne et hic veritas tua deridebit hominem? quod enim longum fuit praeteritum tempus, cum iam esset praeteritum longum fuit, an cum adhuc praesens esset? tunc enim poterat esse longum quando erat, quod esset longum; praeteritum vero iam non erat, unde nec longum esse poterat, quod omnino non erat. non ergo dicamus, 'longum fuit praeteritum tempus'; neque enim inveniemus quid fuerit longum, quando, ex quo praeteritum est, non est, sed dicamus, 'longum fuit illud praesens tempus,' quia cum praesens esset, longum erat. nondum enim praeterierat ut non esset, et ideo erat quod longum esse posset; postea vero quam praeteriit, simul et longum esse destitit quod esse destitit.

Videamus ergo, anima humana, utrum praesens tempus possit esse longum, datum enim tibi est sentire moras atque metiri. quid respondebis mihi? an centum anni praesentes longum tempus est? vide prius utrum possint praesentes esse centum anni. si enim primus eorum annus agitur, ipse praesens est, nonaginta vero et novem futuri sunt et ideo nondum sunt. si autem secundus annus agitur, iam unus est praeteritus, alter praesens, ceteri futuri. atque ita mediorum quemlibet centenarii huius numeri annum praesentem posuerimus. ante illum praeteriti erunt, post illum futuri. quocirca centum anni praesentes esse non poterunt. vide saltem utrum qui agitur unus ipse sit praesens. et eius enim si primus agitur mensis, futuri sunt ceteri, si secundus, iam et primus praeteriit et reliqui nondum sunt. ergo nec annus qui agitur totus est praesens, et si non totus est praesens, non annus est praesens. doudecim enim menses annus est, quorum quilibet unus mensis qui agitur ipse praesens est, ceteri aut praeteriti aut futuri. quamquam neque mensis qui agitur praesens est, sed unus dies. si primus, futuris ceteris, si novissimus, praeteritis ceteris, si mediorum quilibet, inter praeteritos et futuros.

Ecce praesens tempus, quod solum inveniebamus longum appellandum, vix ad unius diei spatium contractum est. sed discutiamus etiam ipsum, quia nec unus dies totus est praesens. nocturnis enim et diurnis horis omnibus viginti quattuor expletur, quarum prima ceteras futuras habet, novissima praeteritas, aliqua vero interiectarum ante se praeteritas, post se futuras. et

diyeceğiz. Ama varolmayan bir şey nasıl "uzun" ya da "kısa" olur? Çünkü geçmiş zaman artık yoktur, gelecek zaman henüz yoktur. Bu nedenle "uzundur" demeyiz; geçmiş için "uzun oldu", gelecek için de "uzun olacak" deriz. Ey Tanrım, yoksa burada da mı senin hakikatin insanoğlunu oyuna getiriyor? Nitekim uzun dediğimiz geçmiş zaman artık geçmiş olunca mı geçmiş zaman olmuştur, yoksa önceden, henüz şimdiki zamanken mi? Çünkü uzun olacak birşey olursa, işte o zaman uzun olabilirdi: Oysa geçmiş zaman artık yoktu, bu yüzden de hiç mi hiç olmadığına göre, uzun da olamazdı. Öyleyse "o geçmiş zaman uzun oldu" demeyelim; – çünkü geçtiği zaman artık olmadığına göre, onda uzun olacak bir şey bulamayız – ama şöyle diyelim: "O şimdiki zaman uzun oldu"; çünkü şimdiki zaman iken uzundu. Nitekim henüz varolmamaya geçmemişti ve yalnızca onun uzun olma olanağı vardı; oysa geçtikten sonra, uzun olmayı bırakmıştır, çünkü varolmayı bırakmıştır.

Öyleyse, ey insan aklı, şimdiki zamanın uzun olup olamayacağına bakalım; çünkü süreyi algılama ve ölçme olanağı sana verilmiştir. Ne yanıt vereceksin bana? Yoksa şimdiki yüzyıl uzun bir şimdiki zaman mı? Önce bak bakalım, yüzyıl şimdiki zaman olabilir mi? Çünkü yıllardan ilki geçmekteyse, o şimdiki zamandır, öteki doksandokuz yıl gelecek zamandır; dolayısıyla yoktur. Eğer ikinci yıl geçmekteyse, birinci yıl artık geçmiştir, ikincisi şimdiki zamandır, ötekilerse gelecek zaman. Bu şekilde ara yıllardan hangisini şimdiki zaman olarak alırsak alalım, ondan öncekiler geçmiş, sonrakiler de gelecek zaman olur. Bu yüzden de yüzyıl şimdiki zaman olamaz. Yine bak bakalım, geçmekte olan yıl da şimdiki zaman olabilir mi? Çünkü onun da eğer ilk ayı geçmekteyse, ötekiler henüz yoktur. Demek ki geçmekte olan yıl da bütünüyle şimdiki zaman değilse yıl, şimdiki zaman olmaz; nitekim bir yıl oniki aydır, ayların her biri geçmekteyken şimdiki zaman, ötekilerse ya geçmiş ya da gelecek zaman olurlar. Öte yandan geçmekte olan bir ay da şimdiki zaman olmaz, şimdiki zaman olan bir gündür. Ama eğer birinci gün söz konusuysa ötekiler gelecektir, sonuncu gün söz konusuysa ötekiler geçmiştir, aralarından herhangi biri söz konusuysa, o da geçmiş ve gelecek günler arasındadır. İşte yalnızca onu uzun diye adlandıracağımız şimdiki zaman, neredeyse tek bir günlük aralığa sığdırıldı. Ama onu da inceleyelim, çünkü bir gün de bütünüyle şimdiki zaman olmaz; nitekim bir gün, gece ile gündüz, hepsi yirmidört saatten oluşur; bu saatlerden ilki açısından ötekiler gelecektir, en sonuncusu açısından ötekiler geçmiş; aradakilerden biri açısından da ondan öncekiler geçmiş, sonrakiler gele-

ipsa una hora fugitivis particulis agitur. quidquid eius avolavit, praeteritum est, quidquid ei restat, futurum. si quid intellegitur temporis, quod in nullas iam vel minutissimas momentorum partes dividi possit, id solum est quod praesens dicatur; quod tamen ita raptim a futuro in preateritum transvolat, ut nulla morula extendatur. nam si extenditur, dividitur in praeteritum et futurum; praesens autem nullum habet spatium. ubi est ergo tempus quod lonqum dicamus? an futurum? non quidem dicimus, 'longum est,' quia nondum est quod longum sit, sed dicimus, 'longum erit.' quando igitur erit? si enim et tunc adhuc futurum erit, non erit longum, quia quid sit longum nondum erit. si autem tunc erit longum, cum ex futuro quod nondum est esse iam coeperit et praesens factum erit, ut possit esse quod longum sit, iam superioribus vocibus clamat praesens tempus longum se esse non posse.

XVI

Et tamen, domine, sentimus intervalla temporum et comparamus sibimet et dicimus alia longiora et alia breviora. metimur etiam quanto sit longius aut brevius illud tempus quam illud, et respondemus duplum esse hoc vel triplum, illud autem simplum aut tantum hoc esse quantum illud. sed praetereuntia metimur tempora cum sentiendo metimur. praeterita vero, quae iam non sunt, aut futura, quae nondum sunt, quis metiri potest, nisi forte audebit quis dicere metiri posse quod non est? cum ergo praeterit tempus, sentiri et metiri potest, cum autem praeterierit, quoniam non est, non potest.

XVII

Quaero, pater, non adfirmo. deus meus, praeside mihi et rege me. quisnam est qui dicat mihi non esse tria tempora, sicut pueri didicimus puerosque docuimus, praeteritum, praesens, et futurum, sed tantum praesens, quoniam illa duo non sunt? an et ipsa sunt, sed ex aliquo procedit occulto cum ex futuro fit praesens, et in aliquod recedit occultum cum ex praesenti fit praeteritum? nam ubi ea viderunt qui futura cecinerunt, si nondum sunt? neque enim potest videri id quod non est. et qui nar-

cektir. Üstelik bir tek saat bile tutulamayan parçalarla geçer; nitekim bir saatin içinde hangi parça geçerse, o geçmiştir kalan da gelecek. Eğer zamanı anlamak istersek, şimdiki zaman diye, yalnızca – en küçüklerine değin – hiçbir parçaya ayrılamayacak o noktaya diyebiliriz. Ama o da gelecekten geçmişe öyle çabuk uçar ki, bir süreç içinde yayılması olanaksızdır. Çünkü eğer yayılsa geçmişe ve geleceğe bölünür; oysa şimdiki zamanın hiçbir yayılımı olamaz. O halde "uzun" diyebileceğimiz zaman nerededir? Yoksa gelecek zaman mı? Ama biz o uzun olduğu için ona uzun diyemeyiz, çünkü uzun olacak olan şey henüz yoktur; "uzun olacak" diyebiliriz. Ne zaman uzun olacak? Gelecek olarak olacağı zaman mı? Bu durumda uzun olmayacaktır; çünkü henüz olmayacaktır ki "uzun" olsun. Yoksa henüz olmayan gelecek zamandan olmaya başlayacağı zaman ve uzun olabilecek şey olabilmesi için şimdiki zaman haline geleceği zaman mı? Yukarıda söylediklerimizden çıkan şu: Şimdiki zaman uzun bir zaman olamaz.

XVI

Yine de, zaman aralarını algılıyor, aralarında karşılaştırıp kimine daha uzun kimine daha kısa diyoruz. Hatta o zamanın ne denli daha uzun ya da daha kısa olduğunu ölçüyoruz ve şunun iki misli, üç misli olduğunu, bunun onun kadar olduğunu söylüyoruz. Ama biz onu algılamakla ölçtüğümüz zaman, geçen zamanı ölçüyoruz, oysa artık olmayan geçmiş zamanı ya da henüz olmayan gelecek zamanı, varolmayan şeyi ölçebileceğini söylemeye kalkacak biri dışında, kim ölçebilir? Demek ki, zaman geçtiği zaman algılanabilir ve ölçülebilir, oysa geçince bu olanaksızdır, çünkü yoktur artık.

XVII

Soruşturuyorum, kesin bir şey söylemiyorum, ey Tanrım, yanımda ol ve beni yönlendir. Bana çocukken öğrendiğimiz ve çocuklara öğrettiğimiz üç zamanın, geçmiş, şimdiki, gelecek değil, öteki ikisi varolmadıkları için, yalnızca şimdiki zamanın varolduğunu söyleyecek biri var mı? Yoksa onlarda mı [geçmiş ile gelecek] var ve zaman, gelecek zamandan şimdiki zaman haline geldiğinde gizli bir yerden çıkıp, şimdiki zamandan geçmiş zaman haline geldiğinde de gizli bir yere mi çekiliyor? Çünkü henüz yoksa, gelecekte olacaklar konusunda öndeyide bulunanlar, onları nerede görmüşlerdir? Nitekim olmayan şey görülemez de. Yine geçmişte olanları

rant praeterita, non utique vera narrarent si animo illa non cernerent. quae si nulla essent, cerni omnino non possent. sunt ergo et futura et praeterita.

XVIII

Sine me, domine, amplius quaerere, spes mea; non conturbetur intentio mea. si enim sunt futura et praeterita, volo scire ubi sint. quod si nondum valeo, scio tamen, ubicumque sunt, non ibi ea futura esse aut praeterita, sed praesentia. nam si et ibi futura sunt, nondum ibi sunt, si et ibi praeterita sunt, iam non ibi sunt. ubicumque ergo sunt, quaecumque sunt, non sunt nisi praesentia. quamquam praeterita cum vera narrantur, ex memoria proferuntur non res ipsae quae praeterierunt, sed verba concepta ex imaginibus earum quae in animo velut vestigia per sensus praetereundo fixerunt. pueritia quippe mea, quae iam non est, in tempore praeterito est, quod iam non est; imaginem vero eius, cum eam recolo et narro, in praesenti tempore intueor, quia est adhuc in memoria mea. utrum similis sit causa etiam praedicendorum futurorum, ut rerum, quae nondum sunt, iam existentes praesentiantur imagines, confiteor, deus meus, nescio. illud sane scio, nos plerumque praemeditari futuras actiones nostras eamque praemeditationem esse praesentem, actionem autem quam praemeditamur nondum esse, quia futura est. quam cum aggressi fuerimus et quod praemeditabamur agere coeperimus, tunc erit illa actio, quia tunc non futura, sed praesens erit.

Quoquo modo se itaque habeat arcana praesensio futurorum, videri nisi quod est non potest. quod autem iam est, non futurum sed praesens est. cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa quae nondum sunt, id est quae futura sunt, sed eorum causae vel signa forsitan videntur, quae iam sunt. ideo non futura sed praesentia sunt iam videntibus, ex quibus futura praedicantur animo concepta. quae rursus conceptiones iam sunt, et eas praesentes apud se intuentur qui illa praedicunt. loquatur mihi aliquod exemplum tanta rerum numerositas. intueor auroram, oriturum solem praenuntio. quod intueor, praesens est, quod praenuntio, futurum. non sol futurus, qui iam est, sed ortus eius, qui nondum est; tamen etiam ortum ipsum nisi animo

anlatanlar, eğer onları belleklerinde görmemişlerse, gerçek şeyler anlatmazlardı ve eğer onlar hiç varolmasalardı, kesinlikle görülemezlerdi. Demek ki, gelecek ile geçmiş de var.

XVIII

Bırak da Tanrım, daha derinleştireyim araştırmamı, sapmayayım yönümden. Eğer gelecek ve geçmiş varsa, nerede onlar? Bunu bilmek isterim. Gerçi henüz başaramıyorum ama yine de biliyorum ki her nerede iseler orada, onlar gelecek ya da geçmiş olarak değil, şimdiki zaman olarak varlar. Nitekim eğer orada da gelecek olarak varolsalar, orada da olamazlar; orada da geçmiş olarak varolsalar, orada da artık yokturlar. Demek ki her nerede olurlarsa olsunlar, her ne olurlarsa olsunlar, ancak şimdiki zaman olarak varlar. Gerçek şeyler anlatıldığında geçmişte olan biten şeylerin kendileri değil, bellekten çekilip çıkarılan, ama zihinde duyular aracılığıyla işlenmiş olan onların imgelerinden oluşan sözcükler. Artık varolmayan benim çocukluğum bu şekilde artık varolmayan geçmiş zaman içindedir. Oysa anımsadığım ya da anlattığımda onun imgesini şimdiki zaman içinde görüyorum, çünkü hala benim belleğimin içindedir. Nesnelerde olduğu gibi, henüz varolmayıp da öndeyide bulunulan gelecekteki şeylerdeki durum da aynı mı? Yani onların imgeleri de şimdiden şimdiki zamandaki gibi varolanlar olarak mı önceden algılanmaktadır? Bunu bilmediğimi itiraf edeyim. Ama kesinlikle şunu biliyorum ki, biz çoğunlukla önceden gelecekteki eylemleri düşünüyoruz ve bu önceden düşünme şimdiki zamandadır, oysa önceden düşündüklerimiz henüz yoktur, gelecektir. Ama o eylemin içine girdiğimiz ve önceden düşündüğümüz şeyi yapmaya başladığımız zaman, o eylem varolacaktır; çünkü artık gelecek değil, şimdiki zamanda olacaktır.

Gelecekteki şeylerin anlaşılmasının nasıl olanaklı olduğu gizemi ise ancak varolmayan o şey varolduğunda görülebilir. Ama varolan şey artık gelecek değil, şimdiki zamandadır. Öyleyse gelecekteki şeylerin göründüğü söylendiğinde, henüz varolmayan gelecekteki şeylerin kendileri değil, onların varolan nedenleri ya da imleri görünürler. Bu yüzden gelecek değil, şimdi olanlar gözümüze görünürler; onlar sayesinde gelecekteki şeyler zihinle anlaşılarak önceden söylenebilirler. Yine bunlar algılar olarak vardırlar ve gelecekteki şeyler konusunda öndeyide bulunanlar kendilerinde onları şimdiki zamanda görmektedirler. Bütün bunlar için bana, pek çok örnek arasından seçtiğim şu örnek yardım edecek: Şafağın söktüğünü görürüm ve güneşin doğacağı konusunda öndeyi-

imaginarer, sicut modo cum id loquor, non eum possem praedicere. sed nec illa aurora quam in caelo video solis ortus est, quamvis eum praecedat, nec illa imaginatio in animo meo. quae duo praesentia cernuntur, ut futurus ille ante dicatur. futura ergo nondum sunt, et si nondum sunt, non sunt, et si non sunt, videri omnino non possunt; sed praedici possunt ex praesentibus, quae iam sunt et videntur.

XX

Quod autem nunc liquet et claret, nec futura sunt nec praeterita, nec proprie dicitur, 'tempora sunt tria, praeteritum, praesens, et futurum,' sed fortasse proprie diceretur, 'tempora sunt tria, praesens de praeteritis, praesens de praesentibus, praesens de futuris.' sunt enim haec in anima tria quaedam et alibi ea non video, praesens de praeteritis memoria, praesens de praesentibus contuitus, praesens de futuris expectatio. si haec permittimur dicere, tria tempora video fateorque, tria sunt. dicatur etiam, 'tempora sunt tria, praeteritum, praesens, et futurum,' sicut abutitur consuetudo; dicatur. ecce non curo nec resisto nec reprehendo, dum tamen intellegatur quod dicitur, neque id quod futurum est esse iam, neque id quod praeteritum est. pauca sunt enim quae proprie loquimur, plura non proprie, sed agnoscitur quid velimus.

de bulunurum. Gördüğüm şey şimdiki, öndeyide bulunduğum şey gelecek zamandadır. Güneş gelecek zamanda değildir, çünkü o zaten vardır; ama henüz varolmayan onun doğuşu gelecek zamandadır. Ama eğer ben onun imgesine zihnimde sahip olmasaydım, doğuşu için de öndeyide bulunamazdım. Oysa gökyüzünde gördüğüm o şafak sökümü ne güneşin doğuşudur – gerçi ondan önce gelir – ne de zihnimdeki o imgedir. Gelecek için öndeyide bulunulabilmesi için her ikisi de şimdiki zamanda görünürler. Demek ki, gelecek şeyler henüz yoktur; henüz yoksalar, yokturlar demektir; yoksalar, kesinlikle görünemezler; ama varolan ve görünen şimdiki zamandakilerden yola çıkılarak onlar üzerine öndeyide bulunulabilir.

XX

O halde şu açık: Ne gelecek var ne geçmiş; ne de "geçmiş, şimdiki, gelecek zaman diye üç zaman var" demek yerinde. Belki şöyle demek yerinde olur: "Üç zaman vardır: Geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman ve gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman." Çünkü bu üç zaman zihinde vardır ve onları başka yerde görmem: Geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman anı, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman bir anlık görü, gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman da beklenti olarak vardır. Kastedilen bunlar ise, üç zaman görüyorum ve üç zaman olduğunu söyleyebilirim. Ama gene de varsın densin, geleneksel biçimiyle kullanıldığı gibi "üç zaman vardır, geçmiş, şimdiki, gelecek zaman" densin; bu bence önemli değil; karşı çıkmıyorum, kınamıyorum; yeter ki denmek istenen şey, yani ne gelecekte olan şeyin ne de geçmişte olan şeyin varolmadığı anlaşılsın. Zaten tam anlamıyla dile getirdiğimiz şeyler pek azdır; yerinde kullanılmayanlar ise daha çok; ama demek istediğimiz şey anlaşılabilir.

MARTIN HEIDEGGER
DER BEGRIFF DER ZEIT

MARTIN HEIDEGGER
ZAMAN KAVRAMI

Die folgenden Überlegungen handeln von der Zeit.
Was ist die Zeit?

Wenn die Zeit ihren Sinn findet in der Ewigkeit, dann muß sie von daher verstanden werden. Damit sind Ausgang und Weg dieser Nachforschung vorgezeichnet: von der Ewigkeit zur Zeit. Diese Fragestellung ist in Ordnung unter der Voraussetzung, daß wir über den vorgenannten Ausgang verfügen, also die Ewigkeit kennen und hinreichend verstehen. Sollte die Ewigkeit etwas anderes sein als das leere Immersein, das ἀεί, sollte Gott die Ewigkeit sein, dann müßte die zuerst nahegelegte Art der Zeitbetrachtung so lange in einer Verlegenheit bleiben, als sie nicht von Gott weiß, nicht versteht die Nachfrage nach ihm. Wenn der Zugang zu Gott der Glaube ist und das Sich-einlassen mit der Ewigkeit nichts anderes als dieser Glaube, dann wird die Philosophie die Ewigkeit nie haben und diese sonach nie als mögliche Hinsicht für die Diskussion der Zeit in methodischen Gebrauch genommen werden können. Diese Verlegenheit ist für die Philosophie nie zu beheben. So ist denn der Theologe der rechte Sachkenner der Zeit; und wenn die Erinnerung nicht trügt, hat es die Theologie mehrfach mit der Zeit zu tun.

Erstens handelt die Theologie vom menschlichen Dasein als Sein vor Gott, von seinem zeitlichen Sein in seinem Verhältnis zur Ewigkeit. Gott selbst braucht keine Theologie, seine Existenz ist nicht durch den Glauben begründet.

Zweitens soll der christliche Glaube an ihm selbst Bezug haben auf etwas, das in der Zeit geschah, – wie man hört zu einer Zeit, von der gesagt wird: Sie war die Zeit, »da die Zeit erfüllet war . . .«.[1]

Der Philosoph glaubt nicht. Fragt der Philosoph nach der Zeit, dann ist er entschlossen, *die Zeit aus der Zeit*

Aşağıdaki düşünceler zamanı ele alıyor.
Zaman nedir?

Zaman, anlamını bengilikte buluyorsa, onu oradan anlamak zorunlu. Demek bu araştırmanın hareket noktası ve izleyeceği yol önceden belli: Bengilikten zamana. Andığımız hareket noktasını kullanmamız, dolayısıyla, bengilik ne, bunu bilmemiz ve yeterince anlamamız koşuluyla, sorunun böyle belirlenmesi yerinde. Bengilik, içeriksiz heplikten, ἀεί den başka birşey olsaydı, Tanrı bengilik olsaydı, ilk önerdiğimiz zamana bakış yolu, Tanrı hakkında bilgi sahibi olmadıkça, ona ilişkin soruşturmayı anlamadıkça, çıkmazda kalırdı. Tanrıya gidiş yolu inanç ise ve bengiliğe kendini katmak bu inançtan başka bir şey değilse, felsefe bengiliği asla elde edemez, dolayısıyla zaman tartışması için bengilik asla yöntemsel kullanım açısından olanaklı bir bakış açısı diye alınamaz. Felsefe bu çıkmazdan hiçbir zaman kurtulamaz. Bu durumda tanrıbilimci zaman konusundaki gerçek uzmandır ve belleğim beni yanıltmıyorsa, tanrıbilim zamanla birkaç bakımdan ilgilenmiştir.

Ilkin, tanrıbilim insanın Varolmasını Tanrı önünde varlık olarak, zamansal varlığını bengilikle ilgisi içinde ele alır. Tanrının kendisi tanrıbilime gereksinme duymaz, onun varoluşu inançla temellenmez.

Ikincileyin, Hıristiyan inancının kendisi, zamanın içinde olmuş bir şeyle ilgili olsa gerek – bize dendiği gibi, "zamanın tamamiyeti gelince"[1] derken sözedilen bir zamanda.

Filozof inanmaz. Filozof zaman üzerine soru sorduğunda

zu verstehen bzw. aus dem ἀεί, was so aussieht wie Ewigkeit, was sich aber herausstellt als ein bloßes Derivat des Zeitlichseins.

Die folgende Behandlung ist nicht theologisch. Theologisch – und es bleibt Ihnen unbenommen, sie so zu verstehen – kann die Behandlung der Zeit nur den Sinn haben, die Frage nach der Ewigkeit schwieriger zu machen, sie in der rechten Weise vorzubereiten und eigentlich zu stellen. Die Abhandlung ist aber auch nicht philosophisch, sofern sie nicht beansprucht, eine allgemein gültige systematische Bestimmung der Zeit herzugeben, welche Bestimmung zurückfragen müßte hinter die Zeit in den Zusammenhang der anderen Kategorien hinein.

Die nachfolgenden Überlegungen gehören vielleicht in eine *Vorwissenschaft*, deren Geschäft folgendes in sich begreift: Nachforschungen darüber anzustellen, was mit dem, was Philosophie und Wissenschaft, was auslegende Rede des Daseins von ihm selbst und der Welt sagt, am Ende gemeint sein könnte. Wenn wir uns darüber ins Klare setzen, was eine Uhr ist, wird damit die in der Physik lebende Erfassungsart lebendig und damit die Weise, in der die Zeit Gelegenheit bekommt, sich zu zeigen. Diese Vorwissenschaft, innerhalb deren sich diese Betrachtung bewegt, lebt aus der vielleicht eigenwilligen Voraussetzung, daß Philosophie und Wissenschaft sich im Begriffe bewegen. Ihre Möglichkeit besteht darin, daß jeder Forscher sich darüber aufklärt, was er versteht und was er nicht versteht. Sie gibt Auskunft, wann eine Forschung bei ihrer Sache ist – oder sich nährt aus einem überlieferten und abgegriffenen Wortwissen darüber. Solche Nachforschungen sind gleichsam der Polizeidienst beim Aufzuge der Wissenschaften, ein

zamanı, zamandan yola çıkarak anlamaya karar vermiştir; diyeceğim bengilik gibi görünen, ama yalınkat zamansallığın türevi olduğu anlaşılan ἀεί'den yola çıkarak.

Aşağıdaki inceleme tanrıbilimsel değil. Tanrıbilimce – böyle anlamak elbette size kalmıştır – bir zaman incelemesi bengiliğe ilişkin soruyu ancak daha zor kılmak, doğru biçimde hazırlamak ve aslını ortaya koymak anlamını taşır. Ne ki, inceleme felsefi de değil, çünkü zamanın gerisini, öteki kategorilerle bağıntısını soruşturması gerekecek genelgeçer, dizgeli bir zaman belirlenimi sunmaya kalkmıyor.

Aşağıdaki düşünceler uğraşı şunu kapsayan bir *önbilime* ait olsa gerek: Felsefe ile bilimin, Varolmanın kendisi ile dünyaya ilişkin açımlayıcı konuşmasının söylediğinin sonunda ne anlama gelebileceği konusunda araştırma yürütmek. Bir saatin ne olduğu konusunda açıklığa kavuşursak, fizikte yaşayan kavrayış tarzı, dolayısıyla zamanın kendini gösterebilme biçimi canlanacaktır. Bu incelemenin içinde yer aldığı bu önbilim felsefe ile bilimin kavramın içinde devindiği yolundaki, belki de aykırı, sayıltıya dayanır. Bu önbilimin olanağı da her araştırmacının neyi anladığı, neyi anlamadığı konusunda açıklığa kavuşmasına bağlıdır. Bu önbilim, bir araştırmanın ne zaman konusuna ilişkin olduğunu, ne zaman edinilmiş, eskimiş bir sözel bilgiden geçindiğini bildirir. Bu tür araştırmalar bilimler geçidindeki güvenlik görevine benziyor; gerçi ikincil ama kimileyin de ivedi bir iş, kimine göre. Bunların felsefeyle ilgisi "acaba onlar bunu nasıl yaptılar" diye zaman zaman eskileri karıştırma işinde ona

zwar untergeordnetes aber zuweilen dringliches Geschäft, wie einige meinen. Ihr Verhältnis zur Philosophie ist nur das des Mitlaufens, um zuweilen Haussuchung bei den Alten zu halten, wie sie es eigentlich gemacht haben. Mit der Philosophie hat die folgende Überlegung nur so viel gemein, daß sie nicht Theologie ist.

Zunächst einen vorläufigen Hinweis auf die begegnende Zeit in der Alltäglichkeit, auf die Natur- und Weltzeit. Das Interesse dafür, was die Zeit sei, ist in der Gegenwart neu geweckt durch die Entwicklung der physikalischen Forschung in ihrer Besinnung auf die Grundprinzipien der hier zu vollziehenden Erfassung und Bestimmung: der Messung der Natur in einem raum-zeitlichen Bezugssystem. Der jetzige Stand dieser Forschung ist fixiert in der Einsteinschen Relativitätstheorie. Einige Sätze daraus: Der Raum ist an sich nichts; es gibt keinen absoluten Raum. Er existiert nur durch die in ihm enthaltenen Körper und Energien. (Ein alter Aristotelischer Satz:) Auch die Zeit ist nichts. Sie besteht nur infolge der sich in ihr abspielenden Ereignisse. Es gibt keine absolute Zeit, auch keine absolute Gleichzeitigkeit.[2] – Man übersieht leicht über dem Destruktiven dieser Theorie das Positive, daß sie gerade die Invarianz der Gleichungen, die die Naturvorgänge beschreiben, gegenüber beliebigen Transformationen nachweist.

Die Zeit ist das, worin sich Ereignisse abspielen.[3] So wird dieses schon von Aristoteles gesehen im Zusammenhang mit der Grundart des Seins des Naturseins: der Veränderung, des Platzwechsels, der Fortbewegung: ἐπεὶ οὖν οὐ κίνησις, ἀνάγκη τῆς κινήσεώς τι εἶναι αὐτόν.[4] Da sie nicht selbst Bewegung ist, muß sie irgendwie mit der Bewegung zu tun haben. Die

eşlik etmek yalnızca. Aşağıdaki çalışmanın felsefeyle ortaklığı olsa olsa tanrıbilim olmaması.

Öncelikle, gündelik yaşayışta karşılaşılan zamanla, doğa ve dünya zamanıyla ilgili geçici bir uyarı: Zamanın ne olduğu konusuna ilgi günümüzde doğa araştırmasının gelişmesi, burada gerçekleştirilecek kavrama ve belirlemenin temel ilkelerine yönelmesi ile yeniden uyandı: Bir uzay-zaman bağıntısı dizgesi içinde doğayı ölçme. Bu araştırmanın şimdiki durumu Einstein'ın görelilik kuramıyla belirlenmiştir. İşte ondan kimi önermeler: Uzay kendi başına hiçbirşey değildir; mutlak uzay yoktur. O yalnızca içinde yer alan cisimler ve enerjilerle varolur. (Aristoteles'in eski bir önermesi:) Zaman da hiçbirşey değildir. Yalnızca içinde geçen olaylar sonucu vardır. Mutlak zaman yoktur, mutlak eşzamanlılık da yoktur.[2] – Bu kuramın yıkıcı yanı arkasındaki olumlu yan, kuramın düpedüz doğal olayları betimleyen denklemlerin gelişigüzel dönüşümler karşısında değişmezliğini kanıtlaması kolayca gözden kaçıyor.

Zaman, içinde olayların geçtiği şeydir.[3] Aristoteles de doğal varlığın temel varlık biçimi – değişme, yer değiştirme, ilerleme – bağlamında bunu görmüştü: ἐπεὶ οὖν οὐ κίνησις, ἀνάγκη τῆς κινήσεώς τι εἶναι αὐτόν. Madem kendisi devinim değil, devinimle bir biçimde ilgisi olsa gerek.[4] Zamanla herşeyden önce değişebilen varolanlarda karşılaşılır. Değişme zaman içindedir. Zaman bu karşılaşma biçiminde, diyeceğim değişebilen nesneyi içeren olarak, ne olarak bulunabilir? Burada ne ise onun içinde kendisi olarak mı var?

Zeit begegnet zunächst im veränderlich Seienden; Veränderung ist in der Zeit. Als was ist Zeit in dieser Begegnisart, nämlich als das Worin des Veränderlichen, vorfindlich? Gibt sie sich hier als sie selbst in dem, was sie ist? Kann eine Explikation der Zeit, die hier ansetzt, die Gewähr haben, daß damit die Zeit gleichsam die fundamentalen Phänomene hergibt, die sie in dem eigenen Sein bestimmen? Oder wird man beim Aufsuchen der Gründe der Phänomene auf etwas anderes verwiesen?

Als was begegnet die Zeit für den Physiker? Das bestimmende Erfassen der Zeit hat den Charakter der Messung. Messung gibt an das Wielange und das Wann, das Von-wann-bis-wann. Eine Uhr zeigt die Zeit. Eine Uhr ist ein physikalisches System, auf dem sich die gleiche zeitliche Zustandsfolge ständig wiederholt unter der Voraussetzung, daß dieses physikalische System nicht der Veränderung durch äußere Einwirkung unterliegt. Die Wiederholung ist zyklisch. Jede Periode hat die gleiche Zeitdauer. Die Uhr gibt eine sich ständig wiederholende gleiche Dauer, auf die man immer zurückgreifen kann. Die Aufteilung dieser Dauerstrecke ist beliebig. Die Uhr mißt die Zeit, sofern die Erstreckung der Dauer eines Geschehens auf gleiche Zustandsfolgen der Uhr verglichen und von da in ihrem Soviel zahlenmäßig bestimmt wird.

Was erfahren wir von der Uhr über die Zeit? Die Zeit ist etwas, in dem beliebig ein Jetztpunkt fixiert werden kann, so daß immer von zwei verschiedenen Zeitpunkten der eine früher, der andere später ist. Dabei ist kein Jetztpunkt der Zeit vor dem anderen ausgezeichnet. Er ist als Jetzt das mögliche Früher eines Später, als Später das Später eines Früher. Diese Zeit ist durchgängig gleichartig, homogen. Nur sofern die Zeit als homogene konstituiert ist, ist sie meßbar. Die

Burada ortaya konan zaman açıklaması, böylece zamanı kendi varlığında belirleyen temel görüngüleri de sağlayacağına ilişkin bir güvence taşıyor mu? Yoksa görüngülerin temellerine yönelik araştırmada başka bir şeye mi başvurulacak?

Zaman fizikçinin karşısına ne olarak çıkar? Belirleyici zaman kavrayışı ölçme niteliği taşıyor. Ölçme, 'ne kadar zaman'ı, 'ne zaman'ı, 'ne-zamandan-ne-zamana-dek'i bildirir. Bir saat zamanı gösterir. Bir saat, bu fiziksel dizgenin dış etki ile değişikliğe uğramaması koşuluyla, üzerinde eşit zaman birimi sürekli yinelenen fiziksel bir dizgedir. Yinelenme çevrimseldir. Her dönem eşit zaman süresi taşır. Saat, hep el altındaki sürekli yinelenen eşit süreleri verir. Bu süre uzunluklarının ayrılması keyfidir. Bir olayın süre yayılımı saatin eşit birim sırasıyla karşılaştırılabildiği sürece ve orada niceliksel sayı ölçüsü içinde belirlendiği sürece, saat zamanı ölçer.

Saatten zaman üzerine öğrendiğimiz ne? Zaman, hep iki değişik andan biri önce, öteki sonra olacak şekilde, içinde herhangi bir an saptanabilen bir şey. Demek, hiçbir zaman anı ötekinden üstün değil. O 'şimdi' olarak, bir sonranın olanaklı öncesi, 'sonra' olarak da bir öncenin sonrası. Bu zaman baştanbaşa tekbiçimli ve bağdaşık. Zaman ancak bağdaşık olarak kurulduğu ölçüde ölçülebilir. Demek zaman öyle bir gidiş ki aşamaları biribiriyle öncelik sonralık ilişkisi içinde bulunuyor. Her 'önce' ile 'sonra' bir 'şimdi' tarafından belirlenebiliyor, oysa 'şimdi'nin kendisi keyfi. Bir olaya saatle yaklaşıldıkta, saat bir olayı süresinin niceliğinden

Zeit ist so ein Abrollen, dessen Stadien in der Beziehung des Früher und Später zueinander stehen. Jedes Früher und Später ist bestimmbar aus einem Jetzt, welches aber selbst beliebig ist. Geht man mit der Uhr auf ein Geschehen zu, so macht die Uhr ein Geschehen ausdrücklich, mehr hinsichtlich seines Ablaufens im Jetzt als hinsichtlich des Wieviel seiner Dauer. Die primäre Bestimmung, die die Uhr jeweils leistet, ist nicht die Angabe des Wielange, des Wieviel der gegenwärtig fließenden Zeit, sondern die jeweilige Fixierung des Jetzt. Wenn ich die Uhr herausziehe, so ist das erste, was ich sage: »Jetzt ist es neun Uhr; 30 Minuten seitdem das geschah. In drei Stunden ist es zwölf.«

Die Zeit jetzt, da ich auf die Uhr sehe: Was ist dieses Jetzt? Jetzt, da ich es tue; jetzt da etwa hier das Licht ausgeht. Was ist das Jetzt? Verfüge ich über das Jetzt? Bin ich das Jetzt? Ist jeder Andere das Jetzt? Dann wäre die Zeit ja ich selbst, und jeder Andere wäre die Zeit. Und in unserem Miteinander wären wir die Zeit – keiner und jeder. Bin ich das Jetzt, oder nur der, der es sagt? Mit oder ohne ausdrückliche Uhr? Jetzt, abends, morgens, diese Nacht, heute: Hier stoßen wir auf eine Uhr, die sich das menschliche Dasein von jeher zugelegt hat, die natürliche Uhr des Wechsels von Tag und Nacht.

Welche Bewandtnis hat es damit, daß menschliches Dasein sich eine Uhr angeschafft hat schon vor allen Taschen- und Sonnenuhren? Verfüge ich über das Sein der Zeit und meine ich im Jetzt mich mit? Bin ich selbst das Jetzt und mein Dasein die Zeit? Oder ist es am Ende die Zeit selbst, die sich in uns die Uhr anschafft? Augustinus hat im XI. Buch seiner »Confessiones« die Frage bis hierher getrieben, ob der Geist selbst die Zeit sei. Und Augustinus hat die Frage hier stehen gelassen. »In te, anime meus, tempora metior; noli

çok, 'şimdi'de yolalışıyla ilgili olarak ifade eder. Saatin her defasında gerçekleştirdiği temel belirleme, 'ne kadar süre'nin, şimdiki zamanda akan zamanın niceliğinin değil, 'şimdi'nin şu ana özgü saptanmasıdır. Saatimi çıkartırsam ilk söylediğim şu olur: "Saat şimdi dokuz; şu olduğundan bu yana otuz dakika geçti; üç saat sonra oniki olacak."

Burada saatte şimdiki zamanı görüyorum. Ama bu 'şimdi' ne? Şimdi burada, bunu yapıyorum; şimdi burada ışık dışarı çıkıyor. 'Şimdi' ne? 'Şimdi' benim elimde mi? Ben 'şimdi' miyim? Her başka kişi 'şimdi' mi? Öyleyse ben zaman olurum, başka her kişi de zaman olur. Biraradalığımız içinde biz zaman oluruz – hiçkimse ve herkes. Ben mi 'şimdi'yim, yoksa yalnızca bunu söyleyen mi? İlle bir saatle mi yoksa onsuz mu? Şimdi, akşam, sabah, bu gece, bugün: Burada insanın varolmasını öteden beri saran bir saatle karşılaşıyoruz, gündüz ile gecenin doğal değişme saati.

İnsanın Varolmasının bütün cep ve güneş saatlerinden önce kendisi için bir saat sağlamasının içyüzü ne? Zamanın varlığı elimde mi, 'şimdi' ile ben kendimi mi kastediyorum? Ben kendim 'şimdi' miyim ve benim Varolmam zaman mı? Yoksa sonunda bizim içimizde kendisi için saat yapan zamanın kendisi mi? Augustinus *Confessiones*'inin XI. kitabında soruyu, tinin kendisinin zaman olup olmadığına dek götürmüştür. Augustinus soruyu, burada bırakmıştır. "In te, anime meus, tempora metior. noli mihi obstrepere, quod est; noli tibi obstrepere turbis affectionum tuarum. in te, inquam, tempora metior. affectionem quam res praetereuntes in te faciunt et, cum illae praeterierint, manet, ipsam metior

mihi obstrepere: quod est; noli tibi obstrepere turbis affectionum tuarum. In te, inquam, tempora metior; affectionem quam res praetereuntes in te faciunt, et cum illae praeterierint manet, ipsam metior praesentem, non eas quae praeterierunt ut fieret: ipsam metior, cum tempora metior.«[5] In Paraphrase: »In dir, mein Geist, messe ich die Zeiten; dich messe ich, so ich die Zeit messe. Komme mir nicht mit der Frage in die Quere: Wie denn das? Verleite mich nicht dazu, von dir wegzusehen durch eine falsche Frage. Komme dir selbst nicht in den Weg durch die Verwirrung dessen, was dich selbst angehen mag. In dir, sage ich immer wieder, messe ich die Zeit; die vorübergehend begegnenden Dinge bringen dich in eine Befindlichkeit, die bleibt, während jene verschwinden. Die Befindlichkeit messe ich in dem gegenwärtigen Dasein, nicht die Dinge, welche vorübergehen, daß sie erst entstünde. Mein Mich-befinden selbst, ich wiederhole es, messe ich, wenn ich die Zeit messe.«

Die Frage nach dem, was die Zeit sei, hat unsere Betrachtung auf das Dasein verwiesen, wenn mit Dasein gemeint ist das Seiende in seinem Sein, das wir als menschliches Leben kennen; dieses Seiende in der *Jeweiligkeit* seines Seins, das Seiende, das wir jeder selbst sind, das jeder von uns in der Grundaussage trifft: Ich bin. Die Aussage »Ich bin« ist die eigentliche Aussage vom Sein vom Charakter des Daseins des Menschen. Dieses Seiende ist in der Jeweiligkeit als meiniges.

Aber bedurfte es dieser umständlichen Überlegung, um auf das Dasein zu stoßen? Genügte nicht der Hinweis, daß die Akte des Bewußtseins, die seelischen Vorgänge, in der Zeit sind, – auch dann, wenn diese Akte sich auf etwas richten, was selbst nicht durch die Zeit bestimmt ist? Es ist ein Umweg. Aber der Frage

praesentem, non ea quae praeterierunt ut fieret; ipsam metior, cum tempora metior."[5] Yorumuyla: "Sende, tinim, zamanları ölçüyorum; seni ölçüyorum, böylece zamanı ölçüyorum. Şu soruyla karşıma çıkma: Nasıl oluyor bu? Yanlış bir soruyla gözlerimi senden başka yere çevirmem için yoldan çıkarma beni. Sana ilişkin olanların karışıklığı ile kendi yolunu tıkama. Sende, hep yeniden söylüyorum, sende ölçüyorum ben zamanı. Karşımızdaki gelip geçici nesneler kendileri yitip giderken seni kalıcılık taşıyan bir duruma getiriyorlar. Ben şimdiki Varolmada bu durumun ortaya çıkabilmesi için gelip geçen nesneleri değil, durumun kendisini ölçüyorum. Yineliyorum, zamanı ölçtüğümde kendi bulunduğum durumu ölçüyorum."[6]

Eğer Varolma ile, bizim insan yaşamı olarak bildiğimiz, kendi varlığı içindeki varolan kastediliyorsa, zamanın ne olduğuna değgin soru araştırmamızı Varolmaya yöneltiyor demektir; varlığının şu andalığındaki bu varolan, herbirimizin olduğu varolan, herbirimizin şu temel önermede karşısına çıkan varolan: Ben varım. 'Ben varım' önermesi, insanın Varolmasının asıl varlık ifadesidir. Bu varolan şu andalığıyla benimki olarak var.

Peki Varolmaya ulaşmak için bu karmaşık uslamlamaya gerek var mıydı? Bilinç edimlerinin, ruhsal olayların seyrinin – bu edimler kendisi zamanla belirlenmiş olmayan bir nesneye yönelmiş olsalar bile – zaman içinde olduklarını belirtmek yetmez miydi? Bu dolambaçlı bir yol. Ama zamana ilişkin soru şuraya bağlanır: Öyle bir yanıt bulunsun ki

nach der Zeit liegt daran, eine solche Antwort zu gewinnen, daß aus ihr die verschiedenen Weisen des Zeitlichseins verständlich werden; und daran, einen möglichen Zusammenhang dessen, was in der Zeit ist, mit dem, was die eigentliche Zeitlichkeit ist, von allem Anfang an sichtbar werden zu lassen.

Die Naturzeit als längst bekannte und besprochene hat bislang den Boden für die Explikation der Zeit abgegeben. Sollte das menschliche Sein in einem ausgezeichneten Sinne in der Zeit sein, so daß an ihm, was die Zeit ist, ablesbar werden kann, so muß dieses Dasein charakterisiert werden in den Grundbestimmungen seines Seins. Es müßte dann gerade sein, daß Zeitlichsein – recht verstanden – die fundamentale Aussage des Daseins hinsichtlich seines Seins sei. Aber auch so bedarf es einer vorgängigen Anzeige einiger Grundstrukturen des Daseins selbst.

1. Das Dasein ist das Seiende, das charakterisiert wird als *In-der-Welt-sein*. Das menschliche Leben ist nicht irgendein Subjekt, das irgendein Kunststück machen muß, um in die Welt zu kommen. Dasein als In-der-Welt-sein meint: in der Weise in der Welt sein, daß dieses Sein besagt: mit der Welt umgehen; bei ihr verweilen in einer Weise des Verrichtens, des Bewerkstelligens, das Erledigens, aber auch der Betrachtung, des Befragens, des betrachtenden, vergleichenden Bestimmens. Das In-der-Welt-sein ist charakterisiert als *Besorgen*.

2. Das Dasein als dieses In-der-Welt sein ist in eins damit *Mit-einander-sein*, mit Anderen sein: mit Anderen dieselbe Welt dahaben, einander begegnen, miteinander sein in der Weise des Für-einander-seins. Aber dieses Dasein ist zugleich Vorhandensein für

başka başka zamansallıklar anlaşılır olsun; zaman içinde olan nesnenin asıl zamansallık olan şeyle olanaklı bir bağlantısı en başından gösterilebilsin.

Doğa zamanı, nicedir bilinen ve tartışılan zaman olarak, bugüne değin zaman açıklaması için temel olarak görülmüştür. Eğer insan varlığı, özel bir anlamda zaman içindeyse, diyeceğim zamanın ne olduğu onda okunabiliyorsa, bu Varolma onun varlığının temel belirlenimlerinde ayırt edici özellik olarak gösterilebilir. O zaman düpedüz, zamansal olmanın – doğru anlamıyla – Varolmanın, onun varlığıyla ilgili temel ifadesi olması zorunlu olurdu. Ama bu durumda da Varolmanın kendisinin kimi temel yapılarının önemli özelliklerine gerek var.

1. Varolma, dünyanın-içinde-olmak olarak nitelendirilen varolandır. İnsan yaşamı dünyaya gelmek için özel bir iş yapmak zorunda olan herhangi bir özne değildir. Dünyanın-içinde-olmak olarak Varolma şu anlama gelir: bu varlığın kastettiği biçimde dünyada olmak: dünyayı becermek; görevini yerine getirir, iş görür, işini tamamlar durumda, aynı zamanda inceleme durumunda, gözleyenin, karşılaştırmaları belirleyenin durumunda dünyada kalmak. Dünyanın-içinde-olmak *işlemek, özen göstermek* diye nitelendirilmiştir.

2. Dünyanın-içinde-olmak olarak Varolma, bunun yanısıra *birbiri-ile-olmak,* başkalarıyla olmaktır. Aynı dünyaya başkalarıyla birlikte sahip olmak, biribiriyle karşılaşmak, biribiri-için-olmak tarzında birlikte olmaktır. Ama bu Varolma,

Andere, nämlich auch so, wie ein Stein da ist, der keine Welt da hat und besorgt.

3. Miteinander in der Welt sein, als Miteinander sie haben, hat eine ausgezeichnete Seinsbestimmung. Die Grundweise des Daseins der Welt, das sie miteinander Dahaben, ist das *Sprechen*. Sprechen ist voll gesehen: sich *aus*sprechendes *mit* einem Anderen *über* etwas Sprechen. Im Sprechen spielt sich vorwiegend das In-der-Welt-sein des Menschen ab. Das wußte schon Aristoteles. In dem, wie das Dasein in seiner Welt über die Weise des Umgangs mit seiner Welt spricht, ist mitgegeben eine *Selbstauslegung des Daseins*. Es sagt aus, als was das Dasein jeweilig sich selbst versteht, als was es sich nimmt. Im Miteinandersprechen, in dem, was man so herumspricht, liegt jeweils die Selbstauslegung der Gegenwart, die in diesem Gespräch sich aufhält.

4. Das Dasein ist ein Seiendes, das sich bestimmt als »Ich bin«. Für das Dasein ist die *Jeweiligkeit* des »Ich bin« konstitutiv. Dasein ist also ebenso primär, wie es In-der-Welt-sein ist, auch *mein* Dasein. Es ist *je eigenes und als eigenes jeweiliges*. Soll dieses Seiende in seinem Seinscharakter bestimmt werden, so ist von der Jeweiligkeit als der je meinigen nicht zu abstrahieren. Mea res agitur. Alle Grundcharaktere müssen sich so in der Jeweiligkeit als der *je meinigen* zusammenfinden.

5. Sofern das Dasein ein Seiendes ist, das ich bin, und zugleich bestimmt ist als Mit-einander-sein, bin ich mein Dasein zumeist und durchschnittlich nicht selbst, sondern die Anderen; ich bin mit den Anderen und die Anderen mit den Anderen ebenso. Keiner ist in der Alltäglichkeit er selbst. Was er ist und wie er ist, das ist niemand: keiner und doch alle miteinander. Alle sind nicht sie selbst. Dieser Niemand, von dem wir selbst in der *Alltäglichkeit* gelebt werden, ist das

aynı zamanda, başkaları için bulunmaktır, diyeceğim, hiçbir dünyanın sahip çıkmadığı ve işlemediği bir taş gibi şurada olmaktır.

3. Birlikte ona sahip olarak dünyada bulunmak olağanüstü bir varlık belirlenimi taşır. Dünyanın varolmasının temel yolu, diyeceğim ona birlikte sahip olma, konuşmadır. Konuşmak, tam anlamıyla şudur: Bir şey *üzerine*, başka biri *ile, kendini içten* ifade eden konuşma. Konuşmada öncelikle insanın dünyanın-içinde-olması sözkonusu olur. Bunu Aristoteles de biliyordu. Varolmanın kendi dünyasında kendi dünyasıyla ilişkisi üzerine konuşması yoluyla, *Varolmanın kendisinin bir açıklaması* verilmiştir. Varolmanın kendini özel anlamda ne olarak anladığını, kendini ne olarak kabul ettiğini ifade eder. İçinde böyle bir görüşmenin geçtiği karşılıklı konuşmanın içinde, bu görüşmede hazır bulunan şimdiki zamanın kendi özel açıklaması bulunur.

4. Varolma, kendini 'ben varım' diye tanımlayan bir varolandır. 'Ben varım'ın şu andalığı, Varolma için temel oluşturucudur. İmdi Varolma, dünyanın-içinde-olmak için temelse, benim Varolmam için de temeldir. O hep kendisi ve şu andaki kendisi olarak vardır. Bu Varolmanın, onun varlık niteliği içinde belirlenmesi gerekiyorsa, hep benimki olarak şu andalıktan soyutlanmaması zorunlu. *Mea res agitur*[7] Bütün temel özellikler hep benimki olarak bu biçimde şu andalık içinde buluşmak zorundadır.

5. Varolma, benim varolduğum bir varolan oluyorsa ve aynı zamanda başkası-ile-olmak olarak tanımlanıyorsa, benim Varolmam çoğu kez ve genelde ben kendim değilimdir, başkalarıdır. Ben başkalarıyla varolurum ve başkaları da

»*Man*«. Man sagt, man hört, man ist dafür, man besorgt. In der Hartnäckigkeit der Herrschaft dieses Man liegen die Möglichkeiten meines Daseins, und aus dieser Einebnung heraus ist das »Ich bin« möglich. Ein Seiendes, das die Möglichkeit des »Ich bin« ist, ist als solches zumeist ein Seiendes, das *man* ist.

6. Das so charakterisierte Seiende ist ein solches, dem es in seinem alltäglichen und jeweiligen In-der-Welt-sein *auf sein Sein ankommt*. Wie in allem Sprechen über die Welt ein Sichaussprechen des Daseins über sich selbst liegt, so ist *alles besorgende Umgehen* ein *Besorgen des Seins des Daseins*. Das, womit ich umgehe, womit ich mich beschäftige, woran mich mein Beruf kettet, bin ich gewissermaßen selbst und darin spielt sich mein Dasein ab. *Die Sorge um das Dasein hat jeweils das Sein in die Sorge gestellt*, wie es in der herrschenden Auslegung des Daseins bekannt und verstanden ist.

7. In der Durchschnittlichkeit des alltäglichen Daseins liegt keine Reflexion auf das Ich und das Selbst, und doch hat sich das Dasein selbst. Es *befindet* sich bei sich selbst. Es trifft sich da selbst an, womit es gemeinhin umgeht.

8. Das Dasein ist als Seiendes nicht zu beweisen, nicht einmal aufzuweisen. Der primäre Bezug zum Dasein ist nicht die Betrachtung, sondern das »es *sein*«. Das Sich-erfahren wie das Über-sich-sprechen, die Selbstauslegung, ist nur eine bestimmte ausgezeichnete Weise, in der das Dasein sich selbst jeweils hat. Durchschnittlich ist die Auslegung des Daseins von der Alltäglichkeit beherrscht, von dem, was man so über das Dasein und das menschliche Leben über-lieferter Weise meint, vom Man, von der Tradition.

In der Anzeige dieser Seinscharaktere ist alles unter die Voraussetzung gestellt, dieses Seiende sei an ihm

başkalarıyla. Hiçkimse bizzat kendisi değildir. Birisi olan ve olduğu biçimde olan, hiçkimse değildir. Hiçkimse ve yine de herkes birbiriyle. Hiçkimse bizzat kendisi değildir. Bizim kendimizin onunla gündelik yaşam sürdürdüğümüz bu 'hiçkimse', '*Biri*'dir. Biri söyler, biri dinler, biri birşey içindir, biri özen gösterir. Bu Biri'nin egemenliğinin inatçılığı içinde benim Varolmamım olanakları yatar, ve 'ben varım', bu örtüşmenin dışında olanaklıdır. 'Ben varım'ın olanaklılığı olan bir varolan, nasılsa o biçimiyle, çoğun, *Biri* olan bir varolandır.

6. Bu biçimde nitelendirilen Varolan, kendi gündelikliğinde ve şu andalığında dünyanın-içinde-oluşu *onun varlığına bağlı olan* bir varolandır. Nasıl dünya üzerine her konuşmada, Varolmanın kendisi üzerine konuşması bulunursa, aynı şekilde her özenli görünme, Varolmanın varlığının işlemesi, özen göstermesidir. Ne ile ilişkide isem, ne ile uğraşıyorsam, kendimi neye adadıysam, o nesne bir biçimde ben kendimim ve benim Varolmam onun içinde sözkonusu olur. Varolmanın egemen açıklaması içinde bilindiği ve anlaşıldığı gibi, Varolmaya gösterilen özen, şu anki varlığı işlemiştir.

7. Günlük Varolmanın sıradanlığı içinde hiçbir düşünce 'Ben'e ve 'Kendi'ne uzanmaz ve yine de Varolmanın kendisini taşır. O kendini kendinde bulur. Genelde ne ile ilişkideyse orada kendisine rastlar.

8. Varolma, varolan olarak gösterilmemeli, gösterilmeye bile çalışılmamalı. Varolma ile önde gelen ilişki gözlem değil, '*o olmak*'tır. Kendi-üzerine-konuşma şeklinde kendi üzerine bilgi edinme, kendini açıklama, yalnızca içinde Varolmanın bizzat kendi şu-andalığını taşıdığı belirli bir ola-

selbst für eine es auf sein Sein *auslegende* Forschung zugänglich. Ist diese Voraussetzung richtig oder kann sie wankend gemacht werden? In der Tat. Aber nicht aus der Berufung darauf, daß psychologische Betrachtung des Daseins ins Dunkle führt, kommt diese Schwierigkeit. Eine weit ernsthaftere Schwierigkeit als die, daß menschliches Erkennen begrenzt ist, soll sichtbar gemacht werden, so zwar, daß wir gerade in dem Nicht-ausweichen vor der Verlegenheit uns in die Möglichkeit bringen, das *Dasein in der Eigentlichkeit seines Seins* zu ergreifen.

Die *Eigentlichkeit des Daseins* ist das, was seine *äußerste Seinsmöglichkeit* ausmacht. Durch diese äußerste Möglichkeit des Daseins ist das Dasein primär bestimmt. Die Eigentlichkeit als äußerste Möglichkeit des Seins des Daseins ist die Seinsbestimmung, in der alle vorgennanten Charaktere das sind, was sie sind. Die Verlegenheit der Daseinserfassung gründet nicht in der Begrenztheit, Unsicherheit und Unvollkommenheit des Erkenntnisvermögens, sondern in dem Seienden selbst, das erkannt werden soll: in einer Grundmöglichkeit seines Seins.

Unter anderem wurde die Bestimmung genannt: Das Dasein ist in der Jeweiligkeit; sofern es ist, was es sein kann, ist es je das meinige. Die Bestimmung ist an diesem Sein eine durchgängige, konstitutive. Wer sie durchstreicht, hat an seinem Thema das verloren, wovon er spricht.

Wie aber soll dieses Seiende in seinem Sein erkannt werden, bevor es zu seinem Ende gekommen ist? Bin ich doch mit meinem Dasein immer noch unterwegs. Es ist immer noch etwas, was noch nicht zuende ist. Am Ende, wenn es soweit ist, ist es gerade nicht mehr. Vor diesem Ende ist es nie eigentlich, was es sein kann; und ist es das, dann ist es nicht mehr.

ğanüstü tarzdır. Genelde Varolmanın açıklaması, gündelikliğin egemenliği altındadır; Varolma ve insan yaşamı üzerine aktarılan biçimde kastedilen şeyin, 'Biri'nin, geleneğin egemenliği altındadır.

Bu Varlık özelliklerinin bilgisi içindeki herşey, bu varolanın kendinde, onu varlığıyla ilgili olarak *açıklayan* bir araştırma için elverişli olması koşuluna bağlıdır. Bu kabul doğru mu yoksa sallantılı mı? Gerçekten de öyle. Ama Varolmanın ruhbilimsel gözleminin karanlığa götürmesi yüzünden bu sorun ortaya çıkıyor değil. Çok daha ciddi bir sorun, insan bilgisinin sınırlı olduğunun görülebilir kılınması gerekliliği. Yani bizim düpedüz, *Varolmayı onun varlığının aslı içinde* kavrama olanağı içine girme sıkıntısından kaçmamamız.

Varolmanın aslı, onun *en son varlık olanağını* ortaya çıkaran şeydir. Varolma öncelikle, Varolmanın bu en son olanağı aracılığıyla belirlenmiştir. Varolmanın varlığının en son olanağı olarak gerçeklik, içinde o anılan niteliklerin hepsinin ne ise o olduğu varlık belirlenimidir. Varolmayı yakalama ile ilgili karışıklığın nedeni; bilgi olanaklarının sınırlılığında, kesin olmayışında, mükemmel olmayışında değil, bilinmesi gereken varolanın kendindedir: onun varlığının temel olanağındadır.

Başka şeyler arasında şu belirlemeden sözettik: Varolma şu andalıktadır; o olabildiği şey olduğu sürece hep benimkidir. Bu varlık için bu belirleme tümeldir, kurucudur. Onu silip atan kimse, konusu içinde üzerine konuştuğu şeyi yitirmiştir.

Ne ki, bu varolan, sonuna ulaşmadan önce, varlığı içine

Vermag das Dasein der Anderen Dasein im eigentlichen Sinne nicht zu ersetzen? Die Auskunft auf das Dasein Anderer, die mit mir waren und die zu Ende gekommen sind, ist eine schlechte Auskunft. Einmal ist es nicht mehr. Sein Ende wäre ja das Nichts. Darum vermag das Dasein der Anderen nicht Dasein im eigentlichen Sinne zu ersetzen, wenn anders die Jeweiligkeit als meinige festgehalten werden soll. Das Dasein des Anderen habe ich nie in der ursprünglichen Weise, der einzig angemessenen Art des Habens von Dasein: den Anderen *bin* ich nie.

Je weniger man Eile hat, sich von dieser Verlegenheit unvermerkt fortzuschleichen, je länger man dabei aushält, um so deutlicher wird sichtbar: in dem, was am Dasein diese Schwierigkeit bereitet, zeigt es sich in seiner äußersten Möglichkeit. Das Ende meines Daseins, mein Tod, ist nicht etwas, wobei ein Ablaufszusammenhang einmal abschnappt, sondern eine Möglichkeit, um die das Dasein so oder so weiß: die äußerste Möglichkeit seiner selbst, die es ergreifen, als bevorstehend aneignen kann. Das Dasein hat in sich selbst die Möglichkeit, sich mit seinem Tod zusammenzufinden als der äußersten Möglichkeit seiner selbst. Diese äußerste Seinsmöglichkeit ist vom Charakter des Bevorstehens in Gewißheit, und diese Gewißheit ist ihrerseits charakterisiert durch eine völlige Unbestimmtheit. Die Selbstauslegung des Daseins, die jede andere Aussage an Gewißheit und Eigentlichkeit überragt, ist die Auslegung auf seinen Tod, die *unbestimmte Gewißheit der eigensten Möglichkeit des Zu-Ende-seins*.

Was soll das für unsere Frage, was die Zeit sei, und besonders für die nächste Frage, was das Dasein in der Zeit sei? Das Dasein, immer in der Jeweiligkeit des

nasıl bilinecek? Ben Varolmamla birlikte hala yoldayım. O hala, henüz sona ermemiş bir şey. Varırsa oraya, sonda, artık yok. Bu sondan önce, hiçbir zaman, olabildiği asıl şey değil; o asıl şey olursa, o zaman yok artık.

Başkalarının Varolması gerçek anlamıyla Varolmanın yerini tutamaz mı? Benle birlikte olmuş ve sonuna ulaşmış olan başkalarıyla ilgili bilgi kötü bir bilgidir. Bir kere o artık yok. Sonu olsa olsa hiç. Bunun için başka tarzda şu andalığa benimki diye sarılmak gerekiyorsa, başkalarının Varolması Varolmanın yerini asıl anlamda tutamaz. Başkalarının Varolmasına temel tarzda, Varolmanın iyeliğine upuygun biricik tarzda asla iye değilim: Ben asla başkası *değilim*.

Bu sıkıntıdan belli belirsiz uzaklaşmak için ne denli az acele edilirse, orada ne denli uzun kalınırsa, o denli açıkça şu görülebilir: Varolma konusundaki bu güçlüğü yaratan şeyde o, en son olanağıyla kendini gösterir. Benim Varolmamın sonu, benim ölümüm, bu bağlantının kesiliverdiği bir yer değildir, tersine Varolmanın onun hakkında öyle ya da böyle fikir sahibi olduğu bir olanaktır: Varolmayı yakalayabilen, kendinden önce gelen olarak onunla biraraya gelebilen, kendi kendinin en son olanağı. Varolma, ölümüyle, kendi kendinin en son olanağı olarak kendini bulmak olanağını kendi içinde taşır. Bu en son varlık olanağı, kesinlik içinde öncelik taşır niteliktedir ve bu kesinlik kendi payına toptan bir belirsizlik taşır niteliktedir. Varolmanın kesinlik ve asıllık üzerine her başka ifadenin üstünde olan kendi ifadesi, ölümüyle ilgili, *sonda olmanın en kendine özgü olanağının belirsiz kesinliği* ifadesidir.

Bunun, zamanın ne olduğu sorusu ve özellikle hemen onun ardından gelen Varolmanın zaman içinde olmasının ne ol-

jemeinigen, weiß um seinen Tod, und das auch dann, wenn es nichts von ihm wissen will. Was ist dieses: *je den eigenen Tod haben? Es ist ein Vorlaufen des Daseins zu seinem Vorbei als einer in Gewißheit und völliger Unbestimmtheit bevorstehenden äußersten Möglichkeit seiner selbst. Dasein* als menschliches Leben *ist primär Möglichsein*, das Sein der Möglichkeit des gewissen und dabei unbestimmten Vorbei.

Das Sein der Möglichkeit ist dabei immer die Möglichkeit so, daß sie um den Tod weiß, zumeist in dem Sinn: ich weiß schon, aber ich denke nicht daran. Um den Tod weiß ich zumeist in der Art des zurückweichenden Wissens. Als Daseinsauslegung hat es dieses Wissen gleich bei der Hand, diese Möglichkeit seines Seins zu verstellen. Das Dasein hat selbst die Möglichkeit, seinem Tod auszuweichen.

Dieses Vorbei, als zu welchem ich vorlaufe, macht in diesem meinem Vorlaufen zu ihm eine Entdeckung: es ist das Vorbei von *mir*. Als dieses Vorbei deckt es mein Dasein auf als einmal nicht mehr da; einmal bin ich nicht mehr da bei den und den Sachen, bei den und den Menschen, bei diesen Eitelkeiten, diesen Winkelzügen und dieser Geschwätzigkeit. Das Vorbei jagt alle Heimlichkeiten und Betriebsamkeiten auseinander, das Vorbei nimmt alles mit sich in das Nichts. Das Vorbei ist keine Begebenheit, kein Vorfall in meinem Dasein. Es ist ja *sein Vorbei*, nicht ein Was an ihm, das sich ereignet, das ihm zustößt und das es ändert. Dieses Vorbei ist kein Was, sondern ein Wie, und zwar das eigentliche Wie meines Daseins. Dieses Vorbei, zu dem ich als dem meinigen vorlaufen kann, ist kein Was, sondern das Wie meines Daseins schlechthin.

Sofern das Vorlaufen zu dem Vorbei dieses im Wie der Jeweiligkeit festhält, wird das Dasein selbst sichtbar in seinem Wie. Das Vorlaufen zu dem Vorbei ist

duğu sorusu için anlamı ne? Varolma, durumunun şu andalıklığı içinde her zaman ölümü hakkında bilgi sahibidir; onun hakkında hiçbir şey bilmek istemese bile bu böyledir: Acaba şu, *kendi ölümüne sahip olmak ne?* Bu, *Varolanın kesinlik ve toptan belirsizlik içinde öncelik* taşıyan *en son olanağı olarak kendi geçmişine bir koşusudur.* Varolma, insan yaşamı olarak, kesin ve yine de belirsiz geçmişin olanağının varlığının ilk dolaysız varlığıdır.

Burada olanağın varlığı, ölüm hakkında özelikle şu anlamda bilgisi olacak şekilde olanaktır: Zaten biliyorum ama üzerine düşünmüyorum. Ölüm hakkında ben özellikle kaçamak bilme tarzında bir bilgi sahibiyim. Varolmanın ifadesi olarak bu bilme onu, varlığının bu olanağını ayarlamak için düpedüz elinde taşır. Varolmanın kendisinin, kendi ölümünü savuşturma olanağı vardır.

Bu geçmiş, kendisine koştuğum şey olarak, benim ona doğru koşumda bir şey keşfettirir: O *benim* geçmişimdir. Bu geçmiş olarak o, benim Varolmamı artık olmayan olarak buldurur; artık şu şu nesnelerle, şu şu insanlarla, şu boşunalığın, şu oyunların, şu boşboğazlığın içinde değilim. Geçmiş, tüm gizleri ve çalışmaları darmadağın izler; geçmiş her şeyi kendisiyle birlikte hiçin içine çeker. Geçmiş, benim Varolmamdaki bir olup bitme, bir olay değildir. O, *onun geçmişidir;* Varolmada ortaya çıkan, onun başına gelen, onu değiştiren bir şey değildir. Bu geçmiş bir 'ne' değil, bir 'nasıl'-dır; yani benim varolmamım asıl 'nasıl'ı. Benimki olarak kendisine koşabildiğim bu geçmiş, bir 'ne' değil, salt benim Varolmamın 'nasıl'ıdır.

Geçmişe bu koşu, bu geçmişi şu andalığın 'nasıl'ı içinde yakalarsa, varolmanın kendisi 'nasıl'ı içinde görülebilir ola-

das Anlaufen des Daseins gegen seine äußerste Möglichkeit; und sofern dieses »Anlaufen gegen« ernst ist, wird es in diesem Laufen zurückgeworfen in das Noch-dasein seiner selbst. Es ist das Zurückkommen des Daseins auf seine Alltäglichkeit, die es noch ist, so zwar, daß das Vorbei als eigentliches Wie auch die Alltäglichkeit in ihrem Wie aufdeckt, in ihrer Geschäftigkeit und ihrem Betrieb in das Wie zurücknimmt. Alles Was und Sorgen und Plänemachen bringt es in das Wie zurück.

Dieses Vorbei-von als das Wie bringt das Dasein unnachsichtig in seine einzige Möglichkeit seiner selbst, läßt es sich ganz allein auf sich selbst stellen. Dieses Vorbei vermag, das Dasein inmitten der Herrlichkeit seiner Alltäglichkeit in die Unheimlichkeit zu stellen. Der Vorlauf ist, sofern er die äußerste Möglichkeit des Daseins ihm vorhält, der Grundvollzug der Daseinsauslegung. Der Vorlauf reißt die Grundhinsicht an sich, unter die das Dasein sich stellt. Er zeigt zugleich: die Grundkategorie dieses Seienden ist das Wie.

Vielleicht ist es kein Zufall, daß Kant das Grundprinzip seiner Ethik so bestimmte, daß wir sagen, es sei formal. Er wußte vielleicht aus einer Vertrautheit mit dem Dasein selbst, daß es das Wie ist. Erst den heutigen Propheten blieb es vorbehalten, das Dasein so zu organisieren, daß das Wie verdeckt wird.

Das Dasein ist eigentlich bei ihm selbst, es ist wahrhaft existent, wenn es sich in diesem Vorlaufen hält. *Dieses Vorlaufen ist* nichts anderes als *die eigentliche und einzige Zukunft des eigenen Daseins.* Im Vorlaufen *ist* das Dasein seine Zukunft, so zwar, daß es in diesem Zukünftigsein auf seine Vergangenheit und Gegenwart zurückkommt. Das Dasein, begriffen in seiner

caktır. Geçmişe koşu, varolanın kendi en son olanağına doğru koşusudur. Bu '-e doğru koşu' ciddi ise, bu koşu içinde bizzat kendisi yeniden 'hala-varolmaya' gönderilmiş olacaktır. Bu, varolmanın, yeniden hala varolan kendi gündelikliğine dönmesidir; öyle ki asıl 'nasıl' olarak geçmiş, 'nasıl'ı içinde gündelikliği ortaya çıkarır, hareketliliği ve işleyişi içinde onu 'nasıl'a götürür. Her 'ne', her çaba, her tasarı onu yeniden 'nasıl'a taşır.

'Nasıl' olarak bu 'geçmiş'lik, varolmayı, acımasızca bizzat kendinin tek olanağına taşır, onu kendisiyle ilgili olarak tek başına kendisine bıraktırır. Bu geçmiş, varolmayı gündelikliğinin göz kamaştırıcılığının ortasında 'gariplik' içine sokabilir. Koşu, varolmanın en son olanağını ona gösterirse, varolmanın ifadesinin temel icrası olur. Koşu, varolmanın kendini onun altına yerleştirdiği temel yönü zorla ele geçirir. Aynı zamanda şunu da gösterir: Bu varolanın temel kategorisi 'nasıl'dır.

Kant'ın, etiğinin temel ilkesini formel diyeceğimiz şekilde belirlemiş olması belki de bir rastlantı değil. Belki de bizzat varolmanın kendisiyle olan yakınlığından ötürü onun 'nasıllık' olduğunu biliyordu. 'Nasıl'ın üstü örtülecek biçimde varolmayı düzenlemek ancak günümüz kahinlerine nasip olmuştur.

Eğer, o bu koşuda tutunursa, Varolma, kendisinde asıl biçimdedir, o gerçekten varolur. Bu *koşu kendi varolmasının asıl ve tek geleceğinden* başka bir şey değildir. Koşusu içinde Varolma, kendi geleceğidir, yani öyle ki, bu gelecek olmak içinde o, kendi geçmiş zamanına ve şimdiki zamanına geri döner. En son varlık olanağı içinde kavranan Varolma, zaman

äußersten Seinsmöglichkeit, *ist die Zeit selbst*, nicht *in* der Zeit. Das so charakterisierte Zukünftigsein ist als das eigentliche Wie des Zeitlichseins die Seinsart des Daseins, in der und aus der es sich seine Zeit gibt. Im Vorlaufen mich haltend bei meinem Vorbei habe ich Zeit. Alles Gerede, das, worin es sich hält, alle Unrast, alle Geschäftigkeit, aller Lärm und alles Gerenne bricht zusammen. Keine Zeit haben heißt, die Zeit in die schlechte Gegenwart des Alltags werfen. Zukünftigsein gibt Zeit, bildet die Gegenwart aus und läßt die Vergangenheit im Wie ihres Gelebtseins wiederholen.

Auf die Zeit gesehen besagt das: *das Grundphänomen der Zeit ist die Zukunft*. Um das zu sehen und nicht als interessantes Paradox zu verkaufen, muß das jeweilige Dasein sich in seinem Vorlaufen halten. Dabei offenbart sich: der ursprüngliche Umgang mit der Zeit ist kein Messen. Das Zurückkommen im Vorlaufen ist ja selbst das Wie des Besorgens, in dem ich gerade ver-weile. Dieses Zurückkommen kann nie das werden, was man langweilig nennt, was sich verbraucht, was abgenutzt wird. Die Jeweiligkeit ist dadurch ausgezeichnet, daß sie aus dem Vorlaufen in die eigentliche Zeit alle Zeit jeweilig für sich hat. Die Zeit wird nie lang, weil sie ursprünglich keine Länge hat. Das Vorlaufen-zu fällt in sich zusammen, wenn es verstanden wird als Frage nach dem Wann und Wie-lange-noch des Vorbei, weil Anfragen an das Vorbei im Sinne des Wie-lange-noch und Wann gar nicht beim Vorbei sind in der charakterisierten Möglichkeit; sie klammern sich gerade an das Noch-nicht-vorbei, sie beschäftigen sich mit dem, was mir möglicherweise noch bleibt. Dieses Fragen ergreift nicht die Unbestimmtheit der Gewißheit des Vorbei, sondern will gerade die unbestimmte Zeit bestimmen. Das Fragen ist ein Loskommenwollen

içinde değildir, *bizzat zamanın kendisidir*. Böyle nitelendirdiğimiz geleceğe ilişkin varlık zamansal oluşun asıl 'nasıl'ı olarak kendisinde ve kendisinden, onun zamanının verildiği varolmanın varlık tarzıdır. Koşu içinde kendimi geçmişimde tutarak zamana iye olurum. İçinde onun bulunduğu her gevezelik, her huzursuzluk, her uğraş, her şamata, her yarış yokolup gider. Zamana iye olmamak, zamanı her günün berbat geçmişine atmak demektir. Gelecekte olmaklık zamanı verir, şimdiki zamana biçim kazandırır ve geçmiş zamanı, yaşanmış olanın 'nasıl'ında yinelettirir.

Zaman açısından bakıldıkta bu şu demektir: *zamanın temel görüngüsü gelecek zamandır*. Bunu görmek için ve ilginç bir paradoks diye sunmamak için, şu andaki varolma, kendi koşusuna tutunmak zorundadır. Bununla şunu gösterir: Zaman ile özgün bağ bir ölçme değildir. Yeniden koşuya dönmek, doğrudan içinde bulunduğum işleyişin 'nasıl'ının kendisidir. Bu dönüş asla 'sıkıcı' diye adlandırılan, tüketilen, kullanılan şey olamaz. Şu andalık, şu açıdan olağanüstüdür: O asıl zamana koşu ile her zamanı kendisi için şu ana özgü olarak taşır. Aslen uzunluk taşımadığı için zaman asla 'uzun' olamaz. Geçmişin 'ne zaman'ına ve 'daha ne kadar'ına ilişkin soru olarak anlaşıldığında '-e koşu' boşa gider, çünkü geçmişle ilgili 'daha ne kadar' ve 'ne zaman' anlamındaki sorular, hiç de bizim niteliğini belirttiğimiz olanak içinde, geçmişle ilgili değildir; onlar düpedüz 'henüz geçmemiş'e yapışırlar, benim için olasılıkla henüz kalan şeyle ilgilidirler. Bu soru geçmişin kesinliğinin belirsizliğine el atmaz, düpedüz belirsiz zamanı belirlemek ister. Soru, onun o olduğu şeyin içinde, geçmişin bırakılıverilmesini is-

vom Vorbei in dem, was es ist: unbestimmt und als unbestimmt gewiß. Solches Fragen ist so wenig ein Vorlaufen zum Vorbei, daß es gerade die charakteristische Flucht vor dem Vorbei organisiert.

Das Vorlaufen ergreift das Vorbei als eigentliche Möglichkeit jedes Augenblicks, als das jetzt Gewisse. Das Zukünftigsein als Möglichkeit des Daseins als jeweiligen gibt Zeit, weil es die Zeit selbst *ist*. So wird zugleich sichtbar, daß die Frage nach dem Wieviel der Zeit, Wielange und Wann, sofern die Zukünftigkeit eigentlich die Zeit ist, daß diese Frage der Zeit unangemessen bleiben muß. Nur wenn ich sage: die Zeit zu berechnen hat die Zeit eigentlich keine Zeit, so ist dies eine angemessene Aussage.

Doch haben wir das Dasein, das selbst die Zeit sein soll, kennengelernt als mit der Zeit rechnend, ja sogar sie messend mit der Uhr. Das Dasein ist da mit der Uhr, wenn auch nur der nächst alltäglichen von Tag und Nacht. Das Dasein rechnet und fragt nach dem Wieviel der Zeit, ist daher nie bei der Zeit in der Eigentlichkeit. So fragend nach dem Wann und Wieviel verliert das Dasein seine Zeit. Was ist mit diesem Fragen als dem die Zeit verlierenden? Wohin kommt die Zeit? Gerade das Dasein, das mit der Zeit rechnet, mit der Uhr in der Hand lebt, dieses mit der Zeit rechnende Dasein sagt ständig: ich habe keine Zeit. Verrät es damit nicht sich selbst in dem, was es mit der Zeit macht, sofern es ja selbst die Zeit ist? Die Zeit verlieren und sich dazu die Uhr anschaffen! Bricht hier nicht die Unheimlichkeit des Daseins auf?

Die Frage nach dem Wann des unbestimmten Vorbei und überhaupt nach dem Wieviel der Zeit ist die Frage nach dem, was mir noch bleibt, noch bleibt als Gegenwart. Die Zeit in das Wieviel bringen besagt: sie als Jetzt der Gegenwart nehmen. Nach dem Wieviel der

temedir: Belirsiz ve belirsiz olarak kesin. Bu tür soru hiç de geçmişe doğru bir koşu değildir, düpedüz tipik bir geçmişten kaçış düzenleyicisidir.

Koşu, geçmişi her anın asıl olanağı olarak, kesin şimdi olarak yakalar. Şu andaki olarak varolmanın olanağı olarak gelecekte olmak zamanı verir, çünkü o zamanın kendisidir. Böylece aynı anda şu da görülebilir: Gelecekİik asıl zaman ise, zamanla ilgili 'ne kadar', 'ne kadar süre', 'ne zaman' sorusu, zamana uygun olmayan bir soru olarak kalmak zorundadır. Ancak ben "Zamanı ölçmek için asıl zamanın zamanı yok" dersem, bu uygun bir ifade olur.

Yine de biz, bizzat kendisi zaman olmak zorunda olan Varolmayı, zamanı hesaba katar, hatta onu saatle ölçer diye öğrendik. Varolma, yalnızca en yakın gündüz ile gecenin gündelliği olsa bile, saat ile var. Varolma, zamanın 'ne kadar'ı ile ilgili hesaplama yapar ve soru sorar, dolayısıyla asıllığı içinde asla zaman içinde değildir. Böylece, 'ne zaman'ı ve 'ne kadar'ı sorarken, Varolma, zamanını elden kaçırır. Zamanı elden kaçıran bu soru ne ola? Zaman nereye varıyor? Tam da zamanı hesaba katan, elinde saatiyle yaşayan bu Varolma, bu zamanı hesaplarken durmadan şöyle der: "Zamanım yok." O kendisi zaman ise, zamanla gerçekleştirdiği şeyin içinde kendi kendine ihanet etmiyor mu? Zamanı elden kaçırmak ve bu amaçla saat yapmak! Varolmanın 'garipliği' burada önümüze çıkıvermiyor mu?

Belirsiz geçmişin 'ne zaman'ına ve genelde zamanın 'ne kadar'ına ilişkin soru, benim için hala kalan, 'şimdiki zaman' olarak hala kalan şeyle ilgili sorudur. Zamanı 'ne kadar'a getirmek, onu şimdiki zamanın 'şimdisi' olarak almak

Zeit fragen heißt, in dem Besorgen eines gegenwärtigen Was aufgehen. Das Dasein flieht vor dem Wie und hängt sich an das jeweilige gegenwärtige Was. Das Dasein ist das, was es besorgt; das Dasein ist seine Gegenwart. Alles, was in der Welt begegnet, begegnet ihm als im Jetzt sich aufhaltend; so begegnet ihm die Zeit selbst, die je das Dasein ist, aber ist als Gegenwart.

Das Besorgen als Aufgehen in der Gegenwart ist gleichwohl als Sorge bei einem Noch-nicht, das erst in der Sorge darum erledigt werden soll. Das Dasein ist auch in der Gegenwart seines Besorgens die volle Zeit, so zwar, daß es die Zukunft nicht los wird. Die Zukunft ist jetzt das, worin die Sorge hängt, nicht das eigentliche Zukünftigsein des Vorbei, sondern die Zukunft, die sich die Gegenwart selbst als die ihrige ausbildet, weil das Vorbei als die eigentliche Zukunft nie gegenwärtig werden kann. Wäre sie das, so wäre sie das Nichts. Die Zukünftigkeit, in der die Sorge hängt, ist solche von Gnaden der Gegenwart. Und das Dasein, als im Jetzt der gegenwärtigen Welt aufgehend, will es so wenig wahrhaben, daß es sich von der eigentlichen Zukünftigkeit fortgeschlichen hat, daß es sagt, es hätte die Zukunft ergriffen in der Sorge um die Menschheitsentwicklung und Kultur etc.

Das Dasein als besorgende Gegenwart hält sich bei dem auf, was es besorgt. Es wird überdrüssig im Was, überdrüssig, den Tag auszufüllen. Dem Dasein als Gegenwart-sein, das nie Zeit hat, diesem Dasein wird die Zeit plötzlich lange. Die Zeit wird leer, weil das Dasein die Zeit in der Frage nach dem Wieviel im vorhinein lang gemacht hat, während das ständige Zurückkommen im Vorlaufen auf das Vorbei nie langweilig wird. Das Dasein möchte, daß ständig Neues in die eigene Gegenwart begegnet. In der Alltäglichkeit begegnet das Weltgeschehen in die Zeit, in die Gegenwart. Der

demektir. Zamanın 'ne kadar'ına ilişkin soru sormak, şimdiki zamandaki bir 'ne'nin işleyişinde kaybolmak demektir. Varolma 'nasıl'a akar ve şimdiki zamanda şu andaki 'ne'ye sarılır. Varolma, işlediği şeydir. Varolma şimdiki zamanıdır. Dünyada karşılaştığı her şey, şimdide duran şey olarak onun karşısına çıkar. Böylece Varolma olan, ama 'şimdiki zaman olarak' Varolma olan zamanın kendisi onun karşısına çıkar.

Şimdiki zamana karışmak olarak işlemek, yine de ancak özen içinde gerçekleştirilmesi gereken bir 'henüz değil'e ilişkin özendir. Varolma, işlediği sıradaki şimdiki zamanı içinde de öylesine tam zamandır ki, gelecek zamanı da bırakmaz. Gelecek zaman, özenin bağlı olduğu şimdidir; geçmişin asıl gelecekte olması değil, geçmiş zamanın kendisinin onunki olarak biçimlendirdiği gelecek zamandır bu, çünkü asıl gelecek zaman olarak geçmiş asla şimdiki zaman olamaz. Öyle olsa, 'hiç' olurdu. Özenin bağlı olduğu gelecek zamanlık, şimdiki zamanın kayrası ile öyledir. Şimdiki zamandaki dünya içine karışmak olarak Varolma, insanın ilerlemesi, kültür vb. konulara özen içinde gelecek zamanı yakaladığını söyleyen asıl gelecekliğinden uzaklaşmış olmayı hiç de istemez.

Varolma, şimdiki zamanı işlerken, işlediği şeyin içinde kalır. O, günü doldurmaktan usanan şeyden usanacaktır. Asla zamanı olmayan, şimdiki zamanda olmak olarak varolma için zaman birdenbire uzun olacaktır. Varolma, 'ne kadar'ına ilişkin soru içinde, zamanı önceden uzun kıldığı için, sürekli olarak geçmişe doğru koşuya dönmek asla sıkıcı olmazken, zaman boş olacaktır. Varolma, kendi şimdiki zamanına sürekli olarak yenilik rastlasın ister. Gündeliklik içinde

Alltag lebt mit der Uhr, das besagt: das Besorgen kommt ohne Ende auf das Jetzt zurück; es sagt: jetzt, von jetzt bis dann, zum nächsten Jetzt.

Dasein, bestimmt als Miteinandersein, besagt zugleich: geführt sein von der herrschenden Auslegung, die das Dasein von sich selbst gibt; von dem, was *man* meint, von der Mode, von den Strömungen, von dem, was los ist: die Strömung, die keiner ist, das, was Mode ist: niemand. Das Dasein ist in der Alltäglichkeit nicht das Sein, das *ich* bin, vielmehr ist die Alltäglichkeit des Daseins dasjenige Sein, das *man* ist. Und demnach ist das Dasein die Zeit, in der *man* miteinander ist: die »Man«-Zeit. Die Uhr, die *man* hat, jede Uhr zeigt die Zeit des Miteinander-in-der-Welt-seins.

Wir treffen in der Geschichtsforschung relevante, aber noch ganz ungeklärte Phänomene wie das der Generationen, des Generationszusammenhangs, die mit diesen Phänomenen zusammenhängen. Die Uhr zeigt uns das Jetzt, aber keine Uhr zeigt je die Zukunft und hat je Vergangenheit gezeigt. Alles Zeitmessen besagt: die Zeit in das Wieviel bringen. Wenn ich mit der Uhr das zukünftige Eintreffen eines Ereignisses bestimme, dann meine ich nicht die Zukunft, sondern bestimme das Wielange meines jetzt Wartens bis zu dem besagten Jetzt. Die Zeit, die eine Uhr zugänglich macht, ist als gegenwärtige gesehen. Wenn versucht wird, an der Naturzeit abzunehmen, was die Zeit sei, dann ist das νῦν das μέτρον für Vergangenheit und Zukunft. Dann ist die Zeit schon als Gegenwart ausgelegt, Vergangenheit ist interpretiert als Nicht-mehr-Gegenwart, Zukunft als unbestimmte Noch-nicht-Gegenwart: Vergangenheit ist unwiederbringlich, Zukunft unbestimmt.

Daher spricht die Alltäglichkeit von sich als das, in das hinein die Natur ständig begegnet. Die Gescheh-

dünyada olup bitenler zaman ile, şimdiki zaman ile yüzyüze geliverir. Sıradan gün saatle yaşar; bu şu anlama gelir: İşlemek, kesintisiz yeniden şimdiye döner; o şöyle der: Şimdi, şimdiden daha sonraya değin, izleyen şimdiye değin.

Varolma, başkalarıyla olmak olarak belirlendikte, aynı anda şu anlama da gelir: Varolmanın, kendisi hakkında yaptığı açıklamanın egemenliği altında güdülmek: *'biri'*nin kastettiği şey tarafından, moda tarafından, akımlar tarafından, rastgele olan tarafından güdülmek: kimse olmayan akım, moda olan şey: hiçkimse. Varolma, gündeliklik içinde, *'ben'* olan varlık değildir, daha çok, varolmanın gündelikliği *biri* olan herbir varlıktır. Bundan ötürü de varolma, içinde *biri*'nin birlikte olduğu zamandır: 'biri'-zaman. *Biri*'nin taşıdığı saat, her saat dünyanın-içinde-birlikte-olma zamanını gösterir.

Tarih araştırmasında, kuşaklar, kuşaklar arası bağlantılar gibi, bu görüngülerle bağlantısı olan, önemli ama henüz tümüyle açıklanmamış görüngüler karşımıza çıkıyor. Saat bize şimdiyi gösterir ama hiçbir saat gelecek zamanı göstermez, geçmiş zamanı da göstermemiştir. Her zaman ölçümü, zamanı 'ne kadar'a taşımak demektir. Saatle gelecekteki bir olayın gerçekleşmesini belirlediğimde gelecek zamanı kastetmiyorumdur, sözkonusu şimdiye değin benim 'ne kadar' şimdi bekleyeceğimi belirliyorumdur. Bir saatin açık kıldığı zaman şimdiki zamanla ilgili olarak kabul edilmiştir. Doğa zamanında zamanın ne olduğunu almaya çalıştığımızda, νῦν, *şimdiki an*, geçmiş zaman için μέτρον, *ölçüdür*. Demek ki, zaman zaten şimdiki zaman olarak açıklanmış oluyor. Geçmiş zaman 'artık-olmayan-şimdiki zaman' olarak, gelecek zaman belirsiz 'henüz-olmayan-şimdiki zaman' olarak yorumlanmış oluyor. Geçmiş zaman geri getirile-

nisse sind in der Zeit, das heißt nicht: sie haben Zeit, sondern vorkommend und daseiend begegnen sie als durch eine Gegenwart hindurchlaufend. Diese Gegenwartszeit wird expliziert als Ablaufsfolge, die ständig durch das Jetzt rollt; ein Nacheinander, von dem gesagt wird: der Richtungssinn ist ein einziger und nicht umkehrbar. Alles Geschehende rollt aus endloser Zukunft in die unwiederbringliche Vergangenheit.

An dieser Auslegung ist ein Doppeltes charakteristisch: 1. die Nicht-Umkehrbarkeit, 2. die Homogenisierung auf Jetztpunkte.

Die *Nicht-Umkehrbarkeit* begreift in sich, was diese Explikation noch von der eigentlichen Zeit erhaschen kann. Das bleibt übrig von der Zukünftigkeit als Grundphänomen der Zeit als Dasein. Diese Betrachtung sieht von der Zukunft weg in die Gegenwart, und aus dieser läuft die Betrachtung der fliehenden Zeit in die Vergangenheit nach. Die Bestimmung der Zeit in ihrer Nicht-Umkehrbarkeit gründet darin, daß die Zeit vorher umgekehrt wurde.

Die *Homogenisierung* ist eine Angleichung der Zeit an den Raum, an schlechthinnige Präsenz; die Tendenz, alle Zeit in eine Gegenwart aus sich fortzudrängen. Sie wird völlig mathematisiert, zu der Koordinate t neben den Raumkoordinaten x, y, z. Sie ist nicht umkehrbar. Das ist das einzige, worin sich die Zeit noch zu Worte meldet, worin sie einer endgültigen Mathematisierung widersteht. Vorher und Nachher sind nicht notwendig Früher und Später, nicht Weisen der Zeitlichkeit. In der Zahlenreihe zum Beispiel ist die 3 vor der 4, die 8 nach der 7. Die 3 ist deshalb aber nicht früher als die 4. Die Zahlen sind nicht früher oder später, weil sie überhaupt nicht in der Zeit sind. Früher und Später sind ein ganz bestimmtes Vorher und Nachher. Ist einmal die Zeit als Uhrzeit definiert,

mez, gelecek zaman belirsizdir.

Bundan ötürü gündeliklik kendisinden, 'içinde doğanın sürekli yüzyüze geldiği şey' diye sözeder. Olan bitenlerin zaman içinde olmaları, onların zamana iye olmaları, onu taşımaları anlamına gelmez; olurken, burada varolurken bir şimdiki zamanın içinden geçerken onunla karşılaşmaları anlamına gelir. Bu şimdiki zaman zamanı, sürekli şimdide yolalan akış sırası olarak açıklanmış olmaktadır. Kendisi hakkında şöyle söylenen bir ardışıklık: Yönü tektir ve çevrilemez. Her olup biten şey sonsuz gelecek zamandan geri getirilemez geçmiş zamana akar.

Bu yorumda iki belirgin özellik var: 1. Geri döndürülemezlik, 2. Şimdi noktalarındaki, anlardaki bağdaşıklık.

Geri döndürülemezlik, bu açıklamanın asıl zaman konusunda daha ne yakalayabildiğini de içermektedir. Varolma olarak zamanın temel görüngüsü olarak zamansallıktan geriye kalan bu. Bu bakış gelecekten şimdiki zaman doğru bakmaktadır ve gözlem şimdiki zamandan geçmiş zamana kayan zamanın arkasından koşmaktadır. Geri döndürülemezliği içindeki zaman tanımı, zamanın önceden geri çevrilmiş olması temeline dayanır.

Bağdaşıklık, zamanın uzama, kendinde/salt şimdiliğe bir ayarlanmasıdır; her zamanı kendiliğinden bir şimdiki zamana sıkıştırma eğilimidir. Bu, tümüyle matematikselleştirildiğinde, x, y, z uzam koordinatları yanındaki t koordinatı olur. Zaman geri döndürülemez. Geri döndürülemezlik, içinde zamanın kendini söze döktüğü, kesin bir matematikselleştirmeye karşı koyduğu tek şeydir. 'Daha önce' ile 'daha sonra'nın 'daha erken' ve 'daha geç' olması zorunlu değil, bunlar zamansallık tarzları değil. Sözgelişi sayıların sırasın-

so ist es hoffnungslos, je zu ihrem ursprünglichen Sinn zu gelangen.

Daß aber die Zeit zunächst und zumeist so definiert wird, liegt im Dasein selbst. Die Jeweiligkeit ist konstitutiv. Das Dasein ist das meinige in seiner Eigentlichkeit nur als mögliches. Das Dasein ist zumeist da in der Alltäglichkeit, welche selbst aber als die bestimmte Zeitlichkeit, die vor der Zukünftigkeit flüchtig ist, nur verstanden werden kann, wenn sie mit der eigentlichen Zeit des Zukünftigseins des Vorbei konfrontiert wird. Was das Dasein von der Zeit sagt, spricht es von der Alltäglichkeit her. Das Dasein als in seiner Gegenwart hängend sagt: die Vergangenheit ist das Vorbei, sie ist unwiederbringlich. Das ist die Vergangenheit der Gegenwart des Alltags, der in der Gegenwart seiner Betriebsamkeiten sich aufhält. Darum sieht das Dasein als so bestimmte Gegenwart das Vergangene nicht.

Die Betrachtung der Geschichte, die in der Gegenwart aufwächst, sieht in ihr nur unwiederbringliche Betriebsamkeit: das, was los war. Die Betrachtung dessen, was los war, ist unerschöpflich. Sie verliert sich im Stoff. Weil diese Geschichte und Zeitlichkeit der Gegenwart gar nicht an die Vergangenheit herankommt, hat sie nur eine andere Gegenwart. Vergangenheit bleibt so lange einer Gegenwart verschlossen, als diese, das Dasein, nicht selbst geschichtlich ist. Das Dasein ist aber geschichtlich an ihm selbst, so fern es seine Möglichkeit ist. Im Zukünftigsein ist das Dasein seine Vergangenheit; es kommt darauf zurück im Wie. Die Weise des Zurückkommens ist unter anderem das Gewissen. Nur das Wie ist wiederholbar. Vergangenheit – als eigentliche Geschichtlichkeit erfahren – ist alles andere denn das Vorbei. Sie ist etwas, worauf ich immer wieder zurückkommen kann.

da '3', '4'ten daha öncedir; '8', '7'den daha sonradır. Ama bu yüzden '3', '4'ten daha erken değildir. Sayılar hiç de zaman içinde olmadıklarından, 'daha erken' ya da 'daha geç' olmazlar. Daha erken ve daha geç, son derece belirli bir 'daha önce' ile 'daha sonra'dır. Olur da zaman saat zamanı olarak tanımlanırsa, onun özgün anlamına ulaşmak umudunu yitiririz.

Ama zamanın en yakın anlamda ve çoğun böyle tanımlanması Varolmanın kendisine bağlıdır. Şu andalık kurucu olan şeydir. Varolma, asıllığı içinde yalnızca olanaklı olarak benimkidir. Varolma çoğun, geçmişin gelecekte olmasının asıl zamanı ile karıştırılırsa, kendisi ancak, gelecek zamanlıktan kaçan belirli zamansallık olarak anlaşılabilen gündeliklik içinde vardır. Varolmanın zaman üzerine söylediği şey, onun gündeliklikten yola çıkarak konuşmasıdır. Varolma, şimdiki zamanın aslı olarak şöyle der: Geçmiş zaman geçmiştir, geri çevrilemez. Bu, kendi çalışmasının şimdiki zamanında kalan gündelik şimdiki zamanın geçmişidir. Bunun için, böyle belirlenmiş şimdiki zaman olarak Varolma, geçmişteki şeyi görmez.

Şimdiki zaman içinde gelişen tarihe bakış, onda yalnızca geri getirilemez çalışmaya bakar: Ortadan kalkmış olan şeye. Ortadan kalkmış olan şeye bakışın sonu gelmez, o kendisi içinde kendini yitirir. Bu, şimdiki zaman tarihi ve zamansallığı geçmiş zamana hiç yaklaşamadığı için, yalnızca başka bir şimdiki zamana iyedir. Geçmiş zaman, böyle bir şimdiki zamana uzak kaldığı sürece, Varolmanın kendisi tarihsel değildir. Oysa Varolma, kendi olanağı olduğu sürece, kendi başına tarihseldir. Varolma, gelecek zaman içindeki geçmiş zamandır; o yeniden 'nasıl'a döner. Geri dönme tarzı, başka şeylerle birlikte vicdandır. Yalnızca 'nasıl' yinele-

Die heutige Generation meint, sie sei bei der Geschichte, sie sei sogar überlastet mit Geschichte. Sie jammert über den Historismus – lucus a non lucendo. Es wird etwas Geschichte genannt, was gar nicht Geschichte ist. Weil alles in Geschichte aufgehe, müsse man, so sagt die Gegenwart, wieder zum Übergeschichtlichen kommen. Nicht genug, daß das heutige Dasein sich in die gegenwärtige Pseudogeschichte verloren hat, es muß auch den letzten Rest ihrer Zeitlichkeit (d.i. des Daseins) dazu benutzen, um sich ganz aus der Zeit, dem Dasein, fortzustehlen. Und auf diesem phantastischen Wege zur Übergeschichtlichkeit soll die Weltanschauung gefunden werden. (Das ist die Unheimlichkeit, die die Zeit der Gegenwart ausmacht.)

Die gemeine Daseinsauslegung droht mit der Gefahr des Relativismus. Aber die Angst vor dem Relativismus ist die Angst vor dem Dasein. Vergangenheit als eigentliche Geschichte ist wiederholbar im Wie. *Die Zugangsmöglichkeit zur Geschichte gründet in der Möglichkeit, nach der es eine Gegenwart jeweils versteht, zukünftig zu sein. Das ist der erste Satz aller Hermeneutik.* Er sagt etwas über das Sein des Daseins, das die Geschichtlichkeit selbst ist. Philosophie wird nie dahinter-kommen, was Geschichte ist, solange sie Geschichte als Betrachtungsgegenstand der Methode zergliedert. Das Rätsel der Geschichte liegt in dem, was es heißt, geschichtlich zu *sein.*

Zusammenfassend ist zu sagen: Zeit ist Dasein. Dasein ist meine Jeweiligkeit, und sie kann die Jeweiligkeit im Zukünftigen sein im Vorlaufen zum gewissen aber unbestimmten Vorbei. Das Dasein ist immer in einer Weise seines möglichen Zeitlichseins. Das Dasein ist die Zeit, die Zeit ist zeitlich. Das Dasein ist nicht die Zeit, sondern die Zeitlichkeit. Die Grundaussage:

nebilir. Geçmiş zaman – asıl tarihselliği öğrenmek olarak – her başka şeydir, ama geçmiştir. O benim her zaman yeniden kendisine dönebildiğim bir şeydir.

Günümüz kuşağı tarihte olduğunu, hatta tarihle yüklendiğini düşünüyor, *tarihsicilikten* yakınıyor – *lucus a non lucendo.*[8] Hiç de tarih olmayan bir şeye tarih adı veriliyor. Her şey tarihte kaybolduğu için, yeniden tarih-üstüne varmak gerektiğini söylüyor şimdiki zaman. Bugünkü Varolmanın şimdiki zamandaki düzmece tarihte yitip gitmesi yeterli değil, zamansallığın (Varolmanın) kalan son parçasını da, zamandan, varolmadan tümüyle sıvışmak için kullanmak da zorunlu. Bu tarih-üstüne giden düşsel yolda dünya görüşü bulunmalı. (Bu, şimdiki zamanın zamanını kuran korkunçluk.)

Yaygın Varolma yorumu, görelilik tehlikesiyle korku salmaktadır. Oysa görelilikten korku, varolmadan korkudur. Geçmiş zaman asıl tarih olarak 'nasıl'ı içinde yinelenebilir. *Tarihe giriş, ona göre bir şimdiki zamanın her defasında anladığı, gelecekte olma olanağı içinde temelini bulur. Her yorumbilgisinin ilk önermesi budur.* Bu önerme, tarihselliğin kendisi olan Varolmanın varlığı üzerine bir şey söylemektedir. Felsefe, tarihi, yönteme bakış nesnesi olarak çözümlediği sürece, tarihin ne olduğunu asla ortaya çıkaramaz. Tarih bilmecesi, tarihsel olmanın anlamı ne ise onda yatar.

Özetlersek şunu söylemek gerekiyor: Zaman Varolmadır. Varolma benim şu andalığımdır; o kesin ama belirsiz geçmişe koşuda gelecekte olmaktaki şu andalık olabilir. Varolma her zaman bir olanaklı zamansal olma tarzı içindedir. Varolma zamandır, zaman zamansaldır. Varolma zaman de-

die Zeit ist zeitlich, ist daher die eigentlichste Bestimmung – und sie ist keine Tautologie, weil das Sein der Zeitlichkeit ungleiche Wirklichkeit bedeutet. Das Dasein ist sein Vorbei, ist seine Möglichkeit im Vorlaufen zu diesem Vorbei. In diesem Vorlaufen bin ich die Zeit eigentlich, habe ich Zeit. Sofern die Zeit je meinige ist, gibt es viele Zeiten. *Die* Zeit ist sinnlos; Zeit ist zeitlich.

Wird die Zeit so als Dasein verstanden, dann klärt sich erst recht auf, was die überlieferte Aussage von der Zeit meint, wenn sie sagt: die Zeit ist das rechte principium individuationis. Das versteht man zumeist als nicht umkehrbare Sukzession, als Gegenwartszeit und Naturzeit. Inwiefern aber ist die Zeit als eigentliche das Individuationsprinzip, d.h. das, von wo aus das Dasein in der Jeweiligkeit ist? Im Zukünftigsein des Vorlaufens wird das Dasein, das im Durchschnittlichen ist, es selbst; im Vorlaufen wird es sichtbar als die einzige Diesmaligkeit seines einzigen Schicksals in der Möglichkeit seines einzigen Vorbei. Diese Individuation hat das Eigentümliche, daß sie es nicht zu einer Individuation kommen läßt im Sinne der phantastischen Herausbildung von Ausnahmeexistenzen; sie schlägt alles Sich-heraus-nehmen nieder. Sie individuiert so, daß sie alle gleich macht. Im Zusammensein mit dem Tode wird jeder in das Wie gebracht, das jeder gleichmäßig sein kann; in eine Möglichkeit, bezüglich der keiner ausgezeichnet ist; in das Wie, in dem alles Was zerstäubt.

Zum Schluß eine Probe auf die Geschichtlichkeit und die Möglichkeit, zu wiederholen. Aristoteles pflegte oft in seinen Schriften einzuschärfen, das Wichtigste sei die rechte παιδεία, die ursprüngliche Sicherheit in einer Sache, erwachsen aus einer Vertrautheit mit der

ğil, zamansallıktır. Temel ifade şu: *Zaman zamansaldır*. Bundan ötürü de en asıl belirlenimdir – bu bir eşsöz de değildir, çünkü zamansallığın varlığı özdeş olmayan gerçekliği ifade eder. Varolma, kendi geçmişidir, bu geçmişe koşu içindeki olanağıdır. Bu koşuda ben asıl zamanım, ben zamana iyeyim. Zaman her seferinde benimki olduğu sürece, pek çok zaman var. *Zaman* anlamsızdır; zaman zamansaldır.

Zaman bu biçimde varolma olarak anlaşılırsa, "zaman gerçek bireyleşme ilkesidir (*principium individuationis*)" dendiğinde, geleneksel ifadenin zaman ile neyi kastettiği ancak o zaman gerçekten açıklığa kavuşur. Çoğunlukla bu, geri döndürülemez ardışıklık olarak, şimdiki zaman zamanı ve doğa zamanı olarak anlaşılmaktadır. Ama zaman asıl olarak ne derece bireyleşme ilkesi, yani Varolmanın şuandalıkta olmasının ne dereceye kadar hareket noktası? Koşunun gelecekte olmasında, ortalama olan Varolma, bizzat kendisi olacaktır; koşuda o, tek geçmişinin olanağı içinde, tek yazgısının, tek bu defalığı olarak görülebilecektir. Bu bireyleşme şu özelliği taşır: Onun bir bireyleşmeye düşsel kural dışı oluşları kurma anlamında gelmesine izin vermez. O her kendinden-dışarı-çıkmayı yere çarpar. O her şeyi eşit kılacak biçimde bireyleştirir. Ölümle birlikte olma içinde herkes, herkesin eş ölçüde olabildiği 'nasıl'a taşınır. Ona göre kimsenin olağanüstü olmadığı olanak içine; her 'ne'nin içinde dağıldığı 'nasıl'a taşınır.

Sonuç olarak, tarihsellik ve olanak üzerine bir sınamayı yineleyelim. Aristoteles yapıtlarında sık sık, doğru eğitimin (παιδεία) en önemli şey olduğunun altını çizmeye özen göstermiştir: Bir nesnedeki temel kesinlik, nesnenin kendisiyle

Sache selbst, die Sicherheit des angemessenen Umgehens mit der Sache. Um dem Seinscharakter dessen, was hier Thema ist, zu entsprechen, müssen wir von der Zeit zeitlich reden. Wir wollen die Frage, was die Zeit sei, zeitlich wiederholen. Die Zeit ist das Wie. Wenn nachgefragt wird, was die Zeit sei, dann darf man sich nicht voreilig an eine Antwort hängen (das und das ist die Zeit), die immer ein Was besagt.

Sehen wir nicht auf die Antwort, sondern wiederholen wir die Frage. Was geschah mit der Frage? Sie hat sich gewandelt. Was ist die Zeit? wurde zur Frage: Wer ist die Zeit? Näher: sind wir selbst die Zeit? Oder noch näher: bin ich meine Zeit? Damit komme ich ihr am nächsten, und wenn ich die Frage recht verstehe, dann ist mit ihr alles ernst geworden. Also ist solches Fragen die angemessenste Zugangs- und Umgangsart mit der Zeit als mit der je meinigen. Dann wäre Dasein Fraglichsein.

olan yakınlığından ortaya çıkan, nesneye uygun yaklaşımın kesinliği.[9] Burada konu olan nesnenin varlığının niteliğine karşılık olması için, biz zamandan zamansal olarak sözetmek zorundayız. Zamanın ne olduğu sorusunu zamansal olarak yinelemek istiyoruz. Zaman 'nasıllık'tır. Zamanın ne olduğu sorulursa, aceleyle hep bir 'ne' anlamına gelen (şu, şu zamandır) bir yanıta takılmamalı.

Yanıta bakmayalım, soruyu yineleyelim. Soru ne oldu? Soru değişti. 'Zaman ne?' 'Zaman kim?' sorusuna dönüştü. Daha yakın: 'Biz kendimiz mi zamanız?' Hatta daha da yakın: 'Benim zamanım ben miyim?' Böylece ona son derece yaklaşıyorum ve soruyu doğru anlıyorsam, onunla her şey ciddiyet kazanmıştır. Demek ki bu tür sorular, her durumda benimki olarak, zamanla ilgili en uygun yolalma ve ilişki tarzı. O halde, Varolma, sorgu konusu varlık olacaktır.

Anmerkungen

1 Gal. 4, 4; vgl. Mk. 1, 15; vgl. ferner Eph. 1, 9f.
2 Zuspitzende Zusammenfassung Heideggers. Vgl. dazu Albert Einstein, Die Grundlage der allgemeinen Relativitätstheorie. Annalen der Physik 49, Leipzig 1916. Vgl. auch: Über die spezielle und allgemeine Relativitätstheorie. 7. Aufl., Braunschweig: Vieweg 1920. S. 90ff. und 95ff. Vgl. ferner: Vier Vorlesungen über Relativitätstheorie. Braunschweig: Vieweg 1922. S. 2.
3 Vgl. Aristoteles, Physik IV, Kap. 11, 219aff.
4 a.a.O., 219a 9f.
5 Augustinus, Confessiones. Liber XI, cap. 27, resp. 36. Sancti Aurelii Augustini opera omnia, post Lovaniensium theologorum recensionem. Editio novissima, emendata et auctior, accurante Migne. Parisiis 1841. Tomus I, p. 823 sq.

ÇIKMALAR

1. Galatyalılara Mektup, 4.4. Krş. Markos'a Göre İncil, 1.15; ayrıca krş. Efesoslulara Mektup, 1.9 ile sonrası.
2. Heidegger'in keskin dilegetirişi. Bu konuda krş. Albert Einstein, "Die Grundlage der allgemeinen Relativitätstheorie," *Annalen der Physik*, 49 (Leipzig, 1916). Ayrıca krş. *Über die spezielle und allgemeine Relativitätstheorie*, 7. basım (Braunschweig: Vieweg, 1920), 90. ss. ile 95. ss. Bir de krş. *Vier Vorlesungen über Relativitätstheorie* (Braunschweig: Vieweg, 1922), 2. s.
3. Krş. Aristoteles, *Fizik*, 4.11, 219a ile sonrası.
4. Ay. 219a9 ile sonrası.
5. Augustinus, *İtiraflar*, XI.27. *Sancti Aurelii Augustini opera omnia, post Lovaniensium theologorum recensionem. Editio novissima, emendata et auctior, accurante Migne.* (Paris, 1841), I. Cilt, 823. ss.
6. Özgün metne uygun çeviri: "Sende, tinim zamanları ölçüyorum. Şaşırtma beni, nedir diye. Kimi etkilenimlerinin karmaşıklığı yüzünden kendini rahatsız etme. Dediğim şu: Zamanı sende ölçüyorum. Gelip geçici nesneler sende bir etkilenim/imge yaratıyor ve o nesneler ortadan kalkınca bu etkilenim/imge kalıyor. Ben o imgeyi/etkilenimi yaratan yitip gitmiş nesneleri değil, şimdi olan bir etkilenimi/imgeyi ölçüyorum. Zamanları ölçtüğümde bir imgeyi/etkilenimi ölçüyorum." Heidegger metnin son cümlesindeki 'ipsam'ı, 'Mein Mich-befinden selbst' (benim kendi bulunduğum durum) diye çeviriyor, böyle bir çevirinin olanaklı olması için metindeki dişil sözcük 'affectionem' yerine kullanılan 'ipsam'ın en azından (eril) 'ipsum' olması gerekir. (Ç.)
7. "Benim durumum sürüyor" (ç.).
8. Saçma ya da olanaksız bir türetimi ya da açıklamayı belirtir; 'lucus' (koru) sözcüğüyle 'lucere' (ışımak) sözcüğü arasında bir ilişki kurmak gibi (ç.).
9. "Her konunun doğal yapısının izin verdiği ölçüde kesinlik aramak eğitilmiş insanın işidir" (Nikomakhos'a Etik, 1094b25) (ç.).

Öyleyse zaman ne? Hiçkimse benden bunu sormasa biliyorum; ama soran kişiye açıklamak istesem bilmiyorum. Gene de kesinlikle şunu söyleyebilirim: Hiçbir şey olmamış olsaydı, geçmiş zaman olmazdı; hiçbir şey olacak olmasaydı gelecek zaman olmazdı; hiçbir şey olmasa şimdiki zaman olmazdı. O halde şu iki zaman, -geçmiş ve gelecek- geçmiş artık olmadığına göre, gelecek de henüz olmadığına göre, ne biçimde vardır?

Augustinus

İMGE kitabevi

imge·com·tr
internet kitabevi

ISBN 975-533-148-4
9789755331485